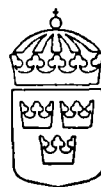

Regeringens proposition

1986/87:124

om de homosexuellas situation i samhället

Prop.
1986/87:124

Regeringen förelägger riksdagen vad som tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 19 mars 1987 för de åtgärder och det ändamål som framgår av föredragandenas hemställningar.

På regeringens vägnar

Ingvar Carlsson

G. Sigurdson

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen tas områdesvis upp de homosexuellas situation i samhället. Ett särskilt uppdrag från regeringen till socialstyrelsen aviseras. Uppdraget bör innefatta att socialstyrelsen i samråd med berörda myndigheter och de homosexuellas egna organisationer skall följa utvecklingen vad beträffar förekomsten av diskriminering av homosexuella. Socialstyrelsen bör också följa utvecklingen beträffande informationen till och om homosexuella liksom aktuell forskning.

Vidare föreslås att de homosexuellas organisationer skall ges ett särskilt bidrag med 500 000 kr. för sitt arbete på riksplanet.

I propositionen föreslås ändringar av brottsbalkens bestämmelser om olaga diskriminering och om allmänt åtal vid förolämpning. Vidare föreslås att vissa bestämmelser om sambor görs tillämpliga på homosexuella sambor.

Enligt förslaget utvidgas skyddsobjekten vid olaga diskriminering till att omfatta även diskriminering som sker på grund av att någon har homosexuell läggning. Syftet är att bereda homosexuella samma skydd mot diskriminering som för närvarande gäller för etniska minoriteter. Av samma skäl föreslås även att allmänt åtal skall kunna väckas också för förolämpning mot någon med hänvisning till hans homosexuella läggning, om målsäganden anger brottet till åtal och åtal av särskilda skäl är påkallat ur allmän synpunkt.

Propositionen innehåller också förslag om en särskild lag om homosexuella sambor. Lagen innebär att vissa uppräknade bestämmelser om sambor

skall tillämpas även då två personer lever tillsammans i ett homosexuellt förhållande. Prop. 1986/87: 124

Ändringarna i brottsbalken avses träda i kraft den 1 juli 1987 medan lagen om homosexuella sambor bör träda i kraft samtidigt som lagen om sambors gemensamma hem.

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 5 § och 16 kap. 9 § brottsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

5 §¹

Brott som avses i 1–3 §§ får ej åtalas av annan än målsägande. Förtal och grovt förtal får dock åtalas av åklagare, om målsägande angiver brottet till åtal och åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt. Under samma förutsättningar får allmänt åtal väckas för förolämpning mot någon i eller för hans myndighetsutövning eller förolämpning mot någon med anspelning på hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse.

Har förtal riktats mot avliden, må åtal väckas av den avlidnes efterlevande make, bröstarvinge, fader, moder eller syskon samt, om åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt, av åklagare.

Innebär brott som avses i 1–3 §§, att någon genom *förgripelse* å främmande makts statsöverhuvud som vistas *här i riket* eller å främmande makts representant *här i riket* kränkt den främmande makten, må brottet åtalas av åklagare utan hinder av vad som *stadgas* i första stycket. Åtal får dock *ej* ske utan förordnande av regeringen eller den regeringen bemyndigat därtill.

Brott som avses i 1–3 §§ får *inte* åtalas av annan än målsägande. Om målsäganden anger brottet till åtal och åtal av särskilda skäl anses påkallat ur allmän synpunkt, får dock åklagare åtala för

1. förtal och grovt förtal,
2. förolämpning mot någon i eller för hans myndighetsutövning,
3. förolämpning mot någon med anspelning på hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse, eller
4. förolämpning mot någon med anspelning på att han har homosexuell läggning.

Har förtal riktats mot avliden, får åtal väckas av den avlidnes efterlevande make, bröstarvinge, fader, moder eller syskon samt, om åtal av särskilda skäl *anses* påkallat ur allmän synpunkt, av åklagare.

Innebär brott som avses i 1–3 §§, att någon genom *att förgripa sig på en* främmande makts statsöverhuvud som vistas *i Sverige* eller *på en* främmande makts representant *i Sverige* har kränkt den främmande makten, får brottet åtalas av åklagare utan hinder av vad som *föreskrivs* i första stycket. Åtal får dock *inte* ske utan förordnande av regeringen eller den regeringen har bemyndigat därtill.

¹ Senaste lydelse 1982:271.

16 kap.

9 §²

En näringsidkare som i sin verksamhet diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att inte gå honom till handa på de villkor som näringsidkaren i sin verksamhet tillämpar i förhållande till andra, skall dömas för olaga diskriminering till böter eller fängelse i högst ett år.

Vad som sägs i första stycket om en näringsidkare tillämpas också på den som är anställd i näringsverksamhet eller annars handlar på en näringsidkares vägnar samt på den som är anställd i allmän tjänst eller innehar allmänt uppdrag.

För olaga diskriminering dömes även anordnare av allmän sammankomst eller offentlig tillställning och medhjälpare till sådan anordnare, om han diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att vägra honom tillträde till sammankomsten eller tillställningen på de villkor som gäller för andra.

*Om någon som avses i första-
tredje styckena på sätt som där
sägs diskriminerar annan på grund
av att denne har homosexuell lägg-
ning, döms likaledes för olaga dis-
kriminering.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1987.

² Senaste lydelse 1986:444.

Lag om homosexuella sambor

Härigenom föreskrivs följande.

Om två personer bor tillsammans i ett homosexuellt förhållande, skall vad som gäller i fråga om sambor enligt följande lagar och bestämmelser tillämpas även på de homosexuella samborna:

1. lagen (1987:000) om sambors gemensamma hem,
2. ärvdabalken,
3. jordabalken,
4. 10 kap. 9 § rättegångsbalken,
5. 4 kap. 19 § första stycket utsökningsbalken,
6. 6 § lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden,
7. bostadsrättslagen (1971:479),
8. 9 § rättshjälpslagen (1972:429), samt
9. lagen (1981:131) om kallelse på okända borgenärer.

Förutsätter dessa lagar eller bestämmelser att samborna skall vara ogifta, gäller det också de homosexuella samborna.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

Lag om ändring i lagen (1987:000) om sambors gemensamma hem

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1987:000) om sambors gemensamma hem skall ha följande lydelse.

Lydelse enligt prop. 1986/87:1

Föreslagen lydelse

1 §

Denna lag gäller sambors gemensamma bostad och bohag.

Vad som föreskrivs i denna lag om sambor gäller *endast* sådana samboförhållanden där en ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.

Vad som föreskrivs i denna lag om sambor gäller sådana samboförhållanden där en ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.

Lag om ändring i lagen (1987:000) om ändring i ärvdabalken

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 7 § ärvdabalken¹ i paragrafens lydelse enligt lagen (1987:000) om ändring i ärvdabalken skall ha följande lydelse.

Lydelse enligt prop. 1986/87:1

Föreslagen lydelse

3 kap.

7 §

Om den efterlevande maken vid sin död efterlämnar en sambo och bodelning skall förrättas mellan samborna, skall dessförinnan den efterlevande makens behållna egendom delas enligt detta kapitel.

Skall i den efterlevande makens livstid bodelning ske mellan den efterlevande maken och dennes sambo eller sambons arvingar, skall av den efterlevandes egendom före bodelningen tas ut egendom till ett värde som motsvarar vad som enligt 1–4 §§ skall tillkomma den först avlidna makens arvingar.

Vad som föreskrivs i 4 § för det fall att egendom har tillfallit den efterlevande maken i arv, gåva eller testamente skall gälla, om den efterlevande maken genom bodelning med en sambo har erhållit egendom utöver vad maken förut hade.

Vad som föreskrivs i denna balk om sambor gäller *endast* sådana samboförhållanden där en ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.

Vad som föreskrivs i denna balk om sambor gäller sådana samboförhållanden där en ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.

¹ Balken omtryckt 1981:359.

Lag om ändring i lagen (1987:000) om ändring i jordabalken

Härigenom föreskrivs att 12 kap. 1 § jordabalken¹ i paragrafens lydelse enligt lagen (1987:000) om ändring i jordabalken skall ha följande lydelse.

Lydelse enligt prop. 1986/87:86

Föreslagen lydelse

12 kap.

1 §

Detta kapitel avser avtal, genom vilka hus eller delar av hus upplåts till nyttjande mot ersättning. Detta gäller även om lägenheten upplåtits genom tjänsteavtal eller avtal i anslutning till sådant avtal.

Innefattar avtalet även upplåtelse av jord att nyttjas tillsammans med lägenheten, skall detta kapitel tillämpas på avtalet, om jorden skall användas för trädgårdsodling i mindre omfattning eller för annat ändamål än jordbruk. Förenas ett tjänsteavtal, som ej är av ringa betydelse, med upplåtelse av såväl lägenhet för bostadsändamål som jord, skall kapitlet tillämpas, om upplåtelsen av lägenheten är mera betydelsefull än upplåtelsen av jorden.

Med bostadslägenhet avses lägenhet som upplåtits för att helt eller till en inte oväsentlig del användas som bostad. Med lokal avses annan lägenhet än bostadslägenhet.

Vad som föreskrivs i detta kapitel om sambor gäller *endast* sådana samboförhållanden där en ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.

Vad som föreskrivs i detta kapitel om sambor gäller sådana samboförhållanden där en ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.

Förbehåll som strider mot en bestämmelse i detta kapitel är utan verkan mot hyresgästen eller den som har rätt att träda i hans ställe, om ej annat anges.

Omfattar hyresavtalet fler än tio bostadslägenheter, som hyresgästen skall hyra ut i andra hand, får parterna avtala om förbehåll som strider mot vad som sägs i detta kapitel om sådana lägenheter, under förutsättning att förbehållet inte strider mot bestämmelserna om lokaler och inte heller avser rätten till förlängning av avtalet eller grunderna för fastställande av hyresvillkoren i samband med sådan förlängning. Ett sådant förbehåll gäller endast om det godkänts av hyresnämnden. Godkännande behövs dock inte om staten, kommun, landstingskommun, kommunalförbund, allmännyttigt bostadsföretag eller aktiebolag, som helt ägs av en kommun eller landstingskommun, är hyresvärd.

Om upplåtelse i vissa fall av bostadslägenheter finns bestämmelser i bostadsanvisningslagen (1980:94).

¹ Balken omtryckt 1971:1209.

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Sigurd-
sen, Gustafsson, Leijon, Peterson, S. Andersson, Bodström, Göransson,
Gradin, Dahl, Holmberg, Hellström, Wickbom, Johansson, Lindqvist, G.
Andersson, Lönnqvist

Föredragande: statsråden Sigurdson och Wickbom

Proposition om de homosexuellas situation i samhället

Statsråden anmäler sina förslag. Anförandena och förslagen redovisas i
underprotokollen för social- respektive justitiedepartementet.

Statsrådet Sigurdson hemställer att regeringen i en proposition föreläg-
ger riksdagen vad hon och statsrådet Wickbom har anfört för de åtgärder
och det ändamål de har hemställt om.

Regeringen ansluter sig till föredragandenas överväganden och beslutar
att genom proposition förelägga riksdagen vad de har anfört för de åtgärder
och ändamål de har hemställt om.

Regeringen beslutar att de anföranden och förslag som redovisas i un-
derprotokollen skall bifogas propositionen som *bilagorna 1 och 2*.

Socialdepartementet

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 19 mars 1987

Föredragande: statsrådet Sigurdson

Anmälan till proposition om de homosexuellas situation i samhället

1 Inledning

I januari 1978 tillkallade dåvarande chefen för socialdepartementet en parlamentariskt sammansatt kommitté med uppgift att undersöka de homosexuellas situation i samhället och att föreslå åtgärder för att undanröja kvarvarande diskriminering av homosexuella. Kommittén antog namnet Utredningen om de homosexuellas situation i samhället. Utredningen har under sitt arbete bl. a. företagit olika undersökningar om de homosexuellas situation. Vidare har samråd skett med berörda myndigheter, organisationer m. fl.

Utredningen (Ledamöter vid betänkandets avlämnande: lagmannen Carl-Edvard Sturkell, ordförande, riksdagsledamoten Lars Ahlmark, riksdagsledamoten Britta Bjelle, läraren Eva Bohlin, landshövdingen Lilly Hansson, riksdagsledamoten Karin Israelsson och riksdagsledamoten Roland Sundgren) överlämnade i augusti 1984 betänkandet (SOU 1984:63) Homosexuella och samhället. En sammanfattning av betänkandet bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1:1*.

Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna och en sammanställning av deras yttranden bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1:2*.

De förslag till lagstiftningsåtgärder som presenterats av utredningen gäller frågor som faller inom justitiedepartementets ansvarsområde. Dessa frågor liksom vissa anknytande spörsmål kommer att tas upp av chefen för justitiedepartementet.

Jag tar i det följande upp övriga frågor som har behandlats av utredningen.

2 Allmänna utgångspunkter

I sitt betänkande konstaterar utredningen att den enda säkra skillnaden mellan homosexuella och heterosexuella är att homosexuella känslomässigt dras till personer av samma kön. I homosexuella och heterosexuella

förhållanden finns motsvarande känslor av vänskap, omsorg, lojalitet, ömhet, kärlek osv. Dessa konstateranden gör utredningen efter noggranna studier av befintlig litteratur m. m. samt efter egna enkäter, intervjuer och samtal med såväl homosexuella som heterosexuella. Att det finns underlag för att dra dessa slutsatser är enligt min mening viktigt eftersom det ger en säker grund för ställningstagandet att homosexuella inte skall diskrimineras och att alla former av diskriminering aktivt bör motarbetas.

Många teorier finns om vad homosexualitet är och hur den uppstår. Utredningen konstaterar sammanfattningsvis att det i forskningen inte har framkommit några säkra kunskaper om orsakerna till homosexuell läggning. Utredningen finner det inte heller särskilt meningsfullt att forska efter möjliga orsaker till homosexualitet, särskilt inte när uppgiften nu är att undanröja kvarvarande diskriminering. Däremot är det viktigt att ge en riktig bild av vad homosexualitet innebär och hur den kommer till uttryck. En mycket utbredd uppfattning är exempelvis att homosexualiteten enbart handlar om sexuella upplevelser med en person av samma kön. Utredningen har enligt min mening övertygande påvisat ett annat förhållande nämligen att det handlar om hela personlighetens känslöengagemang där den sexuella läggningen endast är en del.

En annan fråga som tas upp av utredningen är homosexualitetens omfattning. Här kan man naturligen inte stödja sig på statistiska uppgifter. De undersökningar som genomfördes i USA under 1940–50-talen och som resulterade i de s. k. Kinseyrapporterna visade att ca 4 % av männen och 2–3 % av kvinnorna var uteslutande homosexuella efter puberteten. Uppgifter från USA under senare tid antyder att uppemot 10 % av befolkningen har en homosexuell läggning. Denna andel inkluderar den stora grupp som efter puberteten även har heterosexuella upplevelser i större eller mindre utsträckning. Uppgifter av denna karaktär måste bedömas som osäkra och kommer dessutom från ett annat land med dess sociala och kulturella förhållanden. Oavsett om andelen i Sverige är något högre eller lägre kan man hävda att det under alla förhållanden rör sig om många människor även i vårt land. Många är, utan att själva vara homosexuella, berörda genom att anhöriga eller andra närstående har en sexuell läggning.

Homosexuellas situation

I syfte att klarlägga de homosexuellas situation i dagens samhälle har utredningen gjort omfattande undersökningar dels bland allmänheten där merparten är heterosexuella och dels bland homosexuella. Vidare har olika litteraturstudier genomförts. Dessa undersökningar har lett utredningen till slutsatsen att två förhållanden är avgörande för de homosexuellas situation. Det första är att tystnaden om homosexuella och homosexualitet har varit i det närmaste total. Det andra är att det existerar ett socialt tabu eller indirekt förbud mot homosexualitet.

Samhället är byggt på en heterosexuell grund. Detta genomsyrar den uppfostran vi ger våra barn, liksom den bild av normal samlevnad som samhället i övrigt ger. Många homosexuella har givit uttryck för hur svårt det varit för dem att acceptera sin homosexuella läggning och att leva med

den. Omvärldens inställning och reaktioner inför homosexuella och homosexualitet är skiftande. Utredningen konstaterar dock att samhällets syn på homosexualitet under senare år blivit öppnare, vilket underlättat situationen för många homosexuella. En vanlig reaktion bland människor är den helt likgiltiga. En annan reaktion kan vara att helt ta avstånd. Många människor är inte negativa till homosexuella men tar avstånd från homosexuella beteenden.

De flesta homosexuella döljer sin homosexualitet även för vänner och anhöriga. Frukten för att bli avslöjad är en stor påfrestning. Detta gör att många isolerar sig, medan andra väljer att leva ett dubbelliv med såväl heterosexuella som homosexuella kontakter. Nästan alltid döljs de homosexuella kontakterna. Att den homosexuelle döljer sin känslomässiga läggning grundar sig ofta på att han eller hon inte vet hur omgivningen kommer att reagera.

I Sverige förekommer inte någon diskriminering i bemärkelsen lagregler som går ut på att särbehandla homosexuella. Det förekommer emellertid en annan ofta dold, ibland omedveten, oacceptabel behandling av homosexuella. Jag ställer mig bakom utredningens slutsats att om diskriminering av homosexuella skall kunna undanröjas är det nödvändigt att samhället bidrar till att negativa attityder och felaktiga begreppsbildningar motverkas. Detta kan ske på olika vägar, exempelvis genom lagstiftning, information, undervisning och en öppen samhällsdebatt.

Av de enkätundersökningar som utredningen gjort bland homosexuella framgår att av dem som svarat (1259 personer) levde cirka hälften i ett förhållande med någon av samma kön. Flertalet av den andra hälften skulle vilja leva i ett sådant förhållande. Utredningen anser att en mängd yttre omständigheter bidrar till att många inte lever i ett stabilt parförhållande. Sådana faktorer är brist på naturliga mötesplatser för homosexuella, mötesplatsernas svårtillgänglighet, den inriktning på tillfälliga kontakter som en del av mötesplatserna har etc. Jag instämmer i utredningens slutsats att det måste vara en viktig samhällsuppgift att underlätta för homosexuella att träffa andra homosexuella under goda sociala förhållanden liksom att underlätta en stabil homosexuell samlevnad.

Flertalet remissinstanser anser att utredningen på ett förtjänstfullt sätt kartlagt de homosexuellas situation i samhället och ställer sig bakom utredningens grundläggande värderingar. Socialstyrelsen finner att utredningen bör kunna ge upphov till en fördjupad diskussion om homosexuella och samhället. Styrelsen anser dock att utredningen hyser en övertro till vad samhället kan åstadkomma lagstiftnings- och informationsvägen i en så sammansatt och känslig fråga. Styrelsen efterlyser vidare en fördjupad analys av homosexualiteten i sig. Skolöverstyrelsen (SÖ) anser att man genom utredningen fått betydligt ökad kunskap om arten och graden av diskriminering och därigenom ökade möjligheter att se vad som behöver åtgärdas. Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU) beklagar att utredningen inte haft förmåga att se något annat än problem i samband med diskussionen om de homosexuellas situation. De homosexuellas egna organisationer anser att utredningen väl beskrivit dagens situation för de homosexuella och att målsättningen är kraftfull men att denna inte följts upp i förslagsdelarna.

Utredningen har i ett särskilt avsnitt behandlat kyrkans och andra religiösa samfunds roll för attityder till homosexuella och homosexualitet. Jag instämmer i utredningens konstaterande att de kristna samfundens uppfattning alltså har stor betydelse för människors ställningstaganden när det gäller homosexualitet. Enligt utredningen skulle det vara av stor betydelse framför allt för de många kristna homosexuella om företrädare för de olika samfunden började debattera homosexualitet och de homosexuellas situation inte bara inom den egna organisationen utan även utåttriktat.

Remissvaren visar på olika åsiktsyttringar inom de kristna samfunden. Ärkebiskopen har i sitt remissyttrande bl. a. anfört att kyrkans på bibeln grundade uppfattning att det homosexuella beteendet strider mot skapelseordningen inte ger någon rätt att beröva de homosexuella deras människovärde och inte heller får leda till att man inskränker de krav som kärleken till medmänniskan ställer. En homosexuell människa bör godkännas som en fullvärdig medlem i såväl kyrkans som samhällets verksamhetsformer. Ekumeniska gruppen för kristna homosexuella (EKHO) hänvisar till en utredning som gjorts för biskopsmötet där det bl. a. hävdas att både effekttiska och sinneägsetiska skäl talar för att kyrkan dels accepterar den genuina homosexualiteten dels verkar för bestående förbindelser mellan människor med genuin homosexuell läggning. EKHO anser att många kristna nu kan företräda en positiv syn på homosexualitet, en uppfattning byggd på kristen tro, en historisk-kritisk bibelsyn och en väl genomtänkt människosyn. Den årligen återkommande nattvardsgudstjänsten i Storkyrkan i Stockholm under den homosexuella frigörelseveckan har varit startpunkt för debatt såväl inom som utom de kristna samfunden.

Värnpliktsfrågor

Utredningen anför att homosexuell läggning som sådan inte får vara orsak till någon särbehandling inom försvarsmakten. Det är naturligt att man såväl inom försvaret som inom andra samhällsområden tar vederbörlig hänsyn till de svårigheter olika människors problem kan orsaka dem. För att ta denna hänsyn krävs emellertid inte någon särskild klassificering som homosexuell vilket görs i dag. Utredningen förutsätter att denna klassificering tas bort ur försvarets föreskrifter om "Medicinsk undersökning och utvärdering". Samma uppfattning redovisar 1983 års värnpliktsutbildningskommitté i betänkandet (SOU 1986:43) Befrielse från värnplikts-tjänstgöring. Överbefälhavaren (ÖB) anser i sitt remissvar över betänkandet Homosexuella och samhället att homosexualitet i sig inte utgör anledning till någon särbehandling inom försvarsmakten. ÖB har därför intet att erinra mot utredningens överväganden.

Min bedömning: En särskild lagstiftning mot diskriminering av homosexuella på arbetsmarknaden bör ej införas.

Utredningen: Överensstämmer i huvudsak med min bedömning.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser från arbetsmarknadsområdet avstyrker särlagstiftning för homosexuella. Några av dessa poängterar att man även avstyrkte diskrimineringsutredningens förslag om särskild lagstiftning mot etnisk diskriminering i arbetslivet. Riksförbundet för sexuell likaberättigande (RFSL) förordar särlagstiftning.

Skälen för min bedömning: Utredningen har avvisat tanken på att införa en lagstiftning på arbetsmarknaden som endast skulle avse homosexuella. Jag instämmer i utredningens ställningstagande och ser inga skäl att föreslå någon sådan särskild lagstiftning.

Förhållandena på arbetsmarknaden skall huvudsakligen lösas av arbetsmarknadens parter. Systemet med förhandlingar och avtal på arbetsmarknaden bör innebära ett skydd mot osaklig och diskriminerande behandling av arbetstagarna.

De fackliga organisationerna har en viktig uppgift att motverka tendenser till diskriminering av homosexuella på arbetsmarknaden. Jag är övertygad om att dessa organisationer kommer att verka för en likabehandling av de homosexuella.

I kontakter med företrädare för arbetsmarknadsorganisationer har utredningen tagit upp bl. a. frågan om sexuell läggning kan vara saklig grund för uppsägning eller omplacering. De svar man fått har varit entydiga och innebär att enligt organisationernas uppfattning är sexuell läggning inte saklig grund för uppsägning eller omplacering.

Utredningen anser sig efter sina undersökningar övertygad om att en oacceptabel särbehandling av homosexuella förekommer på vissa arbetsplatser. Utredningen pekar också på att om attityderna i samhället blir öppnare vågar fler homosexuella uppträda öppet. Det kan då inte uteslutas att riskerna för oacceptabel särbehandling ökar. Även erfarenheterna från bl. a. USA under de senaste årens AIDS-epidemi av diskriminering av homosexuella på arbetsmarknaden inger farhågor. Det är därför viktigt att förhållandena på arbetsmarknaden följs.

Jag kommer i ett senare avsnitt att behandla frågan om att ge socialstyrelsen i uppdrag att i samråd med berörda myndigheter följa utvecklingen bl. a. vad gäller eventuell diskriminering av homosexuella på arbetsmarknaden.

Jag har i dessa frågor samrått med chefen för arbetsmarknadsdepartementet.

Min bedömning: Genom de ändringar som chefen för justitiedepartementet kommer att föreslå i bestämmelserna om olaga diskriminering i 16 kap. 9 § brottsbalken ges de homosexuella ett diskrimineringskydd som omfattar den yrkesmässiga bostadsmarknaden. Detta kommer bl. a. att innebära att eventuell diskriminering vid bostadsförmedling blir straffbar.

Utredningen: Redovisar en i sak överensstämmande inställning.

Remissinstanserna: De remissinstanser som yttrat sig är i stort sett ense med utredningen. Stockholms bostadsförmedling konstaterar att det i bostadsförmedlingens anvisningsarbete inte görs någon åtskillnad mellan homosexuella och heterosexuella sökande. RFSL föreslår en vidgning av det föreslagna diskrimineringsförbudet i 16 kap. 9 § brottsbalken så att det även omfattar homosexuellas organisationer.

Skälen för min bedömning: Enligt 16 kap. 9 § brottsbalken kan en näringsidkare som i sin verksamhet diskriminerar någon på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse straffas. Detsamma gäller för den som är anställd i näringsverksamhet eller hos stat eller kommun eller som är politiskt förtroendevald. Detta lagrum omfattar således den som yrkesmässigt verkar på bostadsmarknaden inklusive den privata bostadsmarknaden. Till de grupper som skyddas bör, som chefen för justitiedepartementet kommer att föreslå, fogas homosexuella.

En fråga som utredningen tagit upp är möjligheten för de homosexuellas organisationer att få tillgång till lämpliga lokaler. Jag vill liksom utredningen stryka under att det är en viktig kommunal angelägenhet att dessa organisationer får tillgång till lämpliga lokaler inklusive samlingslokaler. Jag vill i sammanhanget erinra om att, som ett led i det arbete som pågår för att bekämpa AIDS har särskilda särskilda medel avsatts bl. a. till att iordningställa lokaler för de homosexuella.

Utredningens undersökningar visar att vissa bostadsförmedlingar vägrar att registrera två parter av samma kön som bostadssökande tillsammans. Detta är självfallet inte tillfredsställande. I och med de ändringar som kommer att föreslås i brottsbalkens 16 kap. 9 § blir en diskriminering på bostadsmarknaden på grund av homosexualitet straffbar. Detta får till följd att bostadsförmedlingarna måste behandla homosexuella par på samma sätt som heterosexuella i sitt anvisningsarbete.

Erfarenheterna internationellt bl. a. från USA, under de senaste årens AIDS-epidemi, av diskriminering av homosexuella på bostadsmarknaden inger farhågor. Ett sätt att förebygga en liknande utveckling i Sverige är den föreslagna ändringen av brottsbalkens 16 kap. 9 §.

Det förslag till ny sambolagstiftning som regeringen lämnat till riksdagen (prop. 1986/87:1) berör bl. a. sambors gemensamma bostad. Genom det förslag till ändring i denna lagstiftning som senare idag behandlas av chefen för justitiedepartementet kommer homosexuella samboförhållanden att

likställas med heterosexuella sådana i de avseenden som sambolagstiftningen reglerar.

Prop. 1986/87:124

Jag har i dessa frågor samrått med – förutom justitieministern – chefen för bostadsdepartementet.

5 Asylrätt för homosexuella m. m.

Min bedömning: Som framgår av 31 § utlänningsförordningen (1980:377) kan en person beviljas uppehållstillstånd om detta är motiverat av humanitära skäl. Enligt praxis gäller detta bl. a. i sådana fall då en person i sitt hemland förföljs på grund av homosexualitet. Denna bestämmelse bör liksom hittills tillämpas i en generös anda. Jag ser inte skäl att införa ytterligare bestämmelser.

Utredningen anser att homosexuella bör kunna omfattas av begreppet "tillhörighet till viss samhällsgrupp" enligt flyktingdefinitionen i 3 § utlänningslagen (1980:376).

Remissinstanserna: De homosexuellas egna organisationer samt bl. a. Stockholms kommun och RFSU ställer sig bakom utredningens förslag. Statens invandrarverk anser att nuvarande tillämpning i praktiken erbjuder ett tillfredsställande skydd för homosexuella som behöver en fristad i Sverige. Liknande synpunkter framför rikspolisstyrelsen samt ytterligare ett tiotal remissinstanser.

Skälen för min bedömning: Enligt 3 § utlänningslagen skall en flykting inte utan synnerliga skäl vägras fristad här i landet om han behöver sådant skydd. Flykting är enligt utlänningslagen en utlänning som befinner sig utanför det land, i vilket han är medborgare, på grund av välgrundad fruktan för förföljelse på grund av ras, nationalitet, tillhörighet till viss samhällsgrupp eller på grund av religiös eller politisk uppfattning. Utlänningslagens definition av flyktingbegreppet motsvarar den som finns i Förenta Nationernas flyktingkonvention. Riksdagen har senast år 1984 avslagit motioner om ändringar i flyktingbegreppet bl. a. med motiveringen att de föreslagna ändringarna inte hade någon motsvarighet i flyktingkonventionen.

Statens invandrarverk hävdar i sitt remissvar att en ensidig svensk förändring av flyktingbegreppet inte bör ske. Verket anser att den nuvarande tillämpningen av 31 § utlänningsförordningen ger ett fullgott skydd för homosexuella som söker en fristad i Sverige.

Invandrarverket har uppgivit att man sedan avsevärd tid tillämpar samma principer i frågor om uppehållstillstånd på grund av påstådd familjeanknytning för såväl homosexuella som heterosexuella förhållanden.

Den praxis som har utbildats i fråga om beviljande av uppehållstillstånd på humanitär grund för homosexuella som här söker skydd mot förföljelse i

hemlandet på grund av sin sexuella läggning ger enligt min mening ett tillfredsställande skydd för dessa personer. Det är emellertid viktigt att dessa förhållanden uppmärksammas redan när polismyndigheten prövar frågan om avvísning av utlännigen. Åberopar denne sådana trakasserier som skulle kunna medföra att han av invandrarverket eller regeringen enligt gällande praxis ges uppehållstillstånd, skall enligt min mening avvísning inte ske utan avvísningsärendet skall överlämnas till invandrarverket. Bestämmelser om sådant överlämnande finns bl. a. i 34 och 35 §§ utlänningslagen.

Jag har i dessa frågor samrått med statsrådet G. Andersson.

6 Ungdomsskolans samlevnadsundervisning

Min bedömning: Det är angeläget att skolöverstyrelsen (SÖ) arbetar för att stimulera enskilda skolor och lärare att förbättra undervisningen om homosexualitet och de homosexuellas situation. Även länskolnämndernas ansvar bör understrykas.

Utredningen: Skolans samlevnadsundervisning kan inte bara motverka diskriminering av homosexuella utan även bidra till att samhället på sikt kommer att behandla homosexualitet på ett mera öppet sätt och som en socialt accepterad företeelse.

Gällande läroplaner innehåller inte någon direkt målformulering som särskilt tar upp samlevnadsundervisningens inriktning. Däremot ger mera allmänna målsättningar utrymme för att i undervisningen behandla exempelvis åtgärder för att motverka diskriminering av homosexuella. Detta är idag mera en fråga om den enskilda lärarens personliga engagemang. SÖ bör finna former för att mer aktivt stimulera enskilda skolor och lärare att förbättra undervisningen om homosexualitet. Samtidigt bör länskolnämnderna intensifiera sin uppföljande verksamhet.

Den formella statusen för SÖ:s handledning för samlevnadsundervisning är oklar. Utredningen finner det nödvändigt att handledningen får formen av mera tvingande formuleringar i läroplanen.

Utredningen finner innehållet i SÖ:s handledning i många stycken tillfredsställande. Vissa avsnitt kan dock ifrågasättas. Handledningen bör kompletteras med material om hur man kan lägga upp lektioner exempelvis om homosexualitet. Man stryker även under värdet och betydelsen av att homosexuella medverkar i undervisningen. Detta kan ske bl. a. genom medverkan från de homosexuellas egna organisationer.

Skolhälsovårdens personal bör enligt utredningen ägna stor uppmärksamhet åt behovet av stöd till homosexuella elever.

Statens institut för läromedelsinformation (SIL) bör särskilt uppmärksamma läromedlens framställning om homosexualitet. Institutet bör också ta initiativ till att förbättra tillgången på läromedel.

Utredningen visar att det finns betydande brister i skolans undervisning om homosexualitet. Enligt utredningens uppfattning behövs det inte någon central styrning av samlevnadsundervisningen om man i stället vidtar de särskilda åtgärder utredningen föreslagit.

Remissinstanserna: Socialstyrelsen delar inte uppfattningen att SÖ:s handledning om samlevnadsundervisning bör få formen av mera tvingande formuleringar i läroplanen. Styrelsen delar inte heller uppfattningen att målformuleringen för undervisningen om homosexualitet bör slå fast att homo- och heterosexuallitet för den enskilde individen och samhället är likvärdiga. Detta skulle enligt styrelsens uppfattning kunna få motsatt verkan nämligen att öka tystnaden om homosexualitet i skolan. Många lärare skulle kunna uppleva allför stor differens mellan vad man själv anser och det man är tvingad att undervisa om. Socialstyrelsen betonar att ungdomsmottagningarna som finns runt om i landet kan bli en viktig tillgång för de ungdomar som behöver få hjälp och stöd i sin identitetsutveckling. Ungdomsmottagningarna som i dag når främst flickor bör även kunna vara en resurs för pojkar.

SÖ finner den kritik som utredningen framfört mot undervisningen i stort befogad. Den enkät som utredningen genomfört vid vissa skolor om undervisningen kring homosexualitet visar på uppenbara brister i denna. Det gäller den ringa vikt som läggs vid ämnet, bristerna i läromedel och de fördomar som kommer till uttryck i många enskilda svar. Samlevnadsundervisningen bör enligt SÖ ingå som en del i länsskolnämndernas tillsynsverksamhet. Det är en viktig uppgift för SIL att medverka till framställning av läromedel som på ett bättre sätt än idag behandlar frågor om homosexualitet.

En central åtgärd som SÖ genomfört är en komplettering till handledningen för samlevnadsundervisningen. Detta material har utarbetats i nära samverkan med bl. a. RFSL:s lärargrupp.

SÖ framhäver vikten av att ta till vara kunskaper från grupper utanför skolan och pekar också på betydelsen av utbildning, fortbildning och utvecklingsarbete. Skolhälsovårdens personal bör ägna de homosexuella eleverna ökad uppmärksamhet och ge dem ökat stöd. Ämnet har behandlats vid SÖ:s skolhälsovårdskonferens i maj 1985.

SIL anför att frågan om hur homosexualitet behandlas bör aktualiseras vid den obligatoriska granskningen av läromedel i samhällsorienterande ämnen. Att därutöver göra en särskild temagranskning om hur homosexualitet behandlas i läromedel är med hänsyn till ekonomin inte möjligt.

RFSL anser att det måste vara ett oeftergivligt krav att SÖ:s handledning i kombination med det stöd- och stimulansmaterial som framtagits i samråd med bl. a. RFSL:s lärargrupp får status av tvingande läroplan.

Skälen för min bedömning: Skolan har som en grundläggande uppgift att motverka diskriminering och att understryka alla människors lika värde. Det är därför självklart att skolan i sin samlevnadsundervisning har att ta upp frågor om homosexualitet och de attityder och svårigheter som möter homosexuella. Om diskriminering av homosexuella skall kunna motverkas fordras att attityder och fördomar bearbetas. Skolans sex- och samlevnadsundervisning spelar här en mycket viktig roll. Jag instämmer i utred-

ningens mening att rätt utformad kan samlevnadsundervisningen inte bara motverka diskriminering av homosexuella utan även bidra till att samhället på sikt kommer att behandla homosexualitet på ett mera öppet sätt och som en socialt accepterad företeelse. Den skolenkät som utredningen gjort visar dock att homosexualitet tas upp i undervisningen relativt sällan. Enkätsvaren visar även en stor osäkerhet inför ämnet från såväl lärare som elever.

Skolans arbete styrs av skollagen (1985:1100), förordningen (1986:572) med vissa tillämpningsföreskrifter till skollagen och skolförordningen (1971:235, omtryckt 1983:721, senast ändrad 1986:583) som i ett övergripande perspektiv drar upp ramarna för undervisningen. Målen och riktlinjerna för undervisningen behandlas i olika läroplaner. Inom läroplanen för grundskolan (Lgr 80) har lämnats ett relativt stort mått av lokal frihet och en decentralisering av beslutsfunktionen har skett. Liknande gäller för gymnasieskolan. I läroplanerna finns förutom Mål och riktlinjer också kursplaner och timplaner. Samlevnadsundervisningen behandlas framför allt i kursplaner för olika ämnen. Utifrån de allmänna målsättningarna finns utrymme för att behandla frågor om homosexualitet. Den enskilde läraren har dock ett avgörande inflytande på hur undervisningen bedrivs.

SÖ har utarbetat en särskild handledning för samlevnadsundervisningen. Utredningen anser att denna till stora delar är bra men att vissa omarbetningar bör ske när det gäller framför allt faktadelarna. Det bör enligt min mening ankomma på SÖ att bedöma förutsättningarna för en omarbetning av handledningen.

För att nå målen för samlevnadsundervisningen i ungdomsskolan fordras en kunnig och engagerad lärarkår. Utredningens skolenkät visar att många lärare inte uppfattar undervisningen om homosexualitet som viktig. Den visar också på brister i metoder och läromedel. SÖ har som komplement till handledningen i samlevnadsundervisning tillsammans med Liber Förlag producerat ett servicematerial. Detta material "Samtala om samlevnad" omfattar en grundskoledel och en gymnasieskoldel. Materialet som utarbetats efter samråd med RFSL:s lärargrupp tar bl. a. upp homosexualitet. Vidare har SÖ medverkat till produktion av film som behandlar homosexuell situation.

Skolhälsovårdens personal liksom personalen vid de s. k. ungdomsmottagningarna bör enligt min mening ägna uppmärksamhet åt det stöd och den hjälp homosexuella elever behöver. Frågan har bl. a. tagits upp vid en av SÖ anordnad skolhälsovårdskonferens.

Utredningen har gjort en granskning av läromedlens utformning och härvid funnit att stora brister föreligger. Statens institut för läromedelsinformation har i sitt remissvar bl. a. anfört att vid den obligatoriska granskningen av läromedel i samhällsorienterande ämnen bör frågan om hur homosexualitet behandlas aktualiseras.

Jag är enig med utredningens bedömning att de homosexuellas egna erfarenheter så långt möjligt bör tas tillvara. RFSL och EKHO m. fl. har en betydande verksamhet med skolinformation.

Som jag visat har SÖ redan vidtagit vissa åtgärder för att förbättra skolans samlevnadsundervisning också när det gäller frågor om homosexu-

alitet. Det är enligt min mening inte möjligt att med hänsyn till de krav och önskemål i många avseenden som skolan har att leva upp till, kraftigt öka insatserna ytterligare i kvantitativt hänseende när det gäller homosexualitet. Det måste ankomma på de myndigheter som har att avväga behovet av insatser inom skolområdet, i första hand SÖ och respektive läns skolnämnd, att bedöma vilka kvalitetshöjande åtgärder som kan vidtas.

Jag har i denna fråga samrått med statsrådet Göransson.

7 Högskoleutbildning

Min bedömning: Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) bör i samband med exempelvis utbildningskonferenser ta upp frågor om förbättring av samlevnadsundervisningen inklusive undervisning om homosexualitet. När lokala planer och kursplaner fastställs bör resp. linjenämnd överväga behovet av utbildningsfrågor som rör homosexualitet.

Utredningen: I sitt betänkande gör utredningen en genomgång av en rad utbildningar inom högskolan. De utbildningar som berörs är lärar-, fritidspedagog-, läkar-, socionom-, psykolog-, teolog-, journalist-, bibliotekarie- samt den kommunala högskoleutbildningen. Utredningen har påvisat att i samtliga dessa utbildningar behandlas homosexuellas situation eller homosexualitet mycket litet eller inte alls. Utredningen anser att om målsättningen att undanröja diskrimineringen av homosexuella skall uppnås måste högskolorna mer aktivt verka för att utbildningen i berörda hänseenden blir mer omfattande. Utredningen föreslår att UHÄ samlar företrädare för högskolorna för att diskutera vilka åtgärder som bör och kan vidtas.

UHÄ bör vidare analysera vilka effekter som den långt drivna decentraliseringen som präglar högskolan kan ha inneburit för samlevnadsundervisningen. Om denna analys visar att de centralt uppställda målen inte uppfylls förutsätter utredningen att UHÄ vidtar nödvändiga åtgärder för att en bättre måluppfyllelse skall uppnås.

Berörda linjenämnder bör vid fastställande av lokala planer och kursplaner ta upp homosexualitet som ett särskilt moment.

Vidare föreslår utredningen att UHÄ får i uppdrag att vidta åtgärder för att arbeta bort brister i tillgången på lämplig kurslitteratur. UHÄ bör vidta åtgärder för att SÖ:s handledning för samlevnadsundervisning eller annan likvärdig litteratur blir obligatorisk kurslitteratur på högskolans samtliga institutioner för lärarutbildning.

Remissinstanserna: En rad remissinstanser stöder utredningens tankegångar och förslag. UHÄ pekar på att de övergripande målen och det huvudsakliga innehållet för respektive utbildning fastställs i UHÄ:s utbildningsplaner medan detaljplaneringen och valet av kurslitteratur sker lokalt. UHÄ anser att decentraliseringen i sig inte är anledning till att frågor om sex och samlevnad blir otillräckligt behandlade utan att det snarare

beror på konkurrensen med andra angelägna ämnesområden. Enligt UHÄ:s mening är attityder och förhållningssätt viktigare än kunskaper om enskilda moment i de olika samhällsfrågorna. Frågor om homosexualitet och de homosexuellas situation bör ingå som naturliga delar i det sammanhang där samlevnadsfrågor behandlas, vilket är möjligt exempelvis enligt den reviderade utbildningsplan som fastställts för mellanstadie lärarutbildningen. UHÄ anser att frågan om hur undervisningen om homosexualitet kan förbättras liksom övriga frågor om sex och samlevnad kan aktualiseras i utbildningskonferenser. UHÄ är inte övertygat om att en stark fokusering på de homosexuellas situation är den bästa vägen för att undanröja diskriminering av homosexuella. En strävan bör vara att samtliga högskoleutbildningar var och en efter sitt behov belyser pluralismen i samhället.

Skälen för min bedömning: Riksdag och regering fastställer enligt högskolelagen (1977:218) de övergripande ramarna för högskoleutbildningen. UHÄ fastställer för de olika utbildningslinjerna utbildningsplaner som i regel tar upp bl. a. linjens huvudsakliga innehåll och uppläggning. För varje linje skall finnas en lokal plan och kursplaner. De lokala planerna och kursplanerna fastställs av linjenämnderna. Det decentraliserade planeringsansvaret medför att lokala variationer inom utbildningen förekommer. I olika sammanhang anordnas exempelvis utbildningskonferenser som bidrar till en samordning av innehållet i utbildningarna.

Utredningen har gjort en genomgång av olika högskoleutbildningar för yrken som har stor betydelse för attitydförändringar eller för yrken i vilka man kommer i kontakt med homosexuella som behöver stöd och hjälp. Man konstaterar därvid att sex- och samlevnadsfrågor behandlas mycket sparsamt i utbildningen och föreslår olika åtgärder från UHÄ:s och linjenämndernas sida. Jag instämmer i att samlevnadsundervisningen i exempelvis de olika lärarutbildningarna är av stor betydelse för hur utbildningen senare skall kunna bedrivas i ungdomsskolan. På samma sätt är det av mycket stor vikt att de homosexuellas situation tas upp bl. a. i utbildningar inom vårdområdet och det sociala området. Det bör vara en uppgift för UHÄ att överväga behovet av sex- och samlevnadsundervisning när man fastställer olika utbildningsplaner. UHÄ bör också i exempelvis utbildningskonferenser ta upp dessa frågor.

Även inom de nuvarande utbildningsplanernas ram finns möjligheter att i de lokala planerna och i kursplanerna ta hänsyn till behovet av sex- och samlevnadsundervisning. Enligt min mening är det angeläget att de olika linjenämnderna tar till vara dessa möjligheter.

Jag har i denna fråga samrått med chefen för utbildningsdepartementet.

Min bedömning: Behov finns av forskning om homosexualitet och de homosexuellas situation. Socialstyrelsen skall följa utvecklingen på forskningsområdet.

Utredningen: Utredningen beskrive tre särskilt angelägna forskningsområden, nämligen homofobi, homosexuellas livssituation och homosexuellas historia. Utredningen föreslår att forskningsrådsnämnden får i uppdrag att starta forskningsprojekt i något eller några av de ämnen utredningen berört. Vidare konstateras att forskningsråden kan vidta åtgärder för att uppmuntra forskning i homosexualitet t. ex. genom att anordna seminarier där aktuella forskningsområden belyses.

Remissinstanserna: Forskningsrådsnämnden avvisar förslaget att nämnden skulle få i uppdrag att initiera forskningsprojekt med den ansats som utredningen föreslår. Ev. kvalificerade forskningsprojekt med inriktning på homosexualitet bör som hittills bedömas med forskningsorganens vanliga kvalitets- och relevanskriterier.

Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) anser att om de homosexuellas problem skall prioriteras bör det ske inom en vidare ram; de kulturellt avvikandes ställning i samhället. HSFR ställer sig tveksamt till att forskningsrådsnämnden skall ha ansvar för forskningen.

Medicinska forskningsrådet (MFR) anser att en bred och förutsättningslös forskning är att föredra framför de mer preciserade forskningsområden som utredningen för fram.

Socialstyrelsen anser till skillnad från utredningen att forskning om homosexualitetens uppkomst är viktig. Styrelsen pekar på ytterligare forskningsområden.

RFSU och de homosexuellas organisationer stöder utredningens förslag och ger exempel på ytterligare forskningsområden.

Skälen för min bedömning: Såväl forskningsrådsnämnden som humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet avvisar utredningens förslag om särskilt uppdrag till forskningsrådsnämnden. De hävdar liksom andra remissinstanser att en forskning om homosexualitet bör ske inom en vidare ram. Jag delar detta synsätt och jag anser att eventuella forskningsprojekt får bedömas inom sedvanliga kvalitets- och relevanskriterier. Jag vill dock framhålla att det finns behov av forskning om homosexualitet och de homosexuellas situation. Forskningen kan beröra många ämnesområden. Socialstyrelsen bör inom det uppdrag, som jag senare återkommer till, följa även utvecklingen på forskningsområdet.

Min bedömning: I enlighet med 1974 års kulturpolitiska mål skall kulturpolitiken medverka till att skydda yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för att denna frihet ska kunna utnyttjas. Kulturpolitiken ska då också utformas med hänsyn till eftersatta grupper erfarenheter och behov. Dessa mål gäller även för de homosexuella. Det ligger i olika utredande, medelsbeviljande och aktivt verkande kulturorgans ansvar att bidra till att de uppsatta målen förverkligas.

Utredningen: I utredningens arbete har skett en genomgång av flera olika kulturverksamheter och man finner att inslag om homosexualitet är mycket blygsamt förekommande. Utredningen anser att stöd till kulturaktiviteter som tar upp homosexuellas förhållanden bör ske inom de stödordningar som finns idag och inom de ramar den av riksdagen fastställda kulturpolitiken sätter. Ett av de mål som antagits är att kulturpolitiken i ökad utsträckning utformas med hänsyn till eftersatta gruppers erfarenheter och behov. Det är enligt utredningens uppfattning ett gemensamt ansvar för utredande, medelsbeviljande och aktivt verkande kulturorgan att bidra till en bättre måluppfyllelse i detta avseende. Utredningen har särskilt betonat folkbibliotekens betydelse.

Remissinstanserna: Kulturrådet instämmer i utredningens verklighetsbeskrivning. Rådet anser att en nödvändig utgångspunkt för förändring är att i det kommande regeringsförslaget skrivs in ett allmänt principuttalande om utredande, medelsbeviljande och aktivt verkande kulturorgans ansvar i sammanhanget. Rådet kommer att beakta utredningens förslag att kulturrådet måste ta hänsyn till homosexuell kultur i sin informationsverksamhet. Vill statsmakterna ha kartlagt i vad mån utfärdade rekommendationer fått effekt, kan t. ex. kulturrådet ges i uppdrag att göra en utvärdering. Även kommuner och landsting bör enligt rådet göras uppmärksamma på sitt ansvar. RFSL anser att om tystnaden och osynliggörandet av homosexualitet skall brytas måste kraftfulla åtgärder vidtas inom kulturområdet och föreslår att ett visst belopp, exempelvis 3 milj. kr. per år i 5 år, satsas på utveckling av homosexuell kultur.

Skälen för min bedömning: En grundläggande förutsättning för vår kulturpolitik är en vidsträckt yttrandefrihet. För att denna ska ha en reell innebörd för människorna krävs att kulturpolitiken utformas så att den vidgar människornas handlingsfrihet och utvecklingsmöjligheter. De kulturpolitiska mål som antagits av riksdagen syftar till att åstadkomma en kulturell jämlikhet.

Kulturpolitiken ska också utformas med hänsyn till eftersatta gruppers erfarenheter och behov. Då det gäller att tillgodogöra sig samhällets kulturutbud i allmänhet kan inte homosexuella betraktas som en speciellt eftersatt grupp. Homosexuella representerar ett genomsnitt av samhället socialt och utbildningsmässigt. I detta avseende behöver gruppen inte samhällets stöd. Då det däremot gäller att synliggöra homosexualiteten som en

social och kulturell del i samhället är förhållandet annorlunda. Om homosexualitet ska bli ett erkänt inslag i samhället krävs att kvarvarande hinder undanröjs för de homosexuella att i kulturlivet uppleva identifikation och delaktighet.

Utredningen har visat att homosexuellas sociala situation förhållandevis sällan tas upp i de olika kulturaktiviteterna. De homosexuellas organisationer har även uppfattningen att det finns svårigheter att inom ramen för befintliga stödformer erhålla bidrag till egna kulturaktiviteter. Jag finner det för egen del angeläget att de homosexuellas organisationer får del av samhällets stöd till kulturaktiviteter på samma sätt som andra organisationer.

De samhälleliga kulturorganen har självfallet ett stort ansvar att vid medelstildelning och i andra sammanhang beakta att de homosexuella ges möjlighet att manifestera sig och sin särskilda kultur.

Jag har i denna fråga samrått med statsrådet Göransson.

10 Informationsfrågor

Min bedömning: Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att bl. a. se över hur den samhälleliga informationen om homosexualitet kan förbättras samt att fortlöpande följa utvecklingen och lämna förslag till åtgärder. I förekommande fall bör de homosexuellas situation beröras i statliga myndigheters informationsverksamhet.

Utredningen: Socialstyrelsen bör få i uppdrag att utarbeta en plan för hur informationsverksamheten rörande frågor om homosexualitet kan förbättras. Centrala direktiv bör utfärdas från statliga verk och myndigheter erinras om sin skyldighet att, i förekommande fall, i sin informationsverksamhet även beakta homosexuellas situation. Vidare föreslår utredningen att i avtalen mellan staten och programföretagen, dvs. Sveriges Radio och dess olika dotterbolag, skapas förutsättningar för att tillgodose intresset av fler program om de homosexuellas situation.

Remissinstanserna: Socialstyrelsen framför att viss informationsverksamhet bedrivs kontinuerligt. Bl. a. har homosexualitet varit ett tema i kurser och utbildningar för olika personalgrupper som arbetar med ungdom. Styrelsen delar uppfattningen att informationen om homosexualitet behöver fördjupas och förbättras. En stegvis långsiktigt uppbyggd information som baserar sig på forskning skulle vara av stort värde för att få ett öppnare klimat kring homosexualiteten. Ett sådant uppdrag ryms dock inte inom ramen för den verksamhetsplan som socialstyrelsen fastställt.

Statens kulturråd kommer att beakta utredningens förslag men anser att ett allmänt principuttalande i en kommande proposition om utredande, medelsbeviljande och aktivt verkande kulturorgans ansvar är nödvändigt. Även kommuner och landsting bör göras uppmärksamma på sitt ansvar.

Filminstitutet sympatiserar med utredningens syfte att förändra attityder

men framhåller att institutets bedömning måste förbli estetisk-konstnärlig och ekonomisk.

De homosexuellas egna organisationer tillstyrker utredningens ställningstaganden. RFSL pekar på ungdomsorganisationernas betydelse liksom att studieförbunden och andra folkbildningsorganisationer har en stor uppgift att fylla.

Övriga remissinstanser som yttrat sig har anslutit sig till utredningens ställningstaganden.

Skälen för min bedömning: Ett genomgående tema i arbetet med att förbättra de homosexuellas situation och att motverka diskriminering måste vara att påverka attityder och motverka fördomar. Sådana förändringar förutsätter ett långsiktigt arbete på många plan. Det är viktigt att de homosexuellas liksom andra minoritetsgruppers situation tas upp i lämpliga sammanhang. Detta kan gälla i utbildningssammanhang, forskning, olika kulturyttringar, hälsovården m.m. Med ett sådant synsätt är det naturligt att olika myndigheter och organisationer måste ta upp de homosexuellas situation i sitt informationsarbete. Utredningen har föreslagit att centrala direktiv utfärdas från statliga verk och myndigheter erinras om sin skyldighet att i förekommande fall i sin informationsverksamhet även beakta homosexuellas situation. Utredningen har påtalat att de statliga myndigheternas information om homosexuellas situation ofta är mycket bristfällig eller obefintlig. Detta kan exempelvis gälla hur olika regelsystem påverkar homosexuella.

Jag finner det angeläget att en allsidig och korrekt information ges från de statliga myndigheterna om homosexuella och homosexualitet. Berörda statliga myndigheter bör ta hänsyn till detta informationsbehov.

Utredningen har särskilt behandlat socialstyrelsens arbete bl.a. med sex- och samlevnadsupplysning och framhållit att socialstyrelsen inte behandlat frågor rörande homosexualitet sedan mitten på 1970-talet. Socialstyrelsen har dock i sitt remissvar påpekat att homosexualitet behandlas bl.a. i information till och utbildning av personalgrupper som arbetar med ungdom. Enligt min mening är den sex- och samlevnadsupplysning som bedrivs av socialstyrelsen ett utmärkt forum att ta upp information om homosexualitet. Denna upplysningsverksamhet riktar sig i stor utsträckning till ungdomsgrupper. Socialstyrelsen lägger stor vikt vid fritidsgårdarnas arbete i sex- och samlevnadsfrågor. Statens ungdomsråds arbete med olika ungdomsorganisationer är också betydelsefullt.

Jag avser att föreslå regeringen att ge socialstyrelsen i uppdrag att bl.a. följa utvecklingen när det gäller informationen till och om homosexuella liksom att följa aktuell forskning. Samråd bör härvid ske med de homosexuellas egna organisationer. Styrelsen bör återkommande lämna regeringen rapport över verksamheten. Jag återkommer till denna fråga i avsnittet Fortsatta åtgärder.

Utredningen föreslår vidare att särskild hänsyn till homosexuella skall tas i avtalen mellan staten och programföretagen inom Sveriges Radio AB-koncernen. I sitt remissvar har Sveriges Radio AB bl.a. hävdat att avtalen i deras nuvarande utformning är ett välavvägt uttryck för det hänsynstagande som skall ske till de homosexuellas intressen och det

hänsynstagande som är möjligt på grundval av de förutsättningar som gäller för programverksamheten.

Efter samråd med statsrådet Göransson ser jag mot denna bakgrund inget skäl att föreslå särskilda åtgärder i denna fråga.

En särskild fråga är den informationsverksamhet som bedrivs om HIV/AIDS. Inom ramen för regeringens AIDS-delegation pågår ett intensivt arbete för att bl. a. utöka informationsinsatserna. Genom riksdagens beslut i anledning av prop. 1985/86:171 om särskilda medel för bekämpningen av AIDS har medel anvisats för informationsinsatser. En särskild arbetsgrupp inom AIDS-delegationen har tillsatts för att utreda behovet av informationsåtgärder. Denna arbetsgrupp har i september 1986 lämnat en rapport om HIV/AIDS. I denna rapport tas upp frågor om information till målgruppen "män som har sex med andra män." Arbetsgruppen föreslår bl. a. att de homosexuellas egna organisationer på olika sätt skall ges ekonomiskt stöd. Socialstyrelsen bör få i uppdrag att överväga centrala informationsinsatser riktade till homo-/bisexuella män. Vidare föreslås att ytterligare informationsinsatser till homo-/bisexuella män får prövas inom ramen för den samordnade informationssatsning som avses pågå under åren 1987 och 1988.

I informationen om HIV/AIDS är det enligt min mening viktigt att ge en korrekt och saklig information om homosexuella och homosexualitet. I skuggan av det allvarliga hot HIV/AIDS utgör kan lätt omotiverade angrepp förekomma mot homosexuella. I ett sådant perspektiv får informationsinsatserna en än viktigare roll. Jag anser att arbetsgruppens förslag om att satsa på de homosexuellas egna organisationer är viktigt. Jag vill även poängtera att de medel som satsas på informationen om HIV/AIDS också bör innefatta en förstärkt satsning på informationen om homosexuella och homosexualitet.

11 Hälsofrågor

Min bedömning: Utbildningen av hälso- och sjukvårdens personal bör ge ökad kunskap om och förståelse för homosexuella. Behovet av psyko-socialt stöd i vården bör beaktas av sjukvårdshuvudmännen.

Utredningen: Överensstämmer med min bedömning.

Remissinstanserna: Socialstyrelsen pekar på behovet av psykosocial rådgivningsverksamhet framför allt för homosexuella män som riskerar att drabbas av AIDS. Stockholms läns landsting anser att behovet av hälsokontroller och sjukvård kommer att öka. Miljö- och hälsoskyddsnämnden i Stockholm pekar på de stora riskerna med en anonym promiskuös sexualitet. RFSU framhåller särskilt vikten av att de homosexuellas behov av sjukvård även tillgodoses inom den psykiatriska vården. RFSL pekar särskilt på utbildningsfrågorna.

Skälen för min bedömning: Enligt hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) skall alla ha en rätt till en god hälso- och sjukvård på lika villkor. För att kunna tillhandahålla en god hälso- och sjukvård måste vården ibland särskilt anpassas till vissa grupper. För homosexuella kan det finnas behov av speciella mottagningar. Varje landsting måste självt avgöra detta utifrån regionala behov och förutsättningar. I de landsting och kommuner där särskilda mottagningar finns är erfarenheterna såvitt jag erfarit mycket goda. I vissa kommuner har särskilda hälsokontroller införts för homosexuella. Dessa hälsokontroller har utförts av personal som är särskilt lämpad för uppgifterna. Detta har medfört att homosexuellas hälsoproblem kunnat fångas upp på ett tidigare stadium än annars.

Enligt min mening är det angeläget att sjukvårdshuvudmännen mycket noga överväger vilken organisation man skall välja. I de fall patientunderlag m. m. ger förutsättningar för det kan en organisation av typ Venhälsan i Stockholm vara att föredra.

Givetvis får HIV/AIDS-problematiken en stor plats inom hälsovårdsområdet. Ett viktigt konstaterande i detta sammanhang är att det är betendet och inte grupptillhörigheten i sig som medför en ökad smittrisk. Ansträngningarna måste alltså inriktas på att förändra sexuella beteenden och att sprida information om sexmetoder som eliminerar riskerna för smittspridning. De stora satsningar som gjorts i olika sammanhang för att bekämpa HIV/AIDS kommer självfallet de homosexuella tillgodo också på ett mera allmänt plan. Det psykosociala stödet till HIV-smittade eller dem som fått AIDS måste byggas ut, men det är också viktigt att stödet till dem som befinner sig i riskzonen fungerar. Hänsyn bör tas till de homosexuella HIV/AIDS-smittades särskilda familjesituation, så att begreppet nära anhörig inte självklart omfattar enbart biologiska släktingar utan också t. ex. homosexuell sambo. I detta sammanhang spelar de homosexuellas egna organisationer en avgörande roll. Inom ramen för de särskilda medel för bekämpningen av AIDS som anvisats av riksdagen satsas medel till intresse- och frivilligorganisationernas insatser för psykosocialt stöd till riskutsatta grupper.

12 Stöd åt homosexuellas organisationer

Mitt förslag: De homosexuellas organisationer bör ges ekonomiskt stöd över statsbudgeten med 500 000 kr. för sitt arbete på rikspanet.

Utredningen: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Ett tiotal remissinstanser har tillstyrkt samhälleligt stöd. De homosexuellas egna organisationer har föreslagit ett i förhållande till utredningens förslag betydligt större statsbidrag.

Skälen för mitt förslag: Den verksamhet som de homosexuellas organisationer bedriver har en mycket stor betydelse. Deras verksamhet omfattar

en rad olika områden. Inte minst i informationshänseende har de en viktig uppgift. Organisationerna bedriver en omfattande social rådgivning för homosexuella. På flera orter i landet har exempelvis RFSL inrättat särskilda telefonjourer dit homosexuella kan vända sig. Till telefonjourerna och den sociala rådgivningsverksamheten har knutits olika yrkeskategorier som jurister, socionomer, kuratorer och läkare. Till dessa kan homosexuella hänvisas med vetskapen om en positiv behandling. Organisationerna driver ofta en omfattande utåtriktad verksamhet innefattande kontakter med olika myndigheter, massmedier, skolan etc.

Den största organisationen är RFSL som har ett vittförgrenat nät av lokalavdelningar. Därutöver finns andra organisationer med exempelvis politisk eller religiös anknytning. Många medlemmar i RFSL är också medlemmar i någon annan organisation för homosexuella.

Jag ser dessa organisationers insatser som värdefulla vilket också markerats genom det stöd i olika former som beviljats dem för bekämpning av AIDS.

Principerna för det samhälleliga stödet till organisationslivet är att statliga medel kan beviljas för organisationernas arbete på riksplanet, landstingskommunala medel för den regionala verksamheten och kommunala medel för organisationernas lokala verksamhet. RFSL:s lokalavdelningar har i många fall beviljats kommunala bidrag.

Jag finner det angeläget att de homosexuellas organisationer ges statligt stöd för det arbete som är att hänföra till riksnivån. Ett sådant stöd bör ges formen av organisationsstöd. I övrigt bör de homosexuellas organisationer i likhet med andra frivilliga organisationer kunna komma ifråga exempelvis när det gäller fördelningen av projektmedel på olika områden.

För budgetåret 1987/88 bör organisationsstöd ges med 500 000 kronor. Medlen bör anvisas från femte huvudtitelns anslag H 4. Utvecklings- och försöksverksamhet. Medlen bör fördelas av socialstyrelsen.

Jag föreslår att regeringen inhämtar riksdagens godkännande av de riktlinjer för stöd till de homosexuellas organisationer som jag här har förordat.

Min bedömning: Socialstyrelsen bör ha ett övergripande ansvar för samordningen av insatser för homosexuella. Regeringen bör ge socialstyrelsen i uppdrag att i samråd med berörda myndigheter och de homosexuellas egna organisationer särskilt följa utvecklingen vad beträffar förekomsten av diskriminering av homosexuella. Vidare bör socialstyrelsen också följa utvecklingen vad beträffar informationen till och om homosexuella och om homosexualitet liksom aktuell forskning. Styrelsen bör återkommande lämna regeringen en rapport över verksamheterna.

Utredningen: Socialstyrelsen bör ges ett övergripande ansvar att samordna samhällets fortsatta åtgärder för att avskaffa diskriminering av homosexuella. Detta kan ske genom att sådana samordningsinsatser åvilar en särskild tjänsteman. Berörda myndigheter bör utse särskilda kontaktpersoner. Även i regeringskansliet bör en särskild tjänsteman få ansvaret för att följa frågor som kan gälla homosexuella.

Remissinstanserna: Socialstyrelsen avstyrker förslaget att inrätta en särskild befattning för homosexuella. Styrelsen känner ett ansvar främst inom socialtjänstområdet att bevaka att de homosexuellas intressen inte åsidosätts. Statens kulturråd tillstyrker utredningens förslag. JämO ifrågasätter förslagen. RFSU, Homosexuella socialister och Gay Moderaterna tillstyrker förslagen. RFSL har inget förtroende för socialstyrelsen och anser liksom Ekumeniska gruppen för homosexuella kristna i Sverige att samordningen bör skötas i regeringskansliet snarare än i socialstyrelsen.

Skälen för min bedömning: Det yttersta ansvaret för samordningen av denna typ av frågor åvilar regeringen. Denna samordning bör ske inom ramen för det ordinarie arbetet i regeringskansliet.

De bedömningar som jag har gjort i de föregående avsnitten berör flera olika samhällsområden. Många av de åtgärder och förändringar som jag förordat bör ske genom omprioriteringar eller förändringar av arbetsmetoder etc. inom respektive verksamhetsområde. Enligt min mening behövs en samordning av de olika samhällsinsatserna. En sådan samordning bör vara av övergripande karaktär. En stor del av samordningsarbetet bör bestå i att samla kunskaper och erfarenheter som kan användas för information, attitydpåverkan etc. Detta bör ske i samverkan mellan olika berörda myndigheter. Det fordras dock att någon myndighet får ansvaret för att en sådan samordning kommer till stånd. Jag avser att återkomma till regeringen med förslag om att socialstyrelsen får i uppdrag att svara för en samordning av den karaktär som jag här beskrivit.

Av det uppdrag jag har nämnt bör följa att socialstyrelsen i samråd med berörda myndigheter skall följa utvecklingen av de homosexuellas situation framför allt vad gäller eventuell förekomst av diskriminering och i vilka former diskriminering kan motverkas av samhället.

Vidare bör i uppdraget ingå att dels planera styrelsens egna informationsinsatser dels följa andra myndigheters information om homosexualitet

och homosexuellas situation. Socialstyrelsen bör återkommande redovisa sitt samordningsarbete till regeringen.

Prop. 1986/87: 124

Socialstyrelsen bör själv avgöra i vilka organisatoriska former styrelsen skall fullgöra sitt uppdrag.

14 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att godkänna de riktlinjer för stöd till de homosexuellas organisationer som jag nu har förordat (avsnitt 12).

Vidare hemställer jag att regeringen bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag i övrigt anfört om de homosexuellas situation i samhället.

Justitiedepartementet

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 19 mars 1987

Föredragande: statsrådet Wickbom

Anmälan till proposition om de homosexuellas situation i samhället

1 Inledning

Arbetet med att förbättra de homosexuellas ställning i samhället kan bedrivas på många olika sätt. Ett av dessa är lagstiftning.

Chefen för socialdepartementet har tidigare redovisat vissa övergripande resonemang liksom en principiell syn på frågan om de homosexuellas situation i samhället. Hon har vidare översiktligt visat på hur man med lagstiftningens hjälp skall kunna motverka en inte önskvärd särbehandling av homosexuella.

Utredningen har föreslagit vissa lagstiftningsåtgärder som faller inom mitt ansvarsområde. Betänkandet innehåller således bl. a. förslag till ändringar i regeringsformen, tryckfrihetsförordningen och brottsbalken. Vidare föreslås en lag om samlevnad mellan två personer av samma kön. Utredningens lagförslag bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2:1*.

Regeringen beslutade den 5 mars 1987 en lagrådsremiss om de homosexuellas rättsliga ställning. Förslagen hade utarbetats i justitiedepartementet på grundval av de förslag i betänkandet som redovisas ovan. De lagförslag som remitterats till lagrådet bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2:2*.

Lagrådet har i sitt yttrande, som bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2:3*, lämnat lagförslagen utan erinran. En ledamot har dock anfört vissa synpunkter på ett av lagförslagen. Jag återkommer till dessa synpunkter i det följande.

Jag kommer här att ta upp endast de nu berörda lagförslagen. I fråga om utredningens kartläggningar av de homosexuellas situation i samhället får jag i huvudsak hänvisa till betänkandet. Det gäller även utredningens principiella ståndpunkter och närmare motivering till sina förslag. Jag redovisar mina överväganden och förslag till ställningstaganden under tre huvudrubriker, nämligen

- diskrimineringsförbud i regeringsformen (avsnitt 2.1)
- straffrättsliga frågor (avsnitt 2.2)
- familjerättsliga frågor (avsnitt 2.3).

2.1 Diskrimineringsförbud i regeringsformen

Min bedömning: Reglerna om skydd för vissa minoriteter i regeringsformen bör inte ändras.

Utredningens förslag: De grundlagsbestämmelser som förbjuder missgynnande av vissa minoriteter i lagar och författningar kompletteras så att inte heller missgynnanden av någon därför att han med hänsyn till sexuell läggning tillhör minoritet skall få förekomma. Tre ledamöter har reserverat sig i denna del och avstyrker ändringen (betänkandet s. 69–72 och s. 247–248).

Remissinstanserna: Flertalet av de remissinstanser som yttrat sig i denna fråga tillstyrker utredningens förslag. Hit hör Stockholms tingsrätt, statens ungdomsråd, Sveriges advokatsamfund och de homosexuellas organisationer. Förslaget avstyrks av rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen, Göta hovrätt, kammarrätten i Sundsvall, ärkebiskopen och Sveriges frikyrkoråd.

Skälen för min bedömning: Bestämmelserna i regeringsformens (RF, omtryckt 1985:866) kapitel om grundläggande fri- och rättigheter (2 kap.) fick sin nuvarande huvudsakliga utformning den 1 januari 1977 (prop. 1975/76:209, KU 56, rskr. 414, KU 1976/77:1, rskr. 2, SFS 1976:871).

I 2 kap. 15 § finns en bestämmelse om att lag eller annan föreskrift inte får innebära att någon medborgare missgynnas därför att han med hänsyn till ras, hudfärg eller etniskt ursprung tillhör minoritet. Utlänningar likställs med svenska medborgare i detta avseende genom 2 kap. 20 § första stycket 6. Syftet med bestämmelserna är att ge klart uttryck för att negativ särbehandling på sådana grunder som ras och etniskt ursprung inte kan accepteras vare sig i fråga om de medborgerliga fri- och rättigheterna eller inom rättsordningen i övrigt (prop. s. 100 f).

Diskrimineringsförbudet, som vänder sig till lagstiftaren, kompletteras av kravet i 1 kap. 9 § att myndigheterna i sin verksamhet skall beakta allas likhet inför lagen samt iakttä saklighet och opartiskhet.

I sammanhanget bör också bestämmelsen i 1 kap. 2 § RF nämnas, som bl. a. säger att den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Bestämmelsen är ett allmänt målsättningsstadgande och har inte karaktären av en rättsligt bindande föreskrift.

Bestämmelserna i 2 kap. RF fick sin nuvarande lydelse den 1 januari 1980 (prop. 1978/79:195, KU 39, rskr. 359, KU 1979/80:1, rskr. 2, SFS 1979:933) på grundval av förslag från rättighetsskyddsutredningen.

I propositionen framhöll dåvarande departementschefen det stora värde som måste anses ligga i att man vid stiftande och ändring av RF eftersträvar största möjliga enighet (s. 32). De fyra största riksdagspartierna var eniga i grundlagsstiftningsfrågan och gjorde inte någon erinran mot departementschefens uttalande.

Departementschefen diskuterade också frågan om förstärkning av rät-

tighetsskyddet på några punkter som förts fram under remissbehandlingen av rättighetsskyddsutredningens betänkande. Han ansåg det dock lämpligt att avvakta erfarenheterna av den utbyggnad av rättighetsskyddet som skett genom 1976 års reform samt av den förstärkning av rättighetsskyddet som utredningens förslag kunde leda till (prop. s. 32). Utskottet anslöt sig till detta uttalande (KU 1978/79:39 s. 25). Utskottet har därefter vid flera tillfällen kommit till samma slutsats (se bl. a. KU 1985/86:5 s. 8). Riksdagen har lämnat uttalandena utan erinran.

Grundlagarna anger ramen för det politiska handlandet. De bör utmärkas av en viss stabilitet och bestämmelserna bör inte vara alltför detaljbetonade. Härav följer att grundlagsändringar inte bör genomföras utan mycket starka skäl och vara påkallade av ett behov av förändring. Största möjliga politiska enighet bör råda om de förändringar som görs.

Jag har givetvis stor förståelse för önskemålet att det i grundlagen slås fast att diskriminerande föreskrifter som grundas på någons homosexuella läggning inte får förekomma. En sådan grundlagsändring skulle lägga en spärr mot att statsmakterna beslutar regler som missgynnar de homosexuella. Den skulle ligga väl i linje med de övriga förslag som läggs fram i detta sammanhang. Det finns dock vissa skäl som talar mot tanken på en grundlagsändring av aktuellt slag.

En svårighet är att utredningens underlag för förslaget är knapphändigt. Någon mera ingående analys av rättsläget eller av innebörden av förslaget presenteras inte i betänkandet. Inte heller remissinstanserna har tillfört beslutsunderlaget särskilt mycket i denna del. Redan detta gör att jag känner viss osäkerhet inför tanken på en grundlagsändring.

Alldeles klart synes till en början vara att en eventuell grundlagsändring inte skulle kunna formuleras på det sätt som utredningen har föreslagit, nämligen så att all diskriminering i lag eller annan författning på grund av att någon med hänsyn till sexuell läggning tillhör minoritet skulle vara otillåten. T. ex. bestämmelserna om sexualbrott innebär ju i många avseenden – och måste även i fortsättningen innebära – vad som skulle kunna rubriceras som en diskriminering av vissa mycket speciella typer av sexuell läggning, såsom när det gäller förbudet mot sexuellt umgänge med barn.

Men även om man skulle begränsa ett grundlagsförbud till att gälla diskriminering på grund av att någon har homosexuell läggning uppstår uppenbarligen tolkningssvårigheter. Bl. a. kan förutses att diskussion skulle uppstå om karaktären av den nuvarande lagstiftningen om rätt att ingå äktenskap och att adoptera barn, i vilken jag som framgår av det följande ej föreslår någon ändring. Denna fråga har inte närmare analyserats av utredningen.

Jag noterar också att det – mot bakgrund av den reservation mot majoritetsförslaget som i denna del har gjorts i betänkandet – sannolikt inte går att uppnå den breda enighet om förslaget i riksdagen som man generellt bör eftersträva vid ändringar av RF. Som jag har redogjort för är önskemålet om en sådan enighet vägledande för arbetet på detta område.

En samlad bedömning gör att jag anser övervägande skäl tala för att de nu angivna bestämmelserna inte bör ändras.

2.2.1 Hets mot folkgrupp

Min bedömning: Bestämmelserna om hets mot folkgrupp bör inte ändras.

Utredningens förslag: Bestämmelserna om hets mot folkgrupp i brottsbalken (BrB) och i tryckfrihetsförordningen (TF) ändras så att anspelning på sexuell läggning också skall vara straffbar (betänkandet s. 69-72).

Remissinstanserna: Utredningens förslag tillstyrks av flertalet av de remissinstanser som har yttrat sig i frågan, bl. a. rikspolisstyrelsen, ärkebiskopen, Sveriges advokatsamfund och de homosexuellas organisationer. Förslaget avstyrks av bl. a. statens invandrarverk, Göta hovrätt, kammarrätten i Sundsvall och Sveriges Radio AB.

Skälen för min bedömning: Enligt 16 kap. 8 § BrB skall den som offentlig eller eljest i ett uttalande eller annat meddelande som sprids bland allmänheten hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationalitet eller etniskt ursprung eller trosbekännelse dömas för *hets mot folkgrupp*. Straffet är fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, böter. Brottet hets mot folkgrupp ingår också i TF:s brottskatalog (7 kap. 4 § 8).

En allmän strafflagsbestämmelse om hets mot folkgrupp tillkom år 1948. Bestämmelsen överfördes sedermera till BrB. År 1971 tillträdde Sverige en konvention som FN:s generalförsamling antog år 1965 om avskaffande av alla former av rasdiskriminering. I samband härmed gjordes vissa ändringar i bestämmelsen (prop. 1970:87, KU 31, 1LU 41, rskr. 261, KU 1971:5, rskr. 10, SFS 1970:224 och 1971:29).

Sin nuvarande lydelse fick bestämmelserna i BrB och TF år 1982 (prop. 1981/82:58, KU 24, rskr. 221, JuU 41, rskr. 222, KU 1982/83:1, rskr. 1, SFS 1982:271 och 941).

Jag kan i sammanhanget nämna att regeringen den 27 november 1986 för lagrådets yttrande överlämnat en remiss om förstärkt grundlagsskydd för yttrandefriheten, m. m. I lagrådsremissen ingår bl. a. ett förslag om ändring av bestämmelsen om hets mot folkgrupp. Ändringen innebär att kravet på att ett yttrande skall ha spritts bland allmänheten för att vara straffbart tas bort. Enligt förslaget är det tillräckligt att yttrandet sprids.

För att en skärpning av bestämmelsen om hets mot folkgrupp skall få genomslagskraft även i fråga om tryckta skrifter krävs en ändring av TF. Enligt min mening finns det inte skäl att närmare diskutera möjligheten att ändra BrB:s bestämmelse utan någon motsvarande ändring i TF, ett alternativ som inte heller har övervägts av utredningen. Utan kongruens med TF skulle ju uppenbarligen brottsbalksbestämmelsen bli missvisande.

En utgångspunkt är alltså att en ändring i den aktuella brottsbalksbestämmelsen förutsätter att även TF ändras. Som jag tidigare sagt krävs starka skäl för att göra en grundlagsändring, och den bör vara påkallad av ett påtagligt behov. Detta gäller i särskilt hög grad när det är fråga om att göra inskränkningar i tryckfriheten som sedan lång tid tillbaka har ett

mycket starkt skydd i vårt land. Det finns i lagstiftningsärendet inte underlag för någon bedömning av i vad mån kränkningar av homosexuella förekommer i tryckta skrifter eller eljest i de situationer som omfattas av 16 kap. 8 § BrB. Redan detta gör enligt min mening tanken på en grundlagsändring tveksam.

Härtill kommer att det ter sig mycket svårt att överblicka konsekvenserna av en lagstiftning i enlighet med förslaget. Det är t. ex. tänkbart att den skulle drabba olika slags framställningar med religiös bakgrund och över huvud taget snarare bidra till en konflikt mellan de homosexuella och samhället i övrigt än göra någon verklig nytta.

Sammanfattningsvis anser jag inte tillräckliga skäl föreligga för att föreslå en ändring av bestämmelserna om hets mot folkgrupp.

2.2.2 Olaga diskriminering

Mitt förslag: De homosexuella bereds skydd mot diskriminering genom att BrB:s bestämmelser om olaga diskriminering utvidgas till att omfatta även homosexuella.

Utredningens förslag: Överensstämmer i sak med mitt. Utredningen har dock i sitt lagförslag använt uttrycket sexuell läggning i stället för homosexuell läggning (betänkandet s. 69–72 och s. 243).

Remissinstanserna: Av den mindre del av remissinstanserna som berört utredningens förslag är de flesta positiva. Bland de instanser som avstyrker den föreslagna kriminaliseringen märks socialstyrelsen, statens invandrarverk, Göta hovrätt och kammarrätten i Sundsvall.

Skälen för mitt förslag: I BrB finns två straffbestämmelser som direkt tar sikte på att motverka särbehandling på etnisk grund. Den ena avser hets mot folkgrupp. Denna bestämmelse har jag redan berört i föregående avsnitt (2.2.1). Det andra stadgandet i BrB som straffbelägger diskriminering på etnisk grund är det om *olaga diskriminering*. Straffbestämmelsen, som är intagen i 16 kap. 9 § BrB, lyder:

En näringsidkare som i sin verksamhet diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att inte gå honom till handa på de villkor som näringsidkaren i sin verksamhet tillämpar i förhållande till andra, skall dömas för *olaga diskriminering* till böter eller fängelse i högst ett år.

Vad som sägs i första stycket om en näringsidkare tillämpas också på den som är anställd i näringsverksamhet eller annars handlar på en näringsidkares vägnar samt på den som är anställd i allmän tjänst eller innehar allmänt uppdrag.

För olaga diskriminering dömes även anordnare av allmän sammankomst eller offentlig tillställning och medhjälpare till sådan anordnare, om han diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att vägra honom tillträde till sammankomsten eller tillställningen på de villkor som gäller för andra.

Straffbestämmelsen infördes år 1971 när Sverige anslöt sig till den rasdiskrimineringskonvention inom FN som har nämnts i föregående avsnitt (prop. 1970:87, 1LU 41, rskr. 261). Sveriges anslutning till denna konvention (texten finns intagen bl. a. i Ds A 1984:7 bilaga 2) föregicks av att en särskild kommitté undersökte vilka krav på svensk lagstiftning mot rasdiskriminering som konventionen ställde. På grundval av kommitténs betänkande (SOU 1968:68) Lagstiftning mot rasdiskriminering beslutades dels ändringar i bestämmelserna om hets mot folkgrupp, dels införandet i brottsbalken av straffbestämmelsen om olaga diskriminering (ursprungligen i 16 kap. 8 a §, numera i 16 kap. 9 §).

Bestämmelsen har nyligen ändrats i samband med en allmän översyn av invandrapolitiken (prop. 1985/86:98, Sfu 20, rskr. 301). Från den 1 juli 1986 gäller att alla som är anställda i allmän tjänst omfattas av straffbestämmelsen; tidigare var ansvaret begränsat till den som i sin tjänst hade att gå allmänheten till handa. Vidare utvidgades ansvaret till att omfatta även den som innehar allmänt uppdrag, dvs. politiskt förtroendevalda. Straffskalan skärptes också för att markera hur allvarligt samhället ser på trakasserier mot medlemmar av etniska minoriteter.

Utredningen har bl. a. mot bakgrund av enkätundersökningar, som företagits bland homosexuella, inte funnit stöd för att faktisk diskriminering av homosexuella skulle vara särskilt utbredd. En förklaring till detta kan enligt utredningen vara att homosexuella av rädsla för att bli diskriminerade inte vågar avslöja sin sexuella läggning. För utredningens ställningstagande har det avgörande emellertid inte varit om diskriminering förekommer i större eller mindre utsträckning. Den förbättring av de homosexuellas situation som man bör sträva efter uppnås enligt utredningen bäst genom att samhället öppet erkänner homosexualitet som en del av detta.

Att införa lagstiftning till skydd för homosexuella är enligt utredningen en väg att gå. Utredningen anser att ett straffsanktionerat förbud mot diskriminering visserligen inte – åtminstone på kort sikt – kan bidra till att utrota fördomar av det slag som här är aktuella men att det, å andra sidan, skulle ha den positiva effekten att samhället markerar inte bara att diskriminering är förbjuden utan även att homosexuella är likvärdiga människor. Detta skulle enligt utredningen föra med sig att många homosexuella skulle våga framträda som homosexuella.

Utredningen föreslår därför att straffbestämmelsen om olaga diskriminering skall omfatta även diskriminering på grund av sexuell läggning.

För min egen del vill jag till en början slå fast att det är självklart att varje form av diskriminering av homosexuella bör motarbetas. Därmed avser jag både öppen diskriminering och sådan som sker i mera dolda former. Vad vi bör sträva efter att åstadkomma är att homosexuella inte skall behöva dölja sin läggning av rädsla för omgivningens reaktion. Ett diskrimineringsförbud i BrB kan visserligen antas få begränsad omedelbar praktisk betydelse men får säkerligen samtidigt ett inte obetydligt symbolvärde. Jag vill visserligen betona att man inte bör ha någon övertro på vad strafflagstiftning kan åstadkomma på ett så sammansatt och känsligt område som detta. Det är här fråga om i många fall djupt rotade attityder. Men även en blygsam attitydpåverkan är ett steg i rätt riktning. Liksom utredningen

anser jag det viktigt att bryta tystnaden kring de homosexuella. När det gäller förändring av mänskliga värderingar och fördomar måste man vara medveten om att positionerna som regel endast kan flyttas långsamt. Ett diskrimineringsförbud bör emellertid kunna bidra till att skapa ökad respekt och förståelse för de homosexuella som människor, liksom för deras relationer och kärleksliv.

Till detta kommer att det i viss utsträckning torde förekomma diskriminering av homosexuella i sådana sammanhang som den nu aktuella brottsbalksbestämmelsen tar sikte på. Utgår man från det synsätt som riksdagen sedan länge har lagt fast – att samlevnad mellan två parter av samma kön är en från samhällets synpunkt fullt acceptabel samlevnadsform – framstår det som naturligt att man även inom ramen för rättsordningen aktivt söker motarbeta sådan särbehandling. Också från denna synpunkt finns det skäl som talar för att ett diskrimineringsförbud bör meddelas i lag. Skulle öppenheten och fördomsfriheten kring hithörande frågor i en framtid nå därhän att de homosexuella inte längre är eller upplever sig vara en från diskrimineringssynpunkt särskilt utsatt grupp, behövs inte en sådan straffbestämmelse längre och frågan om den bör behållas kan då tas upp till behandling.

Jag vill också peka på att det sedan år 1981 finns ett förbud mot diskriminering av homosexuella i den norska strafflagen.

Under lagstiftningsärendets beredning har det gjorts gällande att även andra minoritetsgrupper kan behöva samhällets stöd mot olika former av diskriminering. Så har exempelvis nämnts diskriminering på grund av fysiskt eller psykiskt handikapp. Något underlag för en bedömning om en utvidgning av straffbestämmelsen om olaga diskriminering är ett lämpligt medel att för sådana fall motverka en inte önskvärd särbehandling finns emellertid inte i detta ärende. Inte heller finns det underlag för att i detta sammanhang behandla den vid remissbehandlingen väckta frågan om ett straffsanktionerat förbud mot diskriminering på grund av könstillhörighet.

Sammanfattningsvis anser jag att övervägande skäl talar för att homosexuella införs som skyddsobjekt i BrB:s bestämmelse om olaga diskriminering.

Utredningen har i sitt förslag till lagtext använt begreppet sexuell läggning. Man har förklarat att man därmed i första hand avser homosexuell sådan. Ett uttryckligt angivande av homosexuell läggning kan enligt utredningen framstå som ett onödigt utpekande av en grupp människor.

Uttrycket sexuell läggning har under remissbehandlingen kritiserats som alltför vitt och obestämt. Jag delar remissinstansernas uppfattning. I begreppet ryms, som jag tidigare har varit inne på, böjelser för en rad beteenden som inte rimligen kan skyddas av lagstiftaren och varav vissa till och med är straffbara. Jag förordar därför att lagtexten uttryckligen anger att skyddet avser homosexuella.

Mitt förslag: Förolämpning med anspelning på homosexuell läggning skall under vissa förutsättningar falla under allmänt åtal.

Utredningens förslag: Överensstämmer i sak med mitt (betänkandet s. 69–72).

Remissinstanserna har inte särskilt kommenterat utredningens förslag.

Skälen för mitt förslag: Enligt 5 kap. 3 § BrB är det straffbart som förolämpning att smäda annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom. Gärningen skall inte bedömas som förolämpning om den är straffbar som förtal eller grovt förtal. Straffet är böter eller, vid grovt brott, böter eller fängelse i högst sex månader.

I 5 kap. 5 § BrB finns bestämmelser om åtal för förolämpning och övriga ärekränkingsbrott. Ärekränkingsbrotten får i princip åtalas bara av målsäganden. Förtal och grovt förtal får dock åtalas av allmän åklagare, om målsäganden anger brottet till åtal och åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt. Under samma förutsättningar får allmänt åtal väckas för förolämpning mot någon i eller för hans myndighetsutövning eller för förolämpning mot någon med anspelning på hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse. Särskilda åtalsregler finns vidare för förtal som har riktats mot avliden och för ärekränkingsbrott mot främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket.

Bestämmelsen fick sin nuvarande lydelse år 1983 efter ändringsförslag av diskrimineringsutredningen (prop. 1981/82:58, JuU 41, rskr. 222). Förolämpning med anspelning på etniskt ursprung fördes då in under de brott som skulle kunna föranleda allmänt åtal.

Utredningen har – mot bakgrund av vad man anfört om det nödvändiga i att genomföra lagstiftning mot diskriminering av homosexuella – framhållit att skyddet för de homosexuella bör utformas så att det överensstämmer med det skydd som andra minoritetsgrupper har enligt BrB. Man har därför föreslagit att åtalsbestämmelserna om förolämpning ändras i enlighet härmed.

Jag vill för min del erinra om att det vid BrB:s införande uttalades av straffrättskommittén att en person som utsätts för svårartad ärekränkning inför den allmänna opinionen kan behöva det stöd som det innebär att en allmän åklagare åtar sig hans sak (prop. 1962:10 del C s. 184). Kommitténs förslag att ärekränkingsbrott under vissa förutsättningar skulle läggas under allmänt åtal ledde emellertid inte till lagstiftning. Den tidigare restriktiva hållningen mot att föra ärekränkingsbrott under allmänt åtal har efter hand luckrats upp i och med att exempelvis förolämpning mot någon i och för hans myndighetsutövning och mot någon på grund av hans etniska ursprung eller religion under vissa förutsättningar lagts under allmänt åtal.

Som jag tidigare anfört anser jag det betydelsefullt att samhället tydligt tar avstånd från olika slag av fördomsfullt uppträdande mot homosexuella. Det är därför från principiella synpunkter betydelsefullt att samhället stöder den som blir angripen på grund av sin homosexuella läggning. Sådana

angrepp torde ingalunda vara ovanliga i praktiken. Förolämpningar som syftar på någons sexuella läggning upplevs säkerligen ofta som djupt kränkande för den personliga integriteten. Jag är därför beredd att förorda att en möjlighet nu införs att väcka allmänt åtal i de fall utredningen föreslagit.

Åtalsregeln bör enligt min mening – i överensstämmelse med vad som gäller vid exempelvis förolämpning mot någon med anspelning på hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse – utformas så att det för allmänt åtal skall krävas dels att målsäganden anger brottet till åtal, dels att åtal av särskilda skäl är påkallat ur allmän synpunkt. Åtalsregeln bör tillämpas återhållsamt i enlighet med vad som redan nu följer av praxis.

2.2.4 Ikraftträdande

Ändringarna i BrB bör träda i kraft den 1 juli 1987. Några övergångsbestämmelser torde inte behövas.

2.3 Familjerättsliga frågor

2.3.1 Vårdnad

Min bedömning: Det är inte påkallat att lagstifta om vilken inverkan homosexuell läggning skall ha på en persons möjlighet att få vårdnaden om barn.

Utredningens bedömning: Överensstämmer med min bedömning (betänkandet s. 74–77).

Remissinstanserna: Utredningens bedömning lämnas i stort sett utan erinran.

Skälen för min bedömning: Frågor angående vårdnad om barn skall avgöras efter vad som är bäst för barnet (se 6 kap. 4–10 §§ föräldrabalken, FB). Härvid måste man naturligtvis ta ställning till om den som gör anspråk på vårdnaden över huvud taget är lämplig som vårdnadshavare. Som utredningen anför är det inte vanligt att domstolarna i vårdnadsmål har haft att pröva frågan huruvida homosexuell läggning skall tillmätas betydelse i lämplighetshänseende. Redan år 1955 fick emellertid högsta domstolen anledning att ta ställning till om en kvinna, vilken hade uttalad homosexuell läggning, var olämplig som vårdnadshavare för sin sjuåriga dotter. Domstolen fann då att så inte var fallet (NJA 1955 s. 63). Något senare avgörande av högsta domstolen synes inte ha förekommit.

Liksom utredningen anser jag att gällande rätt innebär att den omständigheten att en förälder har homosexuell läggning inte i sig skall utgöra ett hinder för förälderns möjlighet att få vårdnaden om barn. Detta rättsläge är enligt min mening tillfredsställande. Någon lagstiftning i ämnet är därför inte påkallad.

Min bedömning: Det bör inte införas någon möjlighet för två personer av samma kön att adoptera gemensamt.

Utredningens bedömning: Överensstämmer med min bedömning (betänkandet s. 77–80). En ledamot reserverar sig och föreslår att homosexuella par skall få rätt att adoptera gemensamt (betänkandet s. 256–257).

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna instämmer i utredningens bedömning. De homosexuellas organisationer och ett par andra instanser anser dock att homosexuella par bör få samma rätt att adoptera gemensamt som gifta har. Ytterligare några instanser förordar att homosexuella par skall få rätt att gemensamt adoptera ena partens barn.

Skälen för min bedömning: Adoption kan ske endast med tillstånd av domstol (se 4 kap. 1 § FB). En förutsättning för sådant tillstånd är att adoptionen är till fördel för barnet. Vidare gäller bl. a. att adoptivföräldern – förutom i vissa undantagsfall – skall ha fyllt 25 år, att makar i princip får adoptera endast gemensamt och att andra än makar inte får adoptera gemensamt.

Till utredningen har framförts önskemål om att homosexuella par skall få adoptera gemensamt. Vid sidan av den principiella frågan om en allmän sådan rätt har diskussionen inriktats på homosexuellas rätt till s. k. närståendeoptioner, dvs. optioner där ena parten i ett samlevnadsförhållande gemensamt med den andre adopterar dennes barn eller optioner där den efterlevande i ett samlevnadsförhållande adopterar den avlidnes barn (se betänkandet s. 78).

Vid sina överväganden har utredningen haft som utgångspunkt att det är barnets intresse som skall stå i förgrunden vid en adoption. Utredningen framhåller att redan den omständigheten att barnet är adopterat kan väcka en känsla hos det av att vara avvikande. Vidare befarar utredningen att en sådan känsla kan förstärkas, om samhället väljer en familjerelation, exempelvis homosexuell samlevnad, som i dag utåt sett inte är särskilt vanlig. Känslor av detta slag kan enligt utredningen resultera i anpassnings- och identifikationsproblem. Utredningen finner det anförda tala mot att två människor av samma kön skall få möjlighet att adoptera gemensamt. Med stöd av en enkätundersökning kommer utredningen också till slutsatsen att sådan adoption saknar förankring i det allmänna rättsmedvetandet, något som medför att det kan innebära en större påfrestning i olika avseenden för ett adoptivbarn att växa upp i en homosexuell familjemiljö än i en heterosexuell.

Jag instämmer i utredningens bedömning. Vi vet ännu alltför litet om vilken inverkan det kan ha på ett barn att växa upp i en homosexuell familjebildning. Exempelvis har flera remissinstanser pekat på betydelsen för ett barns utveckling av att det har både en far och en mor.

Liksom utredningen anser jag dessutom att adoptionsfrågan i dagens läge inte har någon större praktisk betydelse. Behovet av närståendeoptioner aktualiseras främst vid vårdnadshavarens död. Redan enligt gällande rätt är det i en sådan situation möjligt för en efterlevande samlevnads-

partner att få adoptera barnet. Vid nästan alla övriga adoptioner är det fråga om att adoptera ett barn från ett annat land. Det torde inte finnas något land som skulle tillåta att dess medborgare adopterades av två personer av samma kön.

2.3.3 Äktenskap

Min bedömning: Tillämpningsområdet för reglerna om äktenskap bör inte utvidgas till att gälla förhållandet mellan två personer av samma kön som lever tillsammans.

Utredningens bedömning: Överensstämmer med min bedömning (betänkandet s. 97–99). En ledamot reserverar sig och föreslår att borgerlig vigsel införs för homosexuella (betänkandet s. 251–254).

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna instämmer i utredningens bedömning. De homosexuellas organisationer och några andra instanser förordar att homosexuella par skall få rätt till borgerlig vigsel eller att någon allmän form för civiläktenskap skall införas. Tre instanser uttalar sig positivt om ett alternativ, innebärande särskild registrering av homosexuell samlevnad.

Skälen för min bedömning: Värderingarna om äktenskapet som en institution för familjebildning mellan en man och en kvinna är så grundmurade i samhället att det inte är möjligt att införa bestämmelser som ger två personer av samma kön rätt att ingå äktenskap med varandra. En sådan lagstiftning skulle stå i strid med den allmänna opinionen på ett centralt livsområde.

En alternativ lösning, som har diskuterats inom utredningen, innebär att rättsverkningar skulle knytas till en anmälan eller registrering av den homosexuella samlevnaden. Ett sådant nyskapat rättsinstitut, som skulle hänföra sig endast till den homosexuella samlevnadsformen, skulle emellertid medföra att en grupp människor i samhället blev särskilt utpekad. Risk föreligger för att detta skulle kunna befästa rådande fördomar. Liksom utredningen anser jag därför att en reglering som innebär att man registrerar enbart homosexuell samlevnad inte bör komma i fråga.

Utredningen har ansett att det kan finnas anledning att ånyo överväga familjelagssakkunnigas förslag från år 1972 om någon form av allmän civil registrering som konstituerande för de rättsverkningar som blir följderna av dagens vigsel. Detta förslag har emellertid avvisats av riksdagen (LU 1973:20, rskr. 1973:256). Arbetet med en ny äktenskapsbalk befinner sig i sitt slutskede. Något skäl att nu göra en omprövning av de grundläggande principerna för uppkomsten av äktenskapets rättsverkningar finns inte enligt min mening.

Mitt förslag: Den lag om sambors gemensamma hem som har föreslagits i prop. 1986/87:1 skall genom en särskild lag göras tillämplig på sådana samboförhållanden där två ogifta personer bor tillsammans i ett homosexuellt förhållande. I den särskilda lagen anges vidare att vad som gäller i fråga om sambor enligt vissa andra lagar skall tillämpas även på homosexuella samboförhållanden.

Utredningens förslag: I en särskild lag om samlevnad mellan två personer av samma kön anges att vissa uppräknade bestämmelser i andra lagar om samlevnad mellan en man och en kvinna skall äga motsvarande tillämpning på samlevnad mellan två personer av samma kön under äktenskapsliknande förhållanden. Om familjelagssakkunnigas (Ju 1970:52) förslag till regler för ogifta sambor genomförs, bör dessa regler gälla även för homosexuell samlevnad (betänkandet s. 100–101). En ledamot reserverar sig och föreslår en lag innebärande att alla rättsregler som finns för heterosexuella sambor skall gälla även för homosexuella sambor (betänkandet s. 254–256).

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker att regler som gäller för äktenskapsliknande samlevnad görs tillämpliga i en eller annan form på homosexuell samlevnad. Mot utredningens förslag uttalar sig bl. a. Göta hovrätt och kammarrätten i Sundsvall, vilka bl. a. ifrågasätter om tiden är mogen för en sådan rättslig reglering. Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet avstyrker förslaget.

Skälen för mitt förslag: Många kvinnor och män bor tillsammans med en partner av motsatt kön under äktenskapsliknande förhållanden utan att de är gifta med varandra. Genom samlivet med gemensamt hushåll och uppbyggandet av ett gemensamt hem sker en faktisk sammanflätning av sambornas ekonomi på samma sätt som om de hade varit gifta. Det är känt att parterna i samboförhållanden i mycket liten utsträckning reglerar sina mellanhavanden genom avtal. För att skydda den svagare parten i ett sådant samboförhållande har därför i prop. 1986/87:1 om äktenskapsbalk m. m. föreslagits en lag om sambors gemensamma hem. Denna lag innebär emellertid endast en begränsad reglering av sambors egendomsförhållanden. Avsikten med förslaget är inte att skapa så utförliga regler för sambor att man därigenom åstadkommer vad som skulle kunna betecknas som ett äktenskapsliknande system av lägre dignitet. De som vill att ett mera heltäckande juridiskt system skall tillämpas på deras samlevnad får alltså låta registrera samlevnaden genom att ingå äktenskap (se prop. 1986/87:1 s. 40).

Lagstiftningen om heterosexuella sambor syftar alltså till att tillhandahålla lösningar på praktiska problem av juridisk art när det är påkallat för att skydda den svagare parten i ett samboförhållande. Den reglerar därför endast vad som skall ske med sambors gemensamma bostad och bohag när samboförhållandet upplöses.

Den föreslagna lagen om sambors gemensamma hem innebär att när ett samboförhållande upplöses samborna får en giftorättsliknande rätt till del-

ning av sådan egendom i det gemensamma hemmet (bostad och bohag) som har anskaffats för gemensamt begagnande. I fall då samboförhållandet upphör genom den ena sambons död skall den efterlevande sambon alltid ha rätt att erhålla så mycket av den egendom i det gemensamma hemmet som har anskaffats för gemensamt begagnande — så långt egendomen räcker — att dess värde motsvarar två gånger basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring. För sådana sambor som önskar hålla isär sina ekonomiska förhållanden öppnas en möjlighet att avtala om att lagens delningsregler inte skall gälla i deras samboförhållande. En sambo får vidare under vissa förutsättningar rätt att överta den andra sambons bostad och bohag. Om en sambo får överta sådan egendom, skall sambon i princip betala full ersättning för den till den andra sambon.

Som riksdagen har uttalat är samlevnad mellan två parter av samma kön en från samhällets synpunkt fullt acceptabel samlevnadsform (se bl. a. LU 1973:20 s. 116). Otvivelaktigt förekommer också sådan samlevnad i en inte obetydlig omfattning — såväl med som utan sexuell förbindelse mellan parterna. Visserligen har utredningen inte lyckats utröna hur vanliga homosexuella samboförhållanden är men av sina undersökningsresultat drar utredningen ändå slutsatsen att många homosexuella lever tillsammans med någon av samma kön (betänkandet s. 93). Vidare fastslår utredningen att det vid homosexuell samlevnad föreligger samma ekonomiska sammanflätning som vid heterosexuell sådan. De homosexuellas organisationer har under lagstiftningsärendets behandling i justitiedepartementet också lämnat uppgifter som bekräftar utredningens uppfattning på dessa punkter.

Enligt min mening har man anledning att utgå från att parterna i åtskilliga homosexuella samlevnadsförhållanden har gemensamt hushåll och bygger upp ett gemensamt hem. I sådana fall sammanflätas parternas ekonomi på samma sätt som brukar ske i heterosexuella samboförhållanden. Även om vår kunskap om de homosexuellas situation alltjämt är bristfällig, anser jag det därför berättigat att dra slutsatsen att det behövs lagregler om homosexuella samboförhållanden på motsvarande sätt som i fråga om heterosexuella.

Förslaget till lag om sambors gemensamma hem tar sikte på den situation som uppstår när ett samboförhållande upplöses. Som jag tidigare har nämnt har en lagreglering för denna situation ansetts behövlig i tre avseenden. Det krävs regler om fördelningen av bostad och bohag som har anskaffats för gemensamt begagnande. Vidare bör det finnas ett visst efterlevandeskydd i fråga om sådan egendom. Slutligen behövs vissa regler om rätt att mot ersättning överta den andra sambons bostad och bohag.

I de nu nämnda avseendena kan homosexuell samlevnad gestalta sig på samma sätt som heterosexuell samlevnad och medföra samma behov av skyddslagstiftning till förmån för den svagare parten. Jag anser därför att den föreslagna lagen om sambors gemensamma hem bör göras fullt ut tillämplig även på homosexuella samboförhållanden. Som utredningen har föreslagit kan detta lämpligen ske genom att en bestämmelse härom tas in i en särskild lag om homosexuella sambor. Detta är också den lagtekniskt enklaste lösningen.

Det kan framhållas att detta förslag inte gör sambolagens bodelnings-

regler obligatoriska för homosexuella sambor. Möjligheten att avtala om att delningsreglerna inte skall gälla kommer att stå öppen för homosexuella sambor på samma sätt som för heterosexuella sambor.

Förslaget till lag om sambors gemensamma hem föranleder vissa följdändringar i ärvdabalken (se prop. 1986/87:1 s. 237, 242 ff och 358 f). För att lagstiftningen skall bli enhetlig bör den förordade lagen om homosexuella sambor innehålla en bestämmelse om att de föreslagna ändringarna i ärvdabalken skall gälla även för homosexuella sambor.

Också vissa andra lagar behöver ändras till följd av den nya lagen om sambors gemensamma hem. Förslag härom har lagts fram i prop. 1986/87:86 om följdlagstiftning till äktenskapsbalken m. m. Om sambolagen i enlighet med vad jag har förordat görs tillämplig också på homosexuella sambor, får detta konsekvenser även för dessa följdändringar. I den mån bestämmelserna behandlar sambors gemensamma bostad och bohag eller annat som regleras av sambolagen, bör de gälla även för homosexuella samboförhållanden. Jag återkommer i specialmotiveringen till frågan om vilka bestämmelser vid sidan av lagen om sambors gemensamma hem och ärvdabalken som bör vara tillämpliga på homosexuella sambor.

Utredningen har föreslagit att även vissa bestämmelser om sambor som inte berörs direkt av den nya sambolagstiftningen skall göras tillämpliga på homosexuella sambor, nämligen dels bevisregeln i 4 kap. 19 § första stycket utsökningsbalken, dels vissa bestämmelser om efterlevandepension, bostadsbidrag, familjebidrag och grupplivförsäkring.

I 4 kap. 19 § första stycket utsökningsbalken föreskrivs bl. a. att, om gäldenären varaktigt sammanbor med någon annan under äktenskapsliknande förhållanden och dessa sambor har lös egendom i sin gemensamma besittning, gäldenären skall anses som ägare till egendomen, om det ej görs sannolikt att de är samägare till egendomen enligt lagen (1904:48 s. 1) om samäganderätt och det ej heller framgår att egendomen tillhör den andre eller någon annan. Denna regel, som handlar främst om egendom i sambors gemensamma hem, är lika motiverad vare sig samborna lever i ett homosexuellt eller ett heterosexuellt förhållande.

Beträffande de övriga bestämmelser som räknas upp i den av utredningen föreslagna lagen om samlevnad mellan två personer av samma kön är konsekvenserna av utredningens förslag inte närmare utredda. Som utredningen själv har påpekat (betänkandet s. 241) beror kostnaderna för förslaget på många omständigheter som är omöjliga att närmare analysera, såsom antalet homosexuella samlevnadspär, längden av samlevnaden och eventuellt föreliggande ekonomiska beroendeförhållanden. Frågan om förslaget i denna del bör genomföras kräver enligt min mening ytterligare överväganden.

Beträffande frågan i vad mån den lag om homosexuella sambor som jag har förordat i det föregående bör hänvisa till bestämmelser i lagar som hör till andra departements ansvarsområden har jag samrått med vederbörande statsråd, dvs. cheferna för finansdepartementet, bostadsdepartementet och försvarsdepartementet samt statsrådet Bengt K. Å. Johansson.

Sammanfattningsvis föreslår jag alltså en särskild lag om homosexuella sambor, enligt vilken vissa uppräknade lagar och bestämmelser om hetero-

sexuella sambor skall tillämpas även på homosexuella sambor. För detta talar bl. a. att de berörda då får en samlad bild av vilka regler som gäller för deras förhållande. Det innebär att jag inte delar den uppfattning som en ledamot av lagrådet har fört fram om att man i varje aktuell författning bör ange vilka samlevnadsförhållanden som regleringen skall träffa.

2.3.5 Ikraftträdande

Den föreslagna lagen om homosexuella sambor bör träda i kraft samtidigt med äktenskapsbalken, ändringarna i ärvdabalken och lagen om sambors gemensamma hem. I prop. 1986/87:86 föreslås att dessa lagar skall träda i kraft den 1 januari 1988.

3 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om homosexuella sambor,
3. lag om ändring i lagen (1987:000) om sambors gemensamma hem,
4. lag om ändring i lagen (1987:000) om ändring i ärvdabalken,
5. lag om ändring i lagen (1987:000) om ändring i jordabalken.

I förhållande till de förslag som remitterats till lagrådet (bilaga 2:2) har vissa redaktionella jämkningar gjorts i förslagen.

4 Specialmotivering

4.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

5 kap. 5 §

Brott som avses i 1–3 §§ får *inte* åtalas av annan än målsägande. Om målsäganden anger brottet till åtal och åtal av särskilda skäl anses påkallat ur allmän synpunkt, får dock åklagare åtala för

1. förtal och grovt förtal,
2. förolämpning mot någon i eller för hans myndighetsutövning,
3. förolämpning mot någon med anspelning på hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse, eller
4. förolämpning mot någon med anspelning på att han har homosexuell läggning.

Har förtal riktats mot avliden, får åtal väckas av den avlidnes efterlevande make, bröstarvinge, fader, moder eller syskon samt, om åtal av särskilda skäl anses påkallat ur allmän synpunkt, av åklagare.

Innebär brott som avses i 1–3 §§, att någon genom att förgripa sig på en främmande makts statsöverhuvud som vistas i Sverige eller på en främmande makts representant i Sverige har kränkt den främmande makten, får brottet åtalas av åklagare utan hinder av vad som föreskrivs i första

stycket. Åtal får dock *inte* ske utan förordnande av regeringen eller den regeringen *har* bemyndigat därtill.

Prop. 1986/87:124

Förslaget har behandlats i avsnitt 2.2.3.

Ändringen innebär att allmänt åtal skall kunna väckas också för för-olämpning mot någon med anspelning på dennes homosexuella läggning, om målsäganden anger brottet till åtal och åtal av särskilda skäl är påkallat ur allmän synpunkt. Av kravet på att åtal av särskilda skäl skall vara påkallat ur allmän synpunkt följer att allmänt åtal skall väckas endast i mer svårartade fall av sådana för-olämpningar som anspelar på homosexuell läggning. Det kan vara fallet då någon vid upprepade tillfällen utsätts för sådan för-olämpning på sin arbetsplats eller i sitt bostadsområde (jfr prop. 1981/82:58 s. 24).

Paragrafen har omarbetats i syfte att göra den mer lättillgänglig. Det har skett på så sätt att de olika brotten som under samma förutsättningar kan föranleda allmänt åtal spaltats upp. Vidare har de två sista styckena moderniserats språkligt. Sakligt sett innebär endast punkten fyra – för-olämpning med anspelning på någons homosexuella läggning – ett tillägg.

16 kap. 9 §

En näringsidkare som i sin verksamhet diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att inte gå honom till handa på de villkor som näringsidkaren i sin verksamhet tillämpar i förhållande till andra, skall dömas för olaga diskriminering till böter eller fängelse i högst ett år.

Vad som sägs i första stycket om en näringsidkare tillämpas också på den som är anställd i näringsverksamhet eller annars handlar på en näringsidkares vägnar samt på den som är anställd i allmän tjänst eller innehar allmänt uppdrag.

För olaga diskriminering dömes även anordnare av allmän sammankomst eller offentlig tillställning och medhjälpare till sådan anordnare, om han diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att vägra honom tillträde till sammankomsten eller tillställningen på de villkor som gäller för andra.

Om någon som avses i första-tredje styckena på sätt som där sägs diskriminerar annan på grund av att denne har homosexuell läggning, döms likaledes för olaga diskriminering.

Avsikten med ändringen är att bereda homosexuella samma skydd mot diskriminering som för närvarande gäller för etniska minoriteter (se avsnitt 2.2.2 i den allmänna motiveringen). Lagtekniskt har detta skett genom att paragrafen kompletterats med ett särskilt sista stycke enligt vilket de tidigare straffbelagda förfarandena omfattar även diskriminering som sker på grund av att någon har homosexuell läggning.

Den brottsliga handlingen enligt första stycket kommer därmed i här aktuellt hänseende att bestå i att en näringsidkare i sin verksamhet uppsåtligt missgynnar någon på grund av dennes homosexuella läggning genom att behandla denne mindre förmånligt än andra. Det kan ske genom både ett aktivt och ett passivt handlande. Begreppet näringsidkare skall fattas i

vidsträckt mening och omfattar varje fysisk eller juridisk person som yrkesmässigt driver verksamhet av ekonomisk art. Som exempel kan nämnas att det beroende på omständigheterna kan vara straffbart om homosexuella nekas inträde på en restaurang med hänvisning till sin homosexualitet eller förbjuds dansa med varandra. I de fall en näringsidkare har speciella rabatter eller andra förmånliga erbjudanden för exempelvis sambor, torde det kunna bli fråga om olaga diskriminering om samma förmåner vägras sambor som är homosexuella. Stor vikt måste fästas vid hur förmånen är utformad i det enskilda fallet.

När det gäller bostadsmarknaden omfattar bestämmelsen den som yrkesmässigt tillhandahåller allmänheten fastigheter eller yrkesmässigt bjuder ut hyres- eller bostadsrätter. Ett exempel på fall där straffansvar otvivelaktigt kan bli aktuellt erbjuder den situationen att två homosexuella som avser att sammanleva vägras teckna gemensamt hyreskontrakt eller förvärva en bostadsrätt gemensamt. Detta synes i vart fall gälla under förutsättning att två ogifta sammanboende av olika kön i motsvarande situation skulle ha fått göra så och att bostadsföretaget känner till att det är fråga om homosexuell sammanlevnad.

Förbuden omfattar inte verksamhet utanför näringsverksamhet och över huvud taget inte enskildas privata förhållanden. Sådan uthyrning av rum i privatbostäder som inte kan anses som näringsverksamhet faller således utanför. Bestämmelsen omfattar inte heller förhållanden på arbetsmarknaden mellan arbetsgivare och arbetstagare.

För straffbarhet förutsätts att en homosexuell blir missgynnad. Den som har ett legitimt intresse av att ge företräde åt homosexuella och i sådant syfte uppställer villkor som gynnar dessa faller inte under bestämmelsen.

Enligt andra stycket gäller straffbestämmelsen angående näringsidkare även andra personkategorier. Det gäller anställda hos näringsidkaren eller den som handlar på hans vägnar samt den som är anställd i allmän tjänst eller innehar allmänt uppdrag. Med anställda i allmän tjänst avses i huvudsak personer med anställning hos stat eller kommun. Dessa får följaktligen inte missgynna den homosexuelle med hänvisning till hans homosexuella läggning. Exempelvis får inte personal inom hälso- och sjukvården eller socialtjänsten vägra homosexuella vård eller behandling enbart på grund av deras sexuella läggning. En allmän hänvisning till att homosexuella utgör en av de utsatta grupperna vid AIDS utgör inte tillräcklig grund för särbehandling i detta sammanhang. Skulle däremot en konkret risk för smitta föreligga kommer frågan i ett annat läge. Självfallet skall vård och behandling erbjudas även i detta fall men en vägran att behandla på grund av rädsla för smitta blir i så fall inte en straffbar handling enligt paragrafen. Positiv särbehandling faller givetvis även i detta sammanhang utanför straffbudet.

Allmänt uppdrag omfattar bl. a. politiskt förtroendevalda. Den som verkar i sådana sammanhang kan således drabbas av ansvar för olaga diskriminering.

I tredje stycket tas upp en särskild bestämmelse om olaga diskriminering vid offentliga tillställningar och allmänna sammankomster. Även detta stycke har gjorts tillämpligt på diskriminering på grund av homosexuell läggning.

Om två personer bor tillsammans i ett homosexuellt förhållande, skall vad som gäller i fråga om sambor enligt följande lagar och bestämmelser tillämpas även på de homosexuella samborna:

1. lagen (1987:000) om sambors gemensamma hem,
2. ärvdabalken,
3. jordabalken,
4. 10 kap. 9 § rättegångsbalken,
5. 4 kap. 19 § första stycket utsökningsbalken,
6. 6 § lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden,
7. bostadsrättslagen (1971:479),
8. 9 § rättshjälpslagen (1972:429), samt
9. lagen (1981:131) om kallelse på okända borgenärer.

Förutsätter dessa lagar eller bestämmelser att samborna skall vara ogifta, gäller det också de homosexuella samborna.

(Jfr utredningens förslag till lag om samlevnad mellan två personer av samma kön)

Lagen innebär att vissa uppräknade bestämmelser om sambor skall tillämpas även på sådana situationer där två personer lever tillsammans i ett homosexuellt förhållande.

När ordet sambo används i lagtext utan närmare angivelse av vilken innebörd det skall ha, får det anses ha den betydelse som det har i allmänt språkbruk, dvs. att det omfattar samtliga fall då en kvinna och en man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden (se prop. 1986/87:1 s. 394). Genom en särskild bestämmelse i förslaget till lag om sambors gemensamma hem (1 § andra stycket) inskränks den lagens tillämpningsområde till att gälla sådana samboförhållanden där samborna är ogifta. Andra stycket i lagen om homosexuella sambor innebär att denna inskränkning, eller en inskränkning av detta slag i någon annan lag som lagen om homosexuella sambor hänvisar till, skall gälla även för homosexuella sambor.

Liksom lagrådets majoritet anser jag också att uttrycket "homosexuella sambor" bör kunna godtas i den föreslagna lagtexten. Genom attributet "homosexuell" har man nämligen markerat att det inte rör sig om den typ av sambo som man i allmänt språkbruk avser med ordet "sambo".

När det gäller att avgöra om två personer bor tillsammans i ett homosexuellt förhållande har man att beakta samma slags omständigheter som när man skall ta ställning till huruvida en kvinna och en man lever i ett äktenskapsliknande förhållande. Det krävs således att parterna sammanlever i en inte alltför kortvarig förbindelse, vari normalt ingår sexuell samliv, gemensamt hushåll och gemensam bostad samt gemensam ekonomi eller i vart fall ett ekonomiskt samarbete. Se härom prop. 1986/87:1 s. 252 f. Vad som sägs där om bevisfrågor gäller även för homosexuella samboförhållanden.

Den nya lagen innehåller en uttömmande uppräkning av de bestämmelser om heterosexuella samboförhållanden som skall tillämpas även på homosexuella samboförhållanden. Med den valda lagstiftningstekniken kan lagens tillämpningsområde vid behov utvidgas genom att ytterligare lagrum fogas till uppräknningen.

Uppräkningen av de bestämmelser som skall gälla för homosexuella samboförhållanden inleds i punkt 1 med lagen om sambors gemensamma hem. Som har sagts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3.4) skall sambolagen vara fullt ut tillämplig på homosexuella sambor. Detta innebär att, om ett homosexuellt samboförhållande upplöses, bodelning skall ske i fråga om bostad och bohag som har anskaffats för sambornas gemensamma begagnande. Vidare blir sambolagens särskilda basbeloppsregel till skydd för en efterlevande sambo tillämplig, liksom regeln om rätt att mot ersättning överta den andra sambons bostad och bohag. Det blir också möjligt för de homosexuella samborna att avtala om att delningsreglerna i sambolagen inte skall gälla i deras förhållande. Om lagens närmare innehörd hänvisas till framställningen i prop. 1986/87: 1, främst s. 98 ff och s. 251 ff.

Enligt 5 § lagen om sambors gemensamma hem har en efterlevande sambo rätt till bodelning av det gemensamma hemmet vid den andra sambons död. Intill dess att det blir klart om den efterlevande sambon begär bodelning är sambon dödsbodelägare. Om en sådan begäran framställs senast vid bouppteckningen, är sambon dödsbodelägare även i fortsättningen (prop. 1986/87: 1 s. 244). Att en efterlevande sambo sålunda får rätt till bodelning och kan komma att ingå i kretsen av dödsbodelägare har föranlett ändringar på flera ställen i ärvdabalken. I prop. 1986/87: 1 föreslås att bestämmelser om sambor införs i 3 kap. 7 §, 11 kap. 8 §, 18 kap. 1 §, 20 kap. 2, 4, 6 och 10 §§ samt 23 kap. 1 §.

När nu lagen om sambors gemensamma hem blir tillämplig även på homosexuella sambor, måste också reglerna i ärvdabalken gälla för sådana samboförhållanden. En bestämmelse om detta har tagits in i punkt 2.

Av 3 kap. 7 § fjärde stycket ärvdabalken i dess lydelse enligt prop. 1986/87: 1 framgår att balkens regler om sambor – liksom reglerna i lagen om sambors gemensamma hem – förutsätter att parterna i samboförhållandet är ogifta. Denna inskränkning gäller, som förut nämnts, också i fråga om homosexuella samboförhållanden till följd av stadgandet i den nu föreslagna lagens andra stycke.

Under punkterna 3 och 4 samt 6–9 anges ett antal olika lagbestämmelser som i prop. 1986/87: 86 föreslås gälla för heterosexuella samboförhållanden. Propositionsförslagen är i dessa delar att betrakta närmast som lagtekniska konsekvenser av förslaget till lag om sambors gemensamma hem. Den nu föreslagna lagregleringen innebär att dessa bestämmelser skall gälla även i fråga om homosexuella sambor.

Jordabalken, som nämns under punkten 3, skall enligt prop. 1986/87: 86 innehålla en regel i 12 kap. 1 § fjärde stycket som – liksom det tidigare nämnda, likalydande stadgandet i ärvdabalken – inskränker balkens tillämpningsområde till sådana samboförhållanden i vilka parterna är ogifta. Regeln i den nu föreslagna lagens andra stycke medför, som förut nämnts, att tillämpningsområdet skall vara begränsat på samma sätt i fråga om homosexuella samboförhållanden.

I den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3.4) har anförts att även bevisregeln i 4 kap. 19 § första stycket utsökningsbalken bör vara tillämplig på homosexuella samboförhållanden. Ett stadgande härom har tagits in under punkten 5.

1 §

Denna lag gäller sambors gemensamma bostad och bohag.

Vad som föreskrivs i denna lag om sambor gäller sådana samboförhållanden där en ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.

I den föreslagna lagen om sambors gemensamma hem sägs i 1 § andra stycket att vad som föreskrivs i lagen gäller endast sådana samboförhållanden där en ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. Detta stadgande kan missförstås när lagen nu görs tillämplig även på homosexuella sambor. I tydlighetens intresse bör därför ordet "endast" tas bort.

4.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1987:000) om ändring i ärvdabalken

3 kap. 7 §

Om den efterlevande maken vid sin död efterlämnar en sambo och bodelning skall förrättas mellan samborna, skall dessförinnan den efterlevande makens behållna egendom delas enligt detta kapitel.

Skall i den efterlevande makens livstid bodelning ske mellan den efterlevande maken och dennes sambo eller sambons arvingar, skall av den efterlevandes egendom före bodelningen tas ut egendom till ett värde som motsvarar vad som enligt 1–4 §§ skall tillkomma den först avlidna makens arvingar.

Vad som föreskrivs i 4 § för det fall att egendom har tillfallit den efterlevande maken i arv, gåva eller testamente skall gälla, om den efterlevande maken genom bodelning med en sambo har erhållit egendom utöver vad maken förut hade.

Vad som föreskrivs i denna balk om sambor gäller sådana samboförhållanden där en ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.

Enligt den lydelse som föreslås i prop. 1986/87:1 stadgas i 3 kap. 7 § fjärde stycket ärvdabalken att balkens bestämmelser om sambor gäller endast sådana samboförhållanden där en ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. När nu ärvdabalkens samboregler skall tillämpas även på homosexuella sambor, kan stadgandet missförstås på samma sätt som motsvarande stadgande i lagen om sambors gemensamma hem. Även här bör därför ordet "endast" utgå.

12 kap. 1 §

Detta kapitel avser avtal, genom vilka hus eller delar av hus upplåts till nyttjande mot ersättning. Detta gäller även om lägenheten upplåtits genom tjänsteavtal eller avtal i anslutning till sådant avtal.

Innefattar avtalet även upplåtelse av jord att nyttjas tillsammans med lägenheten, skall detta kapitel tillämpas på avtalet, om jorden skall användas för trädgårdsodling i mindre omfattning eller för annat ändamål än jordbruk. Förenas ett tjänsteavtal, som ej är av ringa betydelse, med upplåtelse av såväl lägenhet för bostadsändamål som jord, skall kapitlet tillämpas, om upplåtelsen av lägenheten är mera betydelsefull än upplåtelsen av jorden.

Med bostadslägenhet avses lägenhet som upplåtits för att helt eller till en inte oväsentlig del användas som bostad. Med lokal avses annan lägenhet än bostadslägenhet.

Vad som föreskrivs i detta kapitel om sambor gäller sådana samboförhållanden där en ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.

Förbehåll som strider mot en bestämmelse i detta kapitel är utan verkan mot hyresgästen eller den som har rätt att träda i hans ställe, om ej annat anges.

Omfattar hyresavtalet fler än tio bostadslägenheter, som hyresgästen skall hyra ut i andra hand, får parterna avtala om förbehåll som strider mot vad som sägs i detta kapitel om sådana lägenheter, under förutsättning att förbehållet inte strider mot bestämmelserna om lokaler och inte heller avser rätten till förlängning av avtalet eller grunderna för fastställande av hyresvillkoren i samband med sådan förlängning. Ett sådant förbehåll gäller endast om det godkänts av hyresnämnden. Godkännande behövs dock inte om staten, kommun, landstingskommun, kommunalförbund, allmännyttigt bostadsföretag eller aktiebolag, som helt ägs av en kommun eller landstingskommun, är hyresvärd.

Om upplåtelse i vissa fall av bostadslägenheter finns bestämmelser i bostadsanvisningslagen (1980:94).

I prop. 1986/87:86 föreslås att 12 kap. 1 § fjärde stycket jordabalken skall få samma lydelse som 3 kap. 7 § fjärde stycket ärvdabalken skall ha enligt förslaget i prop. 1986/87:1. Ordet "endast" bör utgå ur stadgandet även i jordabalken, när balken skall vara tillämplig på såväl heterosexuella som homosexuella sambor. Skälen för detta är desamma som de som i det föregående har angetts i fråga om lagen om sambors gemensamma hem samt ärvdabalken.

5 Hemställen

Med hänvisning till vad jag nu anført hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta de av lagrådet granskade lagförslagen med vidtagna ändringar.

Sammanfattning i betänkandet (SOU 1984: 63) Homosexuella och samhället

Vi konstaterar, att den enda säkra skillnaden mellan homosexuella och heterosexuella är att homosexuella känslomässigt dras till personer av samma kön. Mot denna bakgrund är det självklart att homosexuella inte skall diskrimineras.

Vi föreslår åtgärder för att förbättra homosexuellas situation. Dessa är i korthet

- samlevnad mellan två personer av samma kön jämställs från rättslig synpunkt i vissa avseenden med vad man idag inom lagstiftningen kallar samlevnad under äktenskapsliknande förhållande eller motsvarande uttryck
- homosexuella jämställs med andra minoritetsgrupper som genom lagstiftning är särskilt skyddade mot missgynnande lagstiftning eller mot diskriminering
- förbättrad undervisning och information om homosexuella och homosexualitet.

Allmänt

Många människor frågar sig vad homosexualitet är. Vår uppgift har inte varit att besvara den frågan men vi har gjort en genomgång av den litteratur om forskning som finns på området. Av litteraturen framgår, att det finns många olika teorier om orsakerna till homosexualitet och att inte någon är väsentligt mera hållbar än en annan. Det enda man idag med säkerhet kan påstå är att det inte finns någon annan skillnad mellan homosexuella och heterosexuella personer än att homosexuella upplever en känslomässig dragning till människor av samma kön.

Samhällssynen i Sverige på homosexualitet har under senare år blivit öppnare. Detta förhållande och homosexuellas eget arbete har lett till att situationen för många homosexuella blivit drägligare under senare år. Våra undersökningar visar emellertid att den långt ifrån är tillfredsställande. Många homosexuella har det besvärligt. För en ung människa kan det vara en skakande upplevelse när hon upptäcker, att hon är homosexuell. Många har svårt att inse sin läggning, att acceptera den och att berätta om den. Samlevnad mellan två personer av samma kön är svår att etablera och erkänns inte som en naturlig sak. Homosexuella känner sig ofta hänvisade till hemlighetsmakeri kring sina relationer. Homosexuell samlevnad är i förhållande till omgivningen förenad med avsevärda komplikationer.

De svårigheter som homosexuella upplever är inte så mycket ett resultat av att man är homosexuell som en funktion av samhällets och omgivningens förväntningar om att man skall leva heterosexuellt. Till detta kommer en av brist på kunskap betingad syn på homosexualitet. Homosexuella brukar uttrycka saken så, att det inte är de som är problemet utan omgivningens attityder och fördomar.

Vi har gjort undersökningar i syfte att kartlägga homosexuellas situation i samhället. Undersökningarna har riktat sig dels till allmänheten, dels till homosexuella. Undersökningen bland allmänheten, dvs. till största delen heterosexuella, visar bl. a. följande resultat.

En av tio säger sig känna någon homosexuell. Ungefär 60 procent av dem som svarat tror sig aldrig ha träffat någon.

Fördomarna att homosexuella har en särskilt stark sexualdrift och att de dras särskilt till barn är inte särskilt utbredda. Däremot tror hälften att det finns homosexuella som har bestämda yttre kännetecken, i allmänhet det motsatta könets kännetecken.

För många leder ordet homosexualitet tanken till sexuella handlingar och inte till förälskelse, kärlek och samhörighet. På en direkt fråga om homosexuella blir förälskade på ungefär samma sätt som heterosexuella svarar mer än hälften att de inte vet.

Drygt hälften svarar nej på frågan om de anser att två personer av samma kön skall få möjlighet att gifta sig med varandra medan ungefärligen en femtedel svarar ja. På en fråga om homosexuella samboende skulle kunna erhålla bostättningslån, svarar däremot knappt hälften ja.

De som säger sig uppleva homosexualitet som fränstötande och som säger att de inte gör det delar sig i ungefär två lika stora grupper. Det tycks samtidigt vara vanligt att göra en skarp åtskillnad mellan homosexualitet i sig och homosexuella personer. Man uppfattar homosexualiteten som ett beklagligt eller tragiskt livsöde och tycker synd om dem som har drabbats av det.

19 procent av de svarande säger att de inte vill ha en homosexuell person bland sina vänner. Tre procent säger att de skulle visa sitt ogillande om de fick en homosexuell arbetskamrat.

I undersökningen bland homosexuella har det till skillnad från undersökningen bland allmänheten inte varit möjligt att använda ett representativt urval. Syftet har varit att närmare belysa homosexuellas situation från i huvudsak tre aspekter.

Den första rörde homosexuellas sätt att uppfatta sin egen homosexualitet. De flesta har sina första minnen av homosexuella känslor från puberteten, men det finns också de som inte har några minnen förrän högt upp i vuxen ålder.

Till en början uppfattar man ofta känslorna som t.ex. ett behov av vänskap, men inte som längtan efter kärlek och sexualitet. Om känslorna framträder tydligare och upplevs som sexuell attraktion och förälskelse, uppfattas de intuitivt som felaktiga eller förbjudna, även om man inte känner till begreppet homosexualitet.

I allmänhet har homosexuella under längre eller kortare tid utgått från att de är som andra, dvs. heterosexuella, och i stället trott att de har haft svårt att bli förälskade, att hitta den rätte eller att få ett tillfredsställande samliv.

Från den tidpunkt som man kan komma ihåg att man hade sina första homosexuella känslor har det i genomsnitt gått sju år tills man började betrakta sig som homosexuell. För nästan tio procent har det gått mer än

femton år. Då har många fortfarande sett homosexualiteten som en negativ egenskap hos sig själv, vars konsekvenser för livsföringen man har velat begränsa. Ungefär hälften säger att de har önskat att de vore heterosexuella efter den tidpunkt då de började betrakta sig som homosexuella.

Den andra aspekten av homosexuellas situation som undersökningen tog upp rörde deras relationer till varandra.

Homosexuellas svårigheter att komma i kontakt med varandra kan vara stora. Kontaktytorna är få och ofta av ett slag som inte gynnar uppkomsten av mer varaktiga relationer. Hälften i undersökningen lever i homosexuella parförhållanden. Av de övriga har det stora flertalet en önskan att leva i ett fast förhållande.

Den tredje aspekten rörde homosexuellas förhållande till heterosexuella och därmed också förekomsten av diskriminering.

Undersökningen visar, att homosexuella är mycket rädda för att röja sin homosexualitet för andra. De dementerar inte den heterosexualitet som alltid tas för given. De anpassar i stället sin livsföring så att homosexuella känslor och relationer skall förbli dolda. Det får till konsekvens att de inskränker sina relationer till heterosexuella och håller dem på distans.

De som berättar om sin homosexualitet gör det i allmänhet bara för noggrant utvalda personer. Därför är det ovanligt att de möts av fientliga reaktioner. De häftigaste reaktionerna kommer ofta från de närmaste, som föräldrar och makar. Många har fått ett positivt gensvar och mötts av intresse, men det tycks också vara vanligt att i synnerhet de omedelbara reaktionerna är avvaktande, osäkra och besvärade.

De 1 300 homosexuella som har svarat på vår enkät rapporterar nästan 200 fall av diskriminering i arbetslivet. 30 procent av dem som har försökt hyra en lägenhet tillsammans med någon av samma kön har vägrats göra det.

Slutsats av våra undersökningar

Våra undersökningar har lett oss till slutsatsen att två förhållanden är avgörande för homosexuellas sociala situation. Det första är att tystnaden om homosexuella och homosexualitet är i det närmaste total. Homosexualiteten är inte en integrerad del av samhället; den saknas som en social och kulturell institution.

Det andra förhållandet är att det existerar ett socialt förbud eller tabu mot homosexualitet. Detta tabu förstärks av att homosexualitet uppfattas som ren sexualitet, och av att kärlek uppfattas som något som bara kan uppstå mellan man och kvinna.

Våra direktiv och vår målsättning

I våra direktiv anges, att vi skall föreslå åtgärder som kan undanröja eventuellt kvarvarande diskriminering av homosexuella. Vi slår fast, att det är viktigt att bekämpa diskriminering. Vi konstaterar emellertid också att en betydelsefull orsak till homosexuellas situation är att homosexualitet inte är socialt och kulturellt accepterat, och att detta innebär att homosex-

uella saknar något, en livsform, att identifiera sig med. Homosexuella känner också en ovisshet om vad som skulle hända om de trädde fram inför omvärlden. De vågar inte utesluta risken av att de blir utstötta och mister sitt arbete, anseende och fotfäste i tillvaron. Därför döljer de sina homosexuella känslor och relationer, vilket får stora konsekvenser för deras livsföring.

En målsättning för oss blir att motverka diskriminering och att få samhället att öppet acceptera och stödja homosexuella. Endast om "förbudet" mot och tystnaden om homosexualitet försvinner kommer homosexuell situation att bli tillfredsställande. I syfte att förbättra situationen och motverka diskriminering anvisar vi olika vägar, nämligen lagstiftning och information samt förbättrad undervisning om homosexuella och homosexualitet.

Familjefrågor

Under vårt arbetes gång har vi ofta mött frågor av typen om homosexuella bör ha vårdnaden om barn och om två personer av samma kön bör ges möjlighet att adoptera gemensamt. Bakgrunden till frågorna är att det troligen förhåller sig så, att många människor, en del undermedvetet, tror att kontakter mellan homosexuella och barn medför skada för barnen. Vi slår fast att någon som helst grund för ett sådant antagande inte finns och att homosexualitet i sig aldrig får bedömas som negativt i vårdnadsfrågor, där barnets bästa alltid måste sättas i förgrunden.

När det gäller frågan om rätt till gemensam adoption bedömer vi läget som annorlunda. Adoption är, fränsett de rättsliga konsekvenserna, en fråga om faktisk och juridisk vårdnad. Mot denna bakgrund föreligger inga hinder mot en rätt till gemensam adoption för två personer av samma kön.

Vi konstaterar emellertid, att adoptionsfrågan har en annan sida. Den gäller inte homosexuellas rätt att adoptera gemensamt utan det tilltänkta adoptivbarnets rätt, kort sagt skall barnets bästa sättas i förgrunden. Det torde förhålla sig så, att homosexuell samlevnad i dag inte uppfattas som lika naturlig som heterosexuell. Vi kan inte bortse från att det kan föreligga en risk för att adoptivbarn kan komma att känna sig avvikande om de växer upp i en homosexuell familjemiljö. Den homosexuella familjen måste först accepteras som en naturlig del av samhället innan två människor av samma kön bör ges möjlighet att adoptera gemensamt.

En annan frågeställning som vi behandlar är om två personer av samma kön skall få gifta sig med varandra eller om det homosexuella parförhållandet skall rättsligt regleras på något annat sätt. Vi finner att det vid homosexuell samlevnad i de flesta fall finns samma sammanflätningar och funktioner som vid heterosexuell samlevnad. Vi har därför ingående diskuterat om inte de regler som gäller för makar bör gälla även för det homosexuella samlevnadsparet. Vi konstaterar emellertid att dagens värderingar om äktenskap är så grundmurade, att det knappast är möjligt att tala om äktenskap mellan två människor av samma kön utan att det går att definiera äktenskap på ett annat sätt än idag. Några hinder, finner vi, kan emellertid inte föreligga mot att redan i dag i vissa hänseenden rättsligt

jämställa homosexuell samlevnad med den samlevnadsform mellan en man och en kvinna som i lagstiftningen brukar betecknas äktenskapsliknande förhållande.

Diskriminering m. m.

Ett ofta framfört krav till oss har varit att homosexuella skall ges ett straffrättsligt skydd mot diskriminering genom en särskild diskrimineringslag eller genom att homosexuella får samma skydd som andra minoritetsgrupper har enligt bestämmelserna om hets mot folkgrupp och om olaga diskriminering i 16 kap. 8 § och 16 kap. 9 § brottsbalken. Vi konstaterar att diskriminering av homosexuella är svår att kartlägga även om ingen tvekan torde föreligga om att sådan förekommer i vissa former. Framför allt får homosexuellas rädsla för diskriminering och strävan att själva förebygga denna betydande negativa konsekvenser för deras vardagsliv, välbefinnande och relationer till andra människor. Vi menar att sådan diskriminering bäst motverkas genom att homosexuella får samma skydd som andra i samhället utsatta grupper, och inte genom att man tillskapar en särskild diskrimineringslag för homosexuella. Vi föreslår därför, att homosexuella skall omfattas av det skydd mot diskriminering som 16 kap. 8 § och 9 § brottsbalken ger andra grupper och att samhällets inställning att homosexuella skall behandlas som alla andra stryks under genom att 2 kap. 15 § och 20 § regeringsformen ändras så att homosexuella skyddas mot missgynnande lagstiftning.

Mot bakgrund av att homosexuella förföljs i vissa länder har framställts krav om s. k. sexualpolitisk asylrätt för homosexuella. Vi behandlar denna fråga och finner att gällande lagstiftning i och för sig ger tillfredsställande garantier för att homosexuella, som förföljs i sitt hemland, får uppehållstillstånd. Enligt vår mening innebär också gällande lagstiftning om asylrätt att det finns utrymme för att ge förföljda homosexuella rätt till asyl. Eftersom praxis intagit en motsatt ståndpunkt föreslår vi en uttrycklig bestämmelse om asylrätt för homosexuella som förföljs på grund av sin läggning.

Genom de undersökningar som vi låtit utföra fastslås, att det inte finns några som helst lagliga möjligheter att säga upp en homosexuell arbetstagarer eller hyresgäst under återopande av dennes sexuella läggning. Det är emellertid möjligt att, utan påföljd, på den privata arbetsmarknaden och inom den icke yrkesmässiga delen av bostadsmarknaden vägra anställning eller bostad under återopande av den sökandes sexuella läggning. Sådan diskriminering är inte något speciellt för homosexuella utan drabbar även andra som tillhör i samhället utsatta grupper. Vår principiella ståndpunkt är att homosexuella bör ges samma skydd mot diskriminering som andra som tillhör utsatta grupper. Mot denna bakgrund föreslår vi att diskrimineringsutredningens förslag till lag mot etnisk diskriminering i arbetslivet, i händelse av lagstiftning, även skall skydda homosexuella mot diskriminering på arbetsmarknaden.

Behov av annat än lagstiftningsåtgärder

I de tidigare avsnitten har framför allt olika lagstiftningsåtgärder berörts. För många enskilda homosexuella är tystnaden kring homosexuellas situa-

tion det som försvårar att bli medveten om sina känslor. Vi pekar därför på att det är först när även homosexualitet finns som en social och kulturell institution i samhället som man kan tala om att all diskriminering av homosexuella upphört. En övergripande målsättning blir att sträva efter att de vardagliga relationerna mellan homo- och heterosexuella får två kännetecken:

- öppenhet: heterosexuella ser homosexuella som homosexuella och homosexuella döljer sig inte.
- kännedomen om någons homosexualitet påverkar inte värderingen av homosexuella.

För att nå detta mål krävs åtgärder som vänder sig både till homo- och heterosexuella. Detta kan ske t. ex. genom att heterosexuella får en bättre kunskap om vad homosexualitet är och att homo- och heterosexualitet är två parallella fenomen (att homosexualitet i samma utsträckning som heterosexualitet gäller kärlek, ömhet och samhörighet). Denna kunskap förmedlas framför allt genom undervisning och information. Samtidigt måste åtgärder vidtas för att skapa en grundtrygghet och känsla av värde hos homosexuella för att man skall våga framträda öppet som homosexuell. En sådan grundtrygghet kan skapas framför allt i homosexuellas organisationer, varför det är viktigt att dessa erhåller stöd till sin verksamhet.

Ungdomsskolans samlevnadsundervisning

Rätt utformad kan skolans samlevnadsundervisning inte bara motverka diskriminering av homosexuella utan även bidra till att samhället på sikt kommer att behandla homosexualitet på ett mera öppet och socialt acceptabelt sätt. Vi har därför granskat både de formella ramar, som reglerar samlevnadsundervisningen, och hur samlevnadsundervisningen i praktiken fungerar. Vi konstaterar därvid att det i gällande läroplaner saknas några målformuleringar som behandlar samlevnadsundervisningens inriktning, men att det förekommer allmänna mål som syftar till att förmå eleverna att bearbeta livsfrågor. Utifrån sådana allmänna målsättningar finns det i och för sig utrymme för lärarna att behandla exempelvis åtgärder för att motverka diskriminering av homosexuella. Om så sker är dock mer beroende av den enskilde lärarens personliga engagemang, vilket vi finner otillfredsställande. Vi anser därför att SÖ måste finna lämpliga former att mer aktivt stimulera enskilda skolor och lärare att förbättra undervisningen om homosexualitet. Vi understryker också länskolnämndernas betydelsefulla arbete med att följa upp undervisningen och anser det angeläget att denna uppföljning även tar upp frågor som gäller samlevnadsundervisningen och då också hur frågor om homosexualitet behandlas.

Skolorna måste också få bättre förutsättningar för en bra undervisning om homosexualitet, eftersom många lärare upplever svårigheter att föra diskussioner med eleverna om frågor som anknyter till homosexualitet. Ett sätt kan vara att SÖ:s handledning omarbetas och förbättras genom att den

kompletteras med material om hur man kan lägga upp lektioner om homosexualitet. Positiva erfarenheter av samlevnadsundervisningen från olika skolor bör också kunna tas tillvara.

Ett annat sätt att förbättra undervisningen är att skolorna i större omfattning än som nu sker låter medlemmar i homosexuellas organisationer (exempelvis RFSL) medverka på lektioner.

Vi pekar också på att dagens läromedel innehåller betydande brister i sin faktaframställning. Det är därför viktigt att läromedelsförlagen beaktar dessa behov i kommande upplagor. Vi föreslår också att SIL i sin granskningsverksamhet skall uppmärksamma dessa frågor särskilt.

Högskoleutbildningen

Vi har granskat en rad olika utbildningslinjer inom högskolans ram som har stor betydelse när det gäller att förbättra situationen för homosexuella. Det kan gälla utbildning till yrken som har stor betydelse för attitydförändringar (t. ex. läraryrket) eller till yrken i vilka man kan komma i kontakt med homosexuella som behöver stöd och hjälp (t. ex. läkar- eller socionomyrket).

Gemensamt för alla dessa utbildningar är att det i de målformuleringar, som styr undervisningens innehåll, inte lämnas någon direkt vägledning för linjenämnderna när det gäller utbildning om homosexualitet. Det finns dock även här allmänt hållna formuleringar om vikten av hänsynstagande till människan och hennes behov i vid mening. Vi har frågat ett stort antal högskolor om i vilken mån man tar upp frågor om homosexualitet i undervisningen. På flertalet högskolor tas frågan upp endast om denna aktualiseras av eleverna. Vi finner en sådan situation mycket otillfredsställande. Högskolorna måste därför förbättra sin undervisning. Ett första steg i den riktningen är, enligt vår uppfattning, att UHÄ samlar företrädare för högskolorna för att diskutera vilka åtgärder som kan och bör vidtas. Vi föreslår också att linjenämnderna, vid fastställande av lokala planer och kursplaner, också tar upp homosexualitet som ett särskilt moment i undervisningen.

Även när det gäller högskoleutbildningen anser vi att homosexuellas medverkan i utbildningen är viktig och angelägen. Det är dock relativt sällan som sådan medverkan förekommer i dagens läge, vilket alltså högskolorna bör sträva efter att förändra.

Annan utbildning

Vi har också tagit upp ett antal andra utbildningar, som har betydelse för homosexuellas situation. Det gäller främst utbildning till polis, yrkesofficer och viss statlig personalutbildning. Även dessa utbildningsformer behöver en förstärkt undervisning om homosexualitet och homosexuellas situation.

Forskning

Forskning om homosexuellas situation är i dagens Sverige nästan obefintlig. Vi anser det därför viktigt att denna forskning förstärks och att den i

första hand inriktas på sådana ämnesområden som homosexuellas situation, "homofobi" och homosexuellas historia. Men även andra frågor kan vara intressanta och vi pekar på att den av Holsten Fagerberg m. fl. gjorda utredningen om kyrkans syn på homosexualitet skulle kunna utvidgas. Genom den kunskap som samhället förvärvar genom en ökad forskningsinsats underlättas också förståelsen för homosexualitet och den problematik som homosexuella kan möta.

Eftersom vi anser att det är angeläget att forskning kring homosexuellas situation förstärks föreslår vi också att forskningsrådsnämnden får i uppdrag att starta forskningsprojekt i dessa ämnen. Även forskningsråden bör vidta åtgärder för att uppmuntra forskning om homosexualitet.

Kultur

Efter en genomgång av de viktigaste formerna av samhällsstöd till olika kulturverksamheter har vi konstaterat att inslag om homosexualitet är mycket blygsamt förekommande eller saknas helt. Ett sådant förhållande bidrar till att tystnaden kring homosexualitet bibehålls. Vi har därför övervägt att föreslå en särskild stödform för homosexuellas kulturyttringar, men avvisat en sådan tanke eftersom det skulle strida mot de principer som nu gäller inom kulturområdet.

Istället pekar vi på att de av riksdagen fastställda målen för kulturpolitiken bl. a. innebär att den skall utformas med hänsyn till eftersatta gruppers erfarenhet och behov. Det är därför ett gemensamt ansvar för utredande, medelsbeviljande och aktivt verkande kulturorgan att bidra till en bättre måluppfyllelse i detta avseende.

Vi understryker särskilt folkbibliotekens stora ansvar i fråga om att anpassa sin verksamhet så att den även tar hänsyn till homosexuellas behov.

Information

För att få en bild av hur information om homosexualitet tas upp utanför skolans ram har vi granskat den verksamhet som bedrivs av bl. a. socialstyrelsen, landstingen, fritidsgårdar och Sveriges Radios olika bolag.

När det gäller socialstyrelsens och landstingens verksamhet motiveras den oftast utifrån ett abortförebyggande perspektiv, vilket ibland får till följd att en övergripande helhetssyn på olika former av samlevnad går förlorad. Detta gäller i hög grad det material som producerats av socialstyrelsen och vi kritiserar styrelsen för att i stort sett helt ha försummat homosexuellas situation i sin informationsverksamhet. Vi föreslår därför att socialstyrelsen får i uppdrag att utarbeta en plan för hur informationsverksamheten rörande homosexuellas situation kan förbättras.

För att förbättra den statliga informationen generellt i frågor som kan beröra homosexuella föreslår vi också att centrala direktiv utfärdas, vari statliga verk och myndigheter erinras om sin skyldighet att, i förekommande fall, i sin informationsverksamhet även beakta homosexuellas situation.

Även Sveriges Radio och dess olika dotterbolag är viktiga instrument för

att förbättra homosexuellas situation. Vi anser därför att det är angeläget att antalet program med homosexuellt innehåll ökar. Sådana program är inte bara av värde för homosexuella utan kan också bidra till att bryta tystnaden om homosexualitet och vara angelägna även för den som inte är homosexuell.

Hälsofrågor

Under senare år har frågor om manliga homosexuellas speciella hälsoproblem blivit uppmärksammade. Vi har därför närmare studerat homosexuellas sjukdomspanorama men även försökt sätta in dessa frågor i ett helhetsperspektiv och av den anledningen också redogjort för homosexuellas, ibland dåliga, erfarenheter av kontakten med sjukvården.

Vi konstaterar därvid att hälso- och sjukvårdspersonalen, inte minst i primärvården, måste ha en sådan utbildning och erfarenhet att de kan ge homosexuella patienter en fullgod vård och ett riktigt bemötande. Det är viktigt att behoven av ökad kunskap och förståelse för homosexuellas frågor beaktas i utbildningen av hälso- och sjukvårdspersonal.

På några orter har särskilda hälsomottagningar införts för homosexuella. Enligt vår uppfattning bör sådana åtgärder övervägas även av andra sjukvårdshuvudmän, om förutsättningar för detta finns.

Stöd åt homosexuellas organisationer

Den verksamhet som homosexuellas organisationer utövar är omfattande och differentierad. Organisationerna har en stor betydelse inte bara för enskilda homosexuella utan även för homosexuellas situation i samhället i stort. Enligt vår mening är det ett viktigt led i strävandena att undanröja diskriminering av homosexuella att homosexuellas organisationer erhåller samhällsstöd för sin verksamhet. Vi föreslår därför att ett särskilt stöd beviljas organisationer som verkar på riksnivån. I avsnittet om kostnadsberäkningar har vi utgått från att stödet bör ligga i storleksordningen 500 000 kr.

Fortsatta åtgärder

Mycket av de åtgärder vi föreslagit är spridda på många myndigheter och inom myndigheterna ibland på flera olika avdelningar. Det finns därför en risk att nödvändiga åtgärder splittras upp och inte blir så effektiva som vi förutsatt. Vi föreslår därför att socialstyrelsen skall få ett övergripande ansvar för att bevaka frågor om homosexuellas situation. Ansvaret innefattar dock även arbetsuppgifter som normalt inte åvilar socialstyrelsen och samordningsfrågorna i dessa fall kan lösas genom att andra myndigheter utser särskilda kontaktpersoner.

Även inom regeringskansliet är det viktigt med en bättre bevakning av frågor om homosexuellas situation. Vi föreslår även här att en särskild tjänsteman tilldelas ansvaret för att följa frågor som kan gälla homosexuella.

Sammanställning av remissyttranden över betänkandet (SOU 1984:63) Homosexuella och samhället

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgivits av bostadsdomstolen, rikspolisstyrelsen, överbefälhavaren, socialstyrelsen, statens nämnd för internationella adoptionsfrågor, riksförsäkringsverket, universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), skolöverstyrelsen (SÖ), statens institut för läromedelsinformation (SIL), statens kulturråd, arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), jämställdhetsombudsmannen (JÄMO), statens invandrarverk (SIV), statens arbetsgivarverk, Göta hovrätt, kammarrätten i Sundsvall, Stockholms tingsrätt, forskningsrådsnämnden (FRN), humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR), medicinska forskningsrådet (MFR), naturvetenskapliga forskningsrådet, stiftelsen Svenska filminstitutet, länsskolnämnden i Jämtlands län, statens ungdomsråd (SUR), Årkebiskopen efter hörande av andra biskopar, Landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Stockholms läns landsting, Älvsborgs läns landstingskommun, Gävleborgs läns landstingskommun, Stockholms kommun, Göteborgs kommun, Malmö kommun, Uppsala kommun, Umeå kommun, Sveriges advokatsamfund, Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Centralorganisationen SACO/SR, Svenska arbetsgivareföreningen, Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare, Sveriges Radio AB, Folkbildningsförbundet, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Moderata Ungdomsförbundet, Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund, Broderskapsrörelsen, Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU), Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL), Homosexuella socialister, GAY Moderaterna, Ekumeniska gruppen för homosexuella kristna i Sverige (EKHO), Sveriges frikyrkoråd, Riksförbundet Kyrkans Ungdom, Förbundet Adoptionscentrum, Fredrika Bremerförbundet, Svenska läkaresällskapet, KDS i L-län, Börje Persson med familj, Åke Kågstöm, Husmodersförbundet Hem och Samhälle, RFSL Karlstad, Harald Ljungström, Christina Rydberg, KDS Kvinnoförbund, RKF, Sionförsamlingen, Kristna Studentrörelsen i Sverige, Svensk förening för sexologi, Einar Axelsson, Yngve Nilsson, Frikyrkorådet Kisa, Svenska Alliansmissionen, Föreningen Kristen Samhällsfront, Förebedjare för Sverige, Föreningen Kristen Samhällsfront, Sjöbo och Östra Hoby, Christopher Toll, Katolska Biskopsämbetet samt ett antal enskilda personer.

ALLMÄNT OM UTREDNINGEN OCH BAKGRUNDSBESKRIVNINGEN

Enligt *socialstyrelsens* mening är utredningen inte invändningsfri. Den innehåller dock så mycket samlad kunskap att den bör kunna ge upphov till en fördjupad diskussion om de homosexuella och samhället.

”Enligt socialstyrelsens uppfattning bör öppenhet och förståelse prägla

samhällets och allmänhetens inställning till personer från skilda minoritetsgrupper t. ex. homosexuella.

Däremot menar socialstyrelsen att utredningen hyser en övertro till vad samhället kan åstadkomma lagstiftnings- och informationsvägen i en så sammansatt känslig fråga. Vidare anför Styrelsen att "Tonvikten på det omgivande samhället medför med nödvändighet att homosexualiteten i sig blir ofullständigt belyst. Socialstyrelsen efterlyser därför en fördjupad analys av homosexualiteten i sig."

SÖ finner att "utredningen på ett förtjänstfullt sätt kartlagt de homosexuellas situation i samhället. Vi har härigenom fått betydligt ökad kunskap om arten och graden av diskriminering på olika samhällsområden och därigenom ökade möjligheter att se vad som behöver åtgärdas. Utredningen har övertygande belagt att det fortfarande finns en nära nog kompakt tystnad om och ett tabu mot homosexualitet."

JämO, Göta Hovrätt, Kammarätten i Sundsvall, Statens ungdomsråd, Stockholms kommun, Göteborgs kommun, Uppsala kommun, Göteborgs kommun, Uppsala kommun, Umeå kommun, Sveriges advokatsamfund, TCO, Centerns kvinnoförbund, Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund och Föreningen kommunal- och landstinganställda familjerådgivare har liknande positiva allmänna omdömen om utredningen och ställer sig bakom utredningens grundläggande värderingar.

Svenska kommunförbundet anser att "Kommittén har en tendens att förenkla problematiken kring homosexualiteten kontra heterosexualiteten i samhället. I skilda sammanhang slår kommittén fast att homosexualitet måste betraktas som likvärdigt med heterosexualitet. Man säger att den enda säkra skillnaden mellan homosexuella och heterosexuella är att homosexuella känslomässigt dras till personer av samma kön.

Förbundsstyrelsen menar att homosexuella ska betraktas som fullvärdiga individer, men vill därmed inte hävda att homosexualitet är likvärdigt med heterosexualitet. Den biologiska förutsättningen för samhällets fortbestånd är heterosexualitet. Ett samhälle utan heterosexualitet fortlever inte. Detta konstaterande innebär i praktiken att samhället måste understödja och befrämja heterosexuellt beteende och i skilda sammanhang föra fram denna grundvärdering. Förbundsstyrelsen saknar detta perspektiv i kommitténs arbete. Konsekvensen av det av styrelsen förda resonemanget blir att homosexualitet måste betraktas som ett beteende som avviker från det normala, vilket emellertid inte är liktydigt med att homosexuella inte ska mötas med full respekt och värdighet."

Moderata ungdomsförbundet delar uppfattningen, att den enda skillnaden mellan homosexuella och heterosexuella är att homosexuella känslomässigt dras till personer av samma kön.

"För oss är det självklart att människor är olika. Det är också viktigt att slå fast, att människor har rätt av vara olika". Förbundet anser vidare "att man bör undvika att dela in människor i grupper. Inte heller skall man föra en särskild politik för olika grupper. Att tro att homosexuella skulle utgöra någon enhetlig grupp är ett uttryck för ett kollektivistiskt synsätt, som Moderata Ungdomsförbundet med bestämdhet avvisar. Vad som behövs är följaktligen inte en särskild homosexpolitik, utan en politik för ett friare och öppnare Sverige."

RFSU har som en generell anmärkning att bakgrundskapitlen i utredningen är alltför kortfattade. *RFSU* kan i regel ställa sig bakom de förslag som lämnas men anser att de på de viktigaste punkterna är alldeles otillräckliga.

RFSL anser att "Betänkandet Homosexuella och samhället är i sig en manifestation för att samhället bryter tystnaden om homosexualitet och homosexuella. Den tystnad som vi homosexuella betraktar som det värsta förtrycket av oss, ett förtryck värre än den legala diskriminering och det öppna förakt vi ofta möts av."

Förbundet beklagar att den forskning som bedrivits på området inte dokumenterats bättre och "att utredningen inte har haft förmågan att se något annat än problem i samband med diskussionen om homosexuellas situation. Denna bild genomsyrar hela betänkandet, inte bara när det gäller redogörelsen för den vetenskapliga litteraturen utan också den sociologiska undersökning man genomfört." Vidare menar *RFSL* att "Genom begränsningar i utredningens belysning av homosexuellas situation måste man konstatera att den inte förmår att förbättra homosexuellas situation utöver det som har att göra med diskriminering i en snäv juridisk-administrativ bemärkelse. Det hade varit önskvärt om utredningen även hade försökt se frågan om homosexuellas situation i ett helhetsperspektiv." Utredningen drar inte de logiska slutsatserna av sina egna resonemang exempelvis vad beträffar förslagen mot diskriminering. Förbundet har inget att invända i sak mot beskrivningen av dagens situation, men beklagar att avsnittet fått en kortfattad och bristfällig framställning.

Homosexuella socialister anser att trots utredarnas i princip positiva och "förstående" inställning är betänkandet präglad av en vacklande hållning till homosexualiteten som allmänmäsklig företeelse och "homosexuella" som grupp. Även om två öppna homosexuella har ingått i utredningen som ledamot respektive expert präglas dess skrivning genomgående av att homosexuella är "de" och utredningen och de underförstått heterosexuella läsarna "vi". Förbundet framför även att "Liksom utredningen anser vi det avgörande problemet vara att homosexualiteten "inte finns" som positiv företeelse i samhället. Enligt vår bestämda uppfattning måste samhället aktivt arbeta på att synliggöra och positivt framhålla homosexuella och den existerande homosexuella kulturen."

GAY Moderaterna framför att "som helhetsomdöme om utredningens arbete anser *GAY Moderaterna* att utredningen i stort har gjort en riktig analys av problemen, men att utredningen trots detta i sina slutsatser och förslag till konkreta åtgärder ibland ändå inte "kommit ända fram". Detta hindrar dock inte att betänkandet utgör ett synnerligen gott underlag för den fortsatta diskussionen och behandlingen av den homosexuellas situation i samhället."

EKHO "ställer sig starkt kritiskt till den summariska och ibland faktiskt missvisande sammanfattning av forskningslitteraturen på området som utredningen presenterar". *EKHO* anför även att "utredningen ger en bild av den psykologiska forskningen – framför allt den psykoanalytiska – som långt mer osäker och oklar än vad den faktiskt är. Det gäller också homofobi och de psykologiska sambanden mellan manifest och latent

homosexualitet". Även redovisningen av homosexualiteten i antropologisk och historisk belysning finner EKHO alltför summarisk. Det framstår tydligt att forskning också måste inriktas på att bl. a. homosexuellas historia i Sverige blir skriven. "Lyckligtvis kompenseras utredningens brister, då det gäller redovisningen av forskningslitteraturen, av den undersökningsrapport fil. kand. Per Arne Håkansson gjort, Det okända och förbjudna (bilaga 3 till betänkandet). Starkt gripna och med igenkännande leenden har vi upplevt oss förstådda i den". EKHO vill särskilt understryka att de äldres situation måste uppmärksammas mera både i ett nuläge och ett framtidsperspektiv.

Fredrika Bremerförbundet, som i stort är positiv till utredningen anför dock "Men, vi måste nu, som så många gånger tidigare fråga: *Var finns kvinnorna?* Vi saknar en diskussion om skillnaden i manlig och kvinnlig homosexualitet. Vi finner att ofta när man talar om homosexuella är det homosexuella män det handlar om, även i denna utredning. Kvinnor blir även här osynliggjorda".

KYRKAN

Ärkebiskopen anför i sitt yttrande: "Beträffande homosexualitetens uppkomst är man på vetenskapligt håll rätt enig. Den homosexuella människan anses inte själv vara ansvarig för uppkomsten av sin sexuella läggning utan har fått den oberoende av egen vilja. En homosexuell människa är däremot på samma sätt som en heterosexuell människa ansvarig för sitt sätt att handha sin sexualitet." Vidare anser ärkebiskopen att "Kyrkans på Bibeln grundade uppfattning, att det homosexuella beteendet strider mot skapelseordningen, ger inte åt någon rätt att beröva de homosexuella deras människovärde och får inte heller leda till att man inskränker de krav som kärleken till medmänniskan ställer. En homosexuell människa bör godkännas som en fullvärdig medlem i såväl kyrkans som samhällets verksamhetsformer. När kyrkan kallar sina homosexuella medlemmar till olika tjänster i kyrkan har hon dock rätt att förutsätta att vederbörande varken undervisar eller handlar i strid mot vad kyrkan uttalar om homosexualiteten". Biskopsrådet anser att "kyrkorna, kristna organisationer och enskilda kristna har en nyckelroll då det gäller attityden till homosexuella. Som vi framhöll i vårt tidigare remissvar har man ofta från kristet håll ansett sig kunna fördöma alla homosexuella handlingar utifrån en anakronisk bibeltolkning. Kyrkorna har härvidlag mycket att gottgöra. Desto mera glädjande är den kristna nyorienteringen i dessa frågor som kommit till uttryck bl. a. i det ovan citerade dokumentet från Biskopsmötets utredning liksom i skriften "Kristen och homosexuell" från Sveriges Frikyrkoråd. Den viktigaste positiva faktorn är emellertid det arbete som utträtats av organiserade kristna homosexuella själva i s.k. EKHO-gruppen (Ekumeniska grupper för kristna homosexuella). Den roll kyrkorna spelat – på gott och ont – hade förtjänat en utförligare behandling i utredningen."

"Tyvärr finns dock i utredningen formuleringar som ger intryck att utredningen betraktar den kristna kyrkan som en av sina huvudmotstånd-

dare och inte som en tänkbar samarbetspartner i bearbetning av fördomar och bekämpande av diskriminering.

Vi erkänner att det finns historiska skäl till misstänksamhet. Kyrkans behandling av homosexuella har många gånger skapat lidande och svårigheter såväl genom öppen förföljelse som genom ensidiga fördömanden. Detta har medverkat till att människor känt sig tvingade att dölja sin homosexualitet. Dessa skäl är dock inte unika för den kristna kyrkan utan har också funnits i det sekulära samhället och i andra religioner."

Sveriges frikyrkoråd/samråd kritiserar utredningen och anser att den "förbigår med tystnad den bearbetning och det opinionsarbete som pågår inom samfunden. Man säger heller ingenting om de homosexuellas situation inom samfunden, vilket borde ha varit naturligt utifrån utredningens kartläggningssuppdrag. Helt klart är att människor med homosexuell eller bisexuell läggning finns inom de kristna samfunden. För en del utgör detta en väl dold personlig konflikt, för andra har den kristna gemenskapen och själavården bidragit till ett självaccepterande och ett livsstöd.

Klart är att den kristna tron utgör en livsgrund för många människor med homosexuell eller bisexuell läggning."

Kyrkans Ungdom säger att "som ungdomsorganisation i Svenska kyrkan tror vi att de motstridiga budskapen från olika företrädare för kyrkan kan verka förvirrande för många av våra medlemmar. Många av dessa befinner sig i tonåren, då frågor om sexualitet och samlevnad är mycket närbeliggande. Därför tycker vi det är viktigt att vi i Svenska kyrkan likväl som i samhället får ett öppet klimat för debatt och bearbetning av dessa frågor."

RFSU har uppfattningen att "Kyrkan har sedan gammalt en mycket negativ värdering av homosexualiteten, utgående från det totala fördömandet i både Gamla och Nya testamentet. Dess hållning torde vara en av de väsentligaste faktorerna bakom många av de negativa attityder till och fördomar om homosexualitet som finns i samhället. Bara detta borde vara anledning till en mer djupgående analys än den utredningen presterat."

"Officiellt intar kyrkan förvisso en obestämd hållning, vilket framgår av den del av ärkebiskopens svarsskrivelse till utredningen, som citeras i betänkandet. Många enskilda företrädare för kyrkan tar emellertid positiv och konstruktiv ställning i debatten om homosexualitet. Exempel på detta är de tankar som förts fram av författaren till biskopsmötets utredning "De homosexuella och kyrkan", 1974."

"Även inom frikyrkorna finns krafter som på ett förutsättningslöst sätt försöker ta upp frågor kring homosexuella. Ett exempel på detta är samtalsmaterialet "Kristen och homosexuell" som Sveriges frikyrkoråd/Samråd gav ut hösten 1982." *RFSU* framhåller det arbete som de s. k. EKHO-grupperna (=Ekumeniska grupper för kristna homosexuella) utfört sedan mitten av 70-talet.

RFSL hänvisar i stort till samma som *RFSU*. Man har uppfattningen att "utredningen behandlar kyrkan mycket kortfattat och då endast Svenska kyrkans ställningstaganden. Detta ger en torftig bild av verkligheten och speglar inte de försök till analys och dialog, som på senare år gjorts inom många samfund."

Homosexuella socialister anser att "Statsmakterna måste bli lika bestämda i fråga om homosexuellas rättigheter att bli präster som de varit i fråga om kvinnor där motståndet varit svårt att nedkämpa. Det är en viktig principfråga med räckvidd långt utöver gruppen homosexuella som vill bli präster." Vidare anför man att "det är inte bara av stor betydelse, som utredningen skriver, att företrädare för de olika samfunden börjar debattera homosexualitet. Det är ett rättmätigt krav att samfunden klart och entydigt ställer sig bakom homosexuell livsföring och homosexuell samlevnad."

GAY Moderaterna anser det "vara mycket viktigt för de homosexuellas situation om svenska kyrkan och frikyrkorna äntligen officiellt tar en klar ställning mot all diskriminering av homosexuella och uttalar sitt fulla stöd för en integrering av de homosexuella på alla områden i samhället. Detta är givetvis av stor vikt även för alla homosexuella präster som finns såväl i svenska kyrkan som i frikyrkorna."

EKHO framför att "– – biskopsmötets utredning hävdar, att man i Bibeln inte får någon vägledning beträffande genuin homosexualitet, "Både effektetiska och sinnelagsetiska skäl talar för att kyrkan dels accepterar den genuina homosexualiteten, dels att den verkar för bestående förbindelser mellan människor med genuin homosexuell läggning." Att en förändring i synen på homosexualitet håller på att ske även inom frikyrkosamfunden visar enligt EKHO studiematerialet *Kristen och homosexuell*, utgivet 1982 av Sveriges Frikyrkoråd/Samråd. EKHO vill se några relaterade exempel som tecken på att många kristna nu kan företräda en positiv syn på homosexualitet, en uppfattning byggd på kristen tro, en historisk-kritisk bibelsyn och en väl genomtänkt människosyn. "Den årligen återkommande nattvardsgudstjänsten i Storkyrkan under den homosexuella frigörelseveckan har också varit startpunkt för debatt såväl inom som utom de kristna samfunden. Först och främst har emellertid denna gudstjänst gett andlig inspiration och kraft till de många homosexuella som finns inom alla samfund."

DISKRIMINERING M.M.

UHÄ genom Karolinska institutet, Statens ungdomsråd, Stockholms tingsrätt, Stockholms kommun, Svenska Advokatsamfundet, Sveriges Psykologförbund, Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare, Folkpartiets kvinnoförbund, RFSU, GAY-Moderaterna, EKHO, Kyrkans Ungdom och Kristna studentrörelsen i Sverige tillstyrker utredningens samtliga förslag.

Broderskapsrörelsen finner att "Alla dessa förslag är väl grundade i den kristna och politiska övertygelse vi företräder. Förbud mot hot, förtal och diskriminering är ett uttryck för ett etiskt gemensamt minimum som kan inrymma även dem som i övrigt intar en mycket kritisk hållning till homosexuella. Vi anser det viktigt, att, som utredningen påpekar, den föreslagna lagstiftningen inte får förstås som att den skulle inskränka rätten att uttrycka skilda uppfattningar om och värderingar av homosexuella och homosexualitet."

Rikspolisstyrelsen och Årkebiskopen tillstyrker förslagen till ändringar i tryckfrihetsförordningen och brottsbalken men avstyrker ändringar i regeringsformen i enlighet med reservanterna.

SÖ, Fredrika Bremerförbundet och Svenska läkarsällskapet tillstyrker utredningens förslag, men anser att begreppet "sexuell läggning" är alltför different och bör ändras till "homosexuell läggning".

Statens kulturråd tillstyrker förslaget till ändring i tryckfrihetsförordningen.

RFSL finner att "utredningsmajoriteten tar här på ett ansvarsfullt sätt konsekvensen av den insikt man nått och föreslår ändringar i brottsbalken, tryckfrihetsförordningen och regeringsformen för att garantera homosexuella samma skydd mot diskriminering som andra utsatta grupper." Vidare anser RFSL att datalagen borde ändras samt att regeringen borde föreslå ändringar i Regeringsformen så att registrering av någon på grund av hans eller hennes homosexualitet inte skall vara tillåten.

Homosexuella socialister stöder utredningens förslag och vill understryka att diskrimineringsförbudet i brottsbalken också bör utformas så att homosexuellas organisationer omfattas av skyddet.

GAY Moderaterna vill utöver utredningens förslag att man inför en särskild antidiskrimineringslag. Vidare föreslår GAY Moderaterna "att regeringen låter utreda hur olika minoriteters självklara rättigheter till icke-diskriminerande behandling skulle kunna skyddas genom dels inrättande av en författningsdomstol, dels tillsättande av en Antidiskrimineringsombudsman."

Socialstyrelsen anför att "För några decennier sedan talades det jämförelsevis lite om sexualitet överhuvudtaget, åtminstone öppet och offentligt, och det kan vara naturligt att en ökad öppenhet inom det området kommer gradvis. Särbestämmelser, lagar och förordningar som avser att motverka diskriminering av homosexuella kan bekräfta olikheterna snarare än motsatsen och alltså förstärka snarare än tona ner skillnader mellan hetero- och homosexuella." Socialstyrelsen föreslår vidare att sexuell läggning ändras till homosexuell läggning. Vidare delar socialstyrelsen reservanternas avstyrkande till ändringar i regeringsformen.

AMS anser att "På lång sikt torde attitydpåverkan vara ett långt verkssammare medel än lagstiftning för att förbättra homosexuellas – liksom andra minoritetsgruppers – situation i samhället."

JämO tillstyrker "att homosexuella får i ett i lag fastställt skydd mot diskriminering. Därigenom markerar samhället framför allt att homosexuella accepteras som likvärdiga andra medborgare. Närmast till hands ligger enligt ombudsmannens uppfattning att ändra 7 kap. 4 § 8 tryckfrihetsförordningen och 16 kap. 8 och 9 §§ brottsbalken så som utredningen har föreslagit. JämO konstaterar att motsvarande skydd mot diskriminering på grund av kön fortfarande saknas och föreslår att ett sådant skydd införs i de angivna lagrummen innan skydd för ytterligare en minoritetsgrupp förs in där."

Statens invandrarverk anser att "homosexuella är inte att betrakta som en folkgrupp i den nuvarande lagstiftningens mening. En ändrad innebörd av detta begrepp är enligt SIVs mening inte lämplig.

De kategorier som är skyddade idag utmärks av i någon mening etniska karakteristiska (med undantag för trosbekännelse). Dessa överensstämmer med de skyddsobjekt som anges i FN-konventionen mot rasdiskriminering. Eftersom den svenska lagstiftningen kom till för att uppfylla Sveriges åtaganden till följd av konventionen bör ytterligare kategorier inte föras in i samma paragrafer.”

Sveriges Radio anser sig kunna konstatera att förslaget beträffande Tryckfrihetsförordningen ”inte grundas på några faktiska iakttagelser om att hot eller missaktning av homosexuella förekommit i de massmedier som skyddas av grundlagen. Utredningen uttalar att man inte kan slå fast att faktisk diskriminering är särskilt utbredd. Än mindre kan detta sägas ske i berörda massmedier. Något missbruk av yttrandefriheten på detta område kan således enligt SR:s mening inte konstateras. Det är SR:s uppfattning att massmedierna i själva verket starkt medverkat till att skapa ökad förståelse för och insikt i de homosexuellas problem och situation. Utredningens skäl för den föreslagna lagändringen är oklara. Som nämnts grundar utredningen uppenbarligen inte sitt förslag på att diskriminering faktiskt förekommer i massmedia utan närmast på att lagändringen kan antas motverka de homosexuellas känsla av otrygghet i deras sociala relationer. SR kan inte uttala sig om realismen i detta antagande. Det är likväl SR:s bestämda uppfattning att utredningens skäl för en utvidgning av straffbestämmelserna i TF inte kan tillåtas väga tyngre än yttrandefrihetens intressen. SR motsätter sig därför förslaget om ändring i TF:s brottskatalog.”

Göta hovrätt ansluter sig till reservanternas uppfattning att regeringsformen ej bör ändras. Hovrätten anser att ”lagstiftning kan även leda till att massmedia – mot bakgrund av vad som inledningsvis sagts om den uppmärksamhet som sjukdomen AIDS väckt – i ännu högre grad än tidigare riktar sin uppmärksamhet på de homosexuellas problem, vilket kan innebära negativa konsekvenser för opinionsbildningen om homosexuella. Det är frågan om det för närvarande finns faktorer i samhället som balanserar dessa risker. Det kan också anmärkas att skyddet för yttrande- och tryckfriheten bjuder till särskild försiktighet.” Hovrätten finner vid en samlad bedömning att det kan sättas i fråga om förslagen om diskrimineringsförbud m. m. nu bör föranleda lagstiftning.

Kammarrätten i Sundsvall ansluter sig till reservanternas beträffande ändringar i Regeringsformen. Vidare framhåller kammarrätten att begreppet ”sexuell läggning” är olämpligt. Kammarrätten finner det mycket tveksamt om utredningens förslag bör genomföras med ungefär samma motivering som Göta hovrätt. Andra remissinstanser som också ifrågasätter förslagen med samma motiveringar är *Sveriges frikyrkoråd/Samråd, Umeå kommun och Svenska läkareförbundet*.

KDS-kvinnoförbund anser att homosexualitet aldrig kan jämföras med heterosexualitet och avstyrker alla förslag.

En rad enskilda personer och kristna föreningar motsätter sig framför allt inskränkningar i Tryckfrihetsförordningen. Man hävdar bl. a. att bibelns ord genom ändringarna skulle bli åtalbara.

Stockholms kommun anför att "Trots kvardröjande fördomar och negativa attityder till homosexuella måste Sveriges inställning betecknas som relativt liberal i jämförelse med många andra länders. Förföljelse, förtryck och bestraffning förekommer i vissa länder. Förslaget om en skärpning av asylrätten för homosexuella som förföljs på grund av sin läggning är därför motiverad."

Liknande argument och därmed stöd för utredningen framför *RFSU, Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare, Homosexuella socialister, GAY Moderaterna, EKHO*.

RFSL hävdar att "I dagsläget omfattas den som förföljs på grund av sin homosexualitet (s. k. sexualpolitiska flyktingar) aldrig av 3 § UtL. I de fall där någon ändå fått stanna i Sverige på grund av sådana skäl har det nästan uteslutande varit med stöd av utlänningsförordningen (UtlF) 31 och 33 §§ (av s. k. humanitära skäl). I vissa mycket speciella fall anses också UtL 6 § (flyktingliknande skäl) kunna tillämpas.

Detta innebär att de s. k. sexualpolitiska flyktingarna har ett väsentligt svagare skydd än dem som omfattas av 3 eller 6 § UtL.

Påståendet att FNs flyktingkommissarie skulle motsätta sig ändringar eller kompletteringar av det svenska flyktingbegreppet är felaktigt."

Förbundet ansluter sig till utredningsmajoritetens förslag att 3 § UtL bör ändras till att omfatta även de s. k. sexualpolitiska flyktingarna.

Uppsala kommun är skeptisk och anser att konsekvenserna av förslagen först måste utredas.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund finner att denna lagändring ej kan ske med full giltighet utan ändring i Genevekonventionen. Därför föreslår SSKF att Sverige verkar för en ändring av densamma med samma lydelse. *Sveriges läkarsällskap* framför samma åsikter.

Enligt *SIVs* uppfattning erbjuder nuvarande tillämpning i praktiken ett tillfredsställande skydd för homosexuella som behöver en fristad i Sverige. Tillräcklig anledning saknas att åter, närmast av enbart formella skäl, göra ingrepp i flyktinglagstiftningen. En unilateral svensk förändring av flyktingbegreppet i 3 § utlänningslagen, vilken bygger på den internationella flyktingkonventionen, bör enligt *SIV* inte ske. Det kan ifrågasättas om inte nuvarande tillämpning av "humanitära skäl", då en persons totala situation kan vägas in, t. ex. en anknytning som i sig inte är tillståndsgrundande, i praktiken kan vara mer fördelaktig för de berörda än en strikt tillämpning av den vanliga asyllagstiftningen.

Rikspolisstyrelsen anser att "vad gäller förslaget om asylrätt för de homosexuella torde utredningens förslag vara obehövligt. Enligt praxis kan nämligen den som är homosexuell och trakasseras härför beviljas uppehållstillstånd av humanitära skäl. Att Sverige som ensam nation skulle göra tillägg i bestämmelserna om asylrätt för homosexuella kan också få konsekvenser på det internationella planet som inte kan överblickas. Rikspolisstyrelsen avstyrker därför förslaget."

Kammarrätten i Sundsvall, Göta hovrätt, Umeå kommun, MUF, Sveriges Psykologförbund, SFR/Samråd, Husmodersförbundet avstyrker samtliga utredningens förslag.

1. Vårdnadsfrågor

Sveriges frikyrkoråd "delar utredningens uppfattning att homosexuell läggning i sig inte får bedömas som negativt i vårdnadsfrågor, där barnets bästa alltid måste vara utgångspunkten". *Göta hovrätt*, *Centerns kvinnoförbund*, *Moderata ungdomsförbundet*, *Föreningen kommunal- och lunds-tingsanställda familjerådgivare* är andra remissinstanser som ansluter sig till utredningens uppfattning.

Socialstyrelsen tolkar den berörda HD-domen annorlunda och anser "att domen endast slår fast att en person trots homosexuell läggning under vissa förutsättningar kan få vårdnaden om sitt barn". Styrelsen anför vidare "I vårdnadstvister där den ena parten är homosexuell anser socialstyrelsen att socialnämnden har att väga in homosexualiteten som en faktor bland många andra vid sin bedömning av ärendet. Vägledande för vårdnadsfrågans lösning skall enligt 6 kap. föräldrabalken vara "barnets bästa". När det gäller att bedöma barnets bästa får det bl. a. stor betydelse till vilken av föräldrarna barnet är känslomässigt mest bundet och hos vem barnet själv helst vill bo, i den mån barnets önskingar kommer till uttryck. Mot detta får sedan vägas eventuella negativa effekter som homosexualiteten kan medföra i det enskilda fallet".

Umeå kommun instämmer i utredningens konstaterande att en förälder som har homosexuell läggning kan ha samma förutsättningar som vilken annan förälder att vara lämplig som vårdnadshavare. "I detta sammanhang vill socialnämnden också peka på frågan om barnomsorg. Enligt nämnden skall samma regler vad gäller exempelvis förtursplaceringar gälla för barn som växer upp i homosexuella familjebildningar som för barn i heterosexuella familjer. Homosexualiteten i sig är alltså inte ett skäl till förtursplacering inom barnomsorgen. Under förutsättning att homo- och heterosexuell samlevnad rättsligt jämföras skall också avgiften för barnomsorg beräknas på likartat sätt för barn i homo- och heterosexuella familjer."

RFSU ställer sig bakom utredningen och anför. "Utredningen konstaterar alltså att inga juridiska eller generella psykologiska skäl talar emot att en homosexuell biologisk förälder får vårdnaden om eget barn eller att en homosexuell "social" förälder får vårdnaden om annans barn. Dessa konstateranden är av stor betydelse även för frågan om två homosexuellas möjlighet att gemensamt adoptera." *RFSL*, *GAY Moderaterna*, *EKHO*, *Homosexuella socialister* har gjort liknande ställningstagande.

2. Adoption

Umeå kommun framför att "Vad gäller s. k. närståendeoptioner i form av att den efterlevande i ett samlevnadsförhållande adopterar den avlidnes barn skall, enligt socialnämndens mening, samma kriterier gälla oavsett om det varit ett homo- eller heterosexuellt samlevnadsförhållande.

Den form av närståendeoption som innebär att den ena parten i ett homosexuellt samlevnadsförhållande gemensamt med den andra adopterar dennes barn bör principiellt behandlas på samma sätt som huruvida två

personer av samma kön skall ha möjlighet att adoptera gemensamt." Kommunen anser vidare "i likhet med utredningen, att tiden inte är mogen för att tillåta gemensam adoption för två personer av samma kön. Detta ställningstagande grundar sig inte på föreställningen att en homosexuell familj skulle vara mindre lämplig som vårdnadshavare utan på de attityder mot homosexualitet och homosexuell samlevnad som fortfarande finns i samhället."

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund delar "betänkandets ambition att genom konkreta insatser och ändring i lagstiftningen åstadkomma en öppnare och tolerantare syn på homosexualiteten. Att förändra attityder mot och att förhindra och förbjuda diskriminering av homosexuella av båda könen bör prioriteras. Vi tror i likhet med utredningen dock inte att samhället är moget för att ge rätten för två personer av samma kön att gemensamt adoptera barn. Vårt ställningstagande innebär inte att vi tror att ett homosexuellt par som vill adoptera skulle vara mindre kärleksfulla eller vårdande än heterosexuella föräldrar. Vårt ställningstagande gäller enbart barnets situation och bygger på det faktum, att det fordras en man och en kvinna för att ett barn skall bli till. Vi är medvetna om att detta kan upplevas som diskriminering framför allt av manliga homosexuella men barnets rätt måste sättas i förgrunden även om det enbart gäller en rådande attityd i samhället. Beträffande närståendeadoptioner kan vi inte se några hinder med beaktande av nuvarande lagstiftning."

Samma ställningstagande som utredningen görs även av *Socialstyrelsen, NIA, SÖ, Göta hovrätt, kammarrätten i Sundsvall, Svenska kommunförbundet, Stockholms läns landsting, Stockholms kommun, Uppsala kommun, Svenska advokatsamfundet, Sveriges läkarförbund, Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Moderata ungdomsförbundet, Broderskapsrörelsen, Sveriges frikyrkoråd, Svenska läkarsällskapet, Husmodersförbundet samt Adoptionscentrum.*

Svenska kommunförbundet, Stockholms kommun och Läkarförbundet avstyrker men hänvisar främst till utvecklingspsykologiska aspekter i sina yttranden.

UHÄ genom Karolinska institutet anför att "Två former av adoption diskuteras i utredningen. För det första gäller det adoption av barn utan släktskapsbadn till någondera i paret som vill adoptera. Vi vill inte tillstyrka sådan adoption. Den adopterades situation blir mycket utsatt. När det gäller homosexuella synes dessutom denna form av adoption vara av ringa praktiskt intresse. Denna form av adoption sker vanligen med barn från andra länder, och myndigheterna i dessa länder skulle säkerligen inte acceptera adoptivföräldrar av samma kön.

Den andra typen av adoptioner som kan ha större praktisk betydelse, gäller adoption av barn till en partner i ett homosexuellt parförhållande. Förutsättningen är att den ena av barnets biologiska föräldrar är antingen död eller okänd. Om barnet redan lever med två vårdnadshavare av samma kön skulle barnets rättsliga ställning och känslomässiga trygghet rimligen öka om adoption fick ske av partnern till den biologiska föräldern. Utredningen redovisar för övrigt att inga känslomässiga störningar eller anpass-

ningsproblem har iakttagits hos barn som redan lever med vårdnadshavare av samma kön. Sådan adoption kan därför te sig rimlig." *Fredrika Bremerförbundet och Kristna studentrörelsen i Sverige* vill även tillåta s. k. närståendeoptioner.

Statens ungdomsråd anser att "de argument som i olika sammanhang framförts mot rätten till gemensam adoption inte är hållbara. Enligt rådet, är det helt avgörande barnets rätt till lämpliga föräldrar". Rådet tillstyrker att homosexuella som lever i äktenskap eller äktenskapsliknande förhållanden ges en formell rätt till gemensam adoption.

RFSU instämmer "i utredningens uppfattning att rättighetsfrågan inte ensam kan vara avgörande. Omsorgen om barnet kommer i första rummet. Men om det kan visas att barnet inte har sämre utsikter med två homosexuella föräldrar än med två heterosexuella, blir rättighetsfrågan avgörande: Det innebär då en diskriminering på ett centralt livsområde att väga homosexuella den rätt till gemensam adoption som övriga medborgare har (om de efter prövning blir godkända som adoptivföräldrar)". Vidare menar *RFSU* att "Adoptionsfrågan har praktisk betydelse, nämligen när det gäller närståendeoptioner, och här är det inte fråga om något tillfälligt utan om en permanent aktualitet." Att legalt möjliggöra närståendeoptioner är alltså för *RFSU* ett ytterst angeläget önskemål.

RFSU hävdar också att "I de undersökningar som utredningen refererat till finns det emellertid ingenting som stöder påståendet att barnet skulle skadas just på grund av omgivningens reaktioner mot att barnet tillhör en homosexuell familj." Vad beträffar slutsatsen att en adoptionsrätt saknar stöd i rättsmedvetandet, så måste man enligt *RFSU*s mening göra följande bedömning. "Det stora flertalet undersökningsresultat som utredningen pekat på visar entydigt att homosexuella inte är sämre barnvårdare än heterosexuella och att barnen i homosexuella familjer inte lider skada vare sig av familjeförhållandena eller av angrepp utifrån. Dessa fakta är okända för allmänheten som i stället är offer för traditionella, inrotade vanföreställningar – bevisligen vanföreställningar – om homosexuella. Utifrån dessa svarar man på enkätundersökningar. I ett sådant läge blir det trängande nödvändigt att grunda ett ställningstagande på de kunskaper vi har och därigenom lämna ett bidrag till upplysning och opinionsbildning. Genom att i stället böja sig för en vilseledd opinion och ställa sin auktoritet bakom ett nej till adoptionsrätt (och äktenskapsrätt) befäster utredningen mot sin vilja fördomarna och ger stöd åt homofobin.

RFSU förordar alltså att homosexuella tillerkänns samma rätt till gemensam adoption som gifta heterosexuella äger."

RFSU har liknande synpunkter som *RFSU* och hävdar bl. a. att "Frågan om att ge homosexuella sambor möjlighet att ansöka om gemensam adoption är således en fråga om att ge homosexuellas barn samma formella juridiska trygghet som heterosexuellas barn har redan idag, och inte primärt en fråga om att tillskapa en ny sorts familjekonstellation. Trots detta väljer utredarna att förordna en fortsatt diskriminering av dessa barn." Förbundet finner det helt oacceptabelt att barn i homosexuella familjer skall fränkännas rättas till den trygghet som anses självklar för barn i heterosexuella familjer.

Homosexuella socialister anser att rätt till gemensam adoption bör införas. Man anför bl. a. att "En annan mycket allvarlig följd av utredningens ställningstagande är att frågan med de s. k. närståendeadoptionerna inte lösts. Här föreligger ett starkt socialt behov som berör en allt större grupp individer, då allt fler barn stannar i vårdnad hos föräldrar som efter skilsmässa i en heterosexuell relation etablerar en homosexuell sådan. Vi menar att lösningen av denna fråga måste ske omgående, om så med speciallagstiftning." *GAY Moderater* och *EKHO* anför liknande argument för att ge homosexuella par möjlighet att adoptera gemensamt.

HOMOSEXUELL SAMLEVNAD

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund finner det viktigt "att de rättsliga och sociala förhållandena för sammanboende av samma kön förbättras. Vi anser att så långt det är möjligt homo- och heterosexuell samlevnad jämföras. Vi stöder därför utredningens förslag att inga hinder skall föreligga att jämställa homosexuell samlevnad med den samlevnadsform mellan kvinna och man som betecknas "äktenskapsliknande förhållande".

Äktenskap är i dag förknippat med en rad rättsliga regler i huvudsak med anknytning till barn, men betraktas också som en social institution för familjebildning (avlandet av barn) och detta är förbehållet förhållandet kvinna-man. Vi anser inte det vara möjligt att låta två parter av samma kön ingå äktenskap med varandra utan att formerna för äktenskapsbegreppet ändras på så sätt att den kyrkliga anknytningen försvinner."

Centerns kvinnoförbund anför att "Utredningen konstaterar att det vid homosexuell samlevnad i de flesta fall finns samma bindningar och funktioner som vid heterosexuell samlevnad. Det är således självklart att vuxna människor skall ha samma möjligheter att leva tillsammans oavsett sexuell läggning. Vad gäller äktenskap finner emellertid utredningen att dagens värderingar om äktenskap är så grundmurade, att det knappast är möjligt att tala om äktenskap mellan två människor av samma kön. Utredningen menar att man i stället i vissa avseenden rättsligt bör jämställa homosexuell samlevnad med den samlevnadsform mellan man och kvinna som i lagstiftningen brukar betecknas som äktenskapsliknande förhållanden. CKF delar denna uppfattning."

Andra som delar utredningens förslag och ställningstaganden är *Rikspolisstyrelsen*, *SÖ*, *Stockholms landsting*, *Stockholms kommun*, *Uppsala kommun*, *Umeå kommun*, *Svenska advokatsamfundet*, *Svenska psykologförbundet*, *Föreningen Kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare*, *Moderata ungdomsförbundet*, *Broderskapsrörelsen*, *Kyrkans Ungdom* och *Svenska läkaresällskapet*.

Ärkebiskopen anför att "Äktenskapet är enligt kyrkans mening förbehållet man och kvinna och har enligt vår kyrkas mening tre grundläggande kriterier:

- bådats samtycke
- det offentliga avgivna löftet
- den sexuella gemenskapen

Mot bakgrund härav menar jag att det vore en fördel om uttrycket

”under äktenskapsliknande former” kunde bytas ut mot förslagsvis ”under i övrigt äktenskapsliknande former”. En samlevnad mellan två personer av samma kön kan, enligt min mening, icke vara äktenskapsliknande. Kristna homosexuella måste, enligt min mening, rekommenderas att leva i vänskap och celibat, eftersom sexualiteten hör äktenskapet till. De flesta biskopar delar denna syn trots att de är smärtsamt medvetna om att detta för många enskilda kan upplevas som en börda. Biskoparnas rekommendation är ett evangeliskt råd. Åt varje enskilds situation kan endast göras rättvisa i själavården.”

UHÄ genom Karolinska institutet tillstyrker utredningens slutsatser dock med tillägget att en minimiålder bör införas för homosexuella för att få ingå i äktenskapsliknande förhållanden.

Socialstyrelsen anser att samhället genom lagstiftning bör ”ge ett påtagligt uttryck för att en homosexuell relation är en ur samhällets synpunkt fullt accepterad form av samlevnad.

Samma ekonomiska sammanflätningar och känslomässiga engagemang präglar en homosexuell förbindelse som en heterosexuell sådan. Som en följd härav och av rättviseskäl bör samhället medverka till att i möjligaste mån söka uppnå jämställdhet mellan den heterosexuella samlevnadsformen och homosexuella inom ramen för de privat-, social- och skatterättsliga områdena.”

Socialstyrelsen anser att den av utredningen föreslagna lagstiftningen kräver vissa kontrollåtgärder. ”Mot bakgrund av att det i 1 kap. 2 § tredje stycket regeringsformen anges att det allmänna skall värna om den enskildes privatliv bör det enligt styrelsens uppfattning inte utan starka skäl införas nya lagregler som medför att en så privat omständighet som sexuellt samliv mellan två parter av samma kön får en lagtekniskt avgörande betydelse. Konsekvenserna även i detta avseende borde ha belysts av utredningen.”

Styrelsen anför vidare ”Förutsättningarna för att införa ett för såväl heterosexuell som homosexuell samlevnad gemensamt registreringsförfarande borde närmare utredas. I avvaktan härpå vill styrelsen dock framhålla att en särskild lag om samlevnad mellan två personer av samma kön visserligen kan få vissa negativa effekter men att man ändå – i avvaktan på en bättre ordning – tills vidare borde kunna införa den. Styrelsen förordar i så fall den variant som föreslagits av Stig-Åke Pettersson.” Ett slutligt ställningstagande bör dock anstå till dess familjelagssakkunnigas förslag slutbehandlats.

Flera remissinstanser som Fredrika Bremerförbundet, Folkpartiets kvinnoförbund, Sveriges frikyrkoråd/Samråd, samtliga homosexuella organisationer, RFSU och Kristna studentrörelsen i Sverige förespråkar någon form av registrering för alla (civiläktenskap) i enlighet med familjelagssakkunnigas förslag från år 1972.

Göta hovrätt ifrågasätter ”om tiden verkligen är mogen för att homosexuell samlevnad från rättslig synpunkt i något avseende skall jämföras med den samlevnadsform som i lagstiftningen betecknas som ”äktenskapsliknande förhållanden” eller motsvarande. Ställningstagande till utredningens förslag att de av familjelagssakkunniga föreslagna reglerna i samtliga

avseenden skall omfatta även homosexuell samlevnad bör anstå till dess familjelagssakkunnigas betänkande blivit föremål för lagstiftning."

Kammarrätten i Sundsvall ifrågasätter "om en rättslig reglering av homosexuell samlevnad som den utredningen föreslår nu bör genomföras. Särskilt bör framhållas att utredningens förslag innefattar att de regler som familjelagssakkunniga föreslår i fråga om heterosexuell samlevnad under äktenskapsliknande former i samtliga avseenden skall gälla också för homosexuell samlevnad. Ställning i detta avseende kan självfallet inte tas i vad mån förslagen kommer att genomföras blivit avgjord." Vidare anför kammarrätten att "I förslaget till samlevnadslag använder utredningen uttryckssättet "samlevnad mellan två personer under äktenskapsliknande former". Också detta uttryckssätt ger enligt kammarrättens mening anledning till kritik."

Kammarrätten framhåller även "att en lagstiftning av den föreslagna innebörden, vilket uttryckssätt som än används, i tillämpningen kan komma att kräva vissa kontrollåtgärder från det allmännas sida som nära berör två människors mest intima privata förhållanden. Visserligen kan samma problem hävdas föreligga när fråga är om att tillämpa lagstiftning i fråga om heterosexuell samlevnad. Problemet torde emellertid bli mer framträdande när fråga är om ställningstagande i frågan om samlevnad mellan två personer av samma kön. Om en lagstiftning av den nämnda innebörden anses böra genomföras, torde emellertid de nu antydda svårigheterna inte kunna undvikas. De framstår som en konsekvens av att den enskildes rättsliga ställning i så fall i olika hänseenden kan komma att bedömas med utgångspunkt i hans sexuella förhållanden." Kammarrätten anser "det i förslaget till samlevnadslag använda uttryckssättet "samlevnad mellan två personer av samma kön under äktenskapsliknande förhållanden" ge anledning till kritik. Uttrycket ter sig inkonsekvent mot bakgrund av att personer av samma kön inte avses få möjlighet att ingå äktenskap med varandra. I stället för att då i en eventuell lagstiftning benämna deras samlevnad äktenskapsliknande synes uttryckssättet "homosexuell samlevnad mellan två personer" vara att föredra. Som utredningen påpekat kan det av utredningen valda uttryckssättet också komma att utöva påverkan vid bedömningen av andra rättsliga begrepp såsom närstående- och familjebegreppen. I ett eventuellt fortsatt lagstiftningsarbete synes en sådan konsekvens närmare böra utredas."

Statens ungdomsråd anser "att homosexuella skall ha samma rätt att välja samlevnadsform som heterosexuella. Möjligheten till s.k. kyrklig vigsel är självfallet beroende av kyrkans inställning i frågan. Rådet ser därför med stort intresse fram emot kyrkans remissvar i frågan. Däremot anser rådet att homosexuella par skall ha möjlighet till s.k. borgerlig vigsel. En av orsakerna till att s.k. borgerlig vigsel tillkom var ju bl. a. att kyrkan inte ansåg sig kunna viga vissa grupper. Självklart tillstyrker ungdomsrådet också utredningens förslag om att homosexuella skall inordnas i lagstiftningen om samlevnad under äktenskapsliknande förhållanden."

RFSU avvisar tanken på registrering i särskild ordning. *RFSU* instämmer i "utredningens förslag att homosexuella inordnas i lagstiftningen om samlevnad under äktenskapsliknande förhållanden. Att nöja sig med detta

och, som utredningen, avvisa äktenskap för homosexuella innebär emellertid att bara gå halva vägen till likställighet.”

Vidare bemöter RFSU utredningens skäl mot äktenskap för homosexuella. ”Utredningen har anfört följande skäl mot äktenskap för homosexuella: 1) Det skulle innebära rätt till gemensam adoption, vilket utredningen har avvisat. Detta gör det uppenbarligen omöjligt för utredningen att föreslå rätt till äktenskap. Men om man som RFSU förordar rätt till gemensam adoption, bortfaller detta skäl mot äktenskap

2) ”Så länge den kyrkliga vigseln erkänns som konstituerande för ett giltigt äktenskap kan man ifrågasätta om inte samhället i viss utsträckning godtagit de religiösa ideologierna bakom äktenskapet (s. 95). (Och dessa är – officiellt – oförenliga med homosexuella äktenskap).

Ett sådant resonemang är dimbildning. I och med att Sverige genom en stegvis genomförd lagstiftning, påbörjad 1863 och fullbordad 1908, har infört borgerlig vigsel, har staten tillkännagivit att den godtar att människor grundar sitt äktenskap på en helt och hållet icke-kyrklig livsåskådning. Lika litet som man kan säga att statens godtagande av kyrklig vigsel som rättsligt giltig omöjliggör borgerlig vigsel, lika litet kan man säga att förekomsten av kyrklig vigsel principiellt omöjliggör äktenskap mellan homosexuella. En sådan koppling skulle nog av de flesta icke- troende uppfattas som ett oacceptabelt kyrkligt/statligt ingrepp i den medborgerliga friheten.

3) I utredningens enkät till allmänheten var endast 21 procent positiva till äktenskap för homosexuella, 54 procent negativa, 25 procent osäkra. Vi hänvisar till vår kommentar ovan till motsvarande enkätsiffror om adoptionsrätt. Vad beträffar utredningens förmodanden om mycket djupgående reaktioner mot homosexuella äktenskap kan man hänvisa till vad som hände när radikala präster i Holland började genomföra en välsignelseceremoni för homosexuella par. De hårda reaktionerna kom från den högsta kyrkliga ledningen, inte i någon större utsträckning från allmänheten. Synnerligen tankvärt i detta sammanhang är också vad utredningen (s. 58) citerar ur skriften *De homosexuella och kyrkan*, utgiven av en av biskopsmötet tillsatt arbetsgrupp (dess uttalanden är dock inte bindande för kyrkan): ”Etiska skäl talar för att kyrkan dels accepterar den genuina homosexualiteten som ett faktum i vår värld, dels att den verkar för bestående förbindelser mellan människor med genuin homosexuell läggning”.

4) Äktenskap mellan homosexuella kan ge upphov till internationellt rättsliga komplikationer (s. 99). Kommentarer: Det förefaller troligt att andra länders rättsinstanser skulle vägra erkänna svenska äktenskap mellan homosexuella, men knappast svenska äktenskap mellan heterosexuella. Detta kan omöjligen betecknas som ett hinder för att rätten till äktenskap utvidgas till en liten folkgrupp som saknar denna rätt.”

RFSL bemöter liksom *RFSU* utredningens skäl mot äktenskap och med ungefär samma argument. *RFSL* delar utredarnas uppfattning att registrering i särskild ordning är utpekande ”men får påminna om att ett registreringsalternativ (i avsaknad av förslag om äktenskap) ändå kunde vara ett första steg mot jämställdhet, kanske i form av obligatorisk civiläktenskap (dvs. registrering för alla, såväl homo- som heterosexuella sambor). Att

inte tillåta full jämställdhet i form av äktenskap är ett betydligt allvarigare "utpekande" än att godta ett "näst-bästa- alternativ" i form av en homosexuell samlevnadsregistrering. Förbundet menar alltså att registreringsalternativet, i andra hand, är bättre än den lösning som utredarna fastnat för."

Genom utredningens alternativ "skulle ett visst begränsat antal lagregler, uppräknade i utredningens betänkande, också kunna tillämpas på homosexuella sambor. Detta är det alternativ som i minst utsträckning avskaffar den negativa särbehandling som homosexuella idag utsätts för, som i minst utsträckning skapar jämställdhet mellan homo- och heterosexuell samlevnad och som följdaktligen i minst utsträckning uppfyller utredningens direktiv. Detta är därför också det alternativ som förbundet inte kan godta." Förbundet beklagar även att utredningen inte valt alternativet med en s. k. transfereringslag som föreskriver att överallt där lagen talar om äktenskapsliknande samlevnad skall också inbegripas homosexuell samlevnad.

Homosexuella socialister anser att "enligt vår mening är det ett berättigat krav att bestämmelserna om arvsrätt, dödsbo och arvsskatt även omfattar homosexuella sambor.

Enligt vår mening bör lagtexten utformas på följande sätt:

Föreskrifter om samlevnad under äktenskapsliknande förhållanden i lag eller förordning skall om inte särskilt undantag föreskrivs gälla vid en samlevnad mellan två personer av samma kön, som sammanlever under äktenskapsliknande förhållanden." Homosexuella socialister avvisar utredningens skäl mot äktenskap och kräver s. k. civiläktenskap. Man stöder vidare de av Eva Bohlin i utredningen framlagda förslagen.

GAY Moderaterna beklagar "att utredningen bl. a. av hänsyn till "dagens värderingar om äktenskap" inte ansett sig kunna föreslå äktenskap för homosexuella.

Ett sådant förslag hade varit logisk mot bakgrund av dels utredningens egna resonemang, dels direktiven till utredningen att föreslå åtgärder som kan "undanröja eventuellt kvarvarande diskriminering av homosexuella". Föreningen anser vidare att arv och arvskattefrågorna måste bli lika för homosexuella och heterosexuella.

"Det är för *EKHO* angeläget att understryka skillnaderna mellan äktenskapet ur kristen och religiös synvinkel och det civilrättsliga giftermål som tillförsäkrar parterna vissa rättigheter enligt lagstiftningen på privat-, social- och skatterättsliga områden. Som utredningen påpekar är detta det borgerliga samhällets sak. En konsekvens av denna distinktion är att *EKHO* vill införa civiläktenskap som obligatoriskt för alla och som grund för samhällets lagstiftning på aktuella områden." *EKHO* anser även att "om giftermåls- eller äktenskapsalternativet emellertid idag skulle anses omöjligt att genomföra, framstår dock ett registreringsalternativ som en godtagbar andrahandslösning." Föreningen finner det otänkbart att homosexuella samlevande enbart skulle vara hänvisade till det regelsystem som utredningen föreslagit.

Svenska Husmodersförbundet anser det diskutabelt om samlevnad mellan två personer av samma kön skall betraktas som äktenskapsliknande förhållande.

Rådman Harald Ljungström, Föreningen Etiska fonden m.fl. hävdar att om homosexuell samlevnad skulle betraktas som äktenskapsliknande innebär detta stora faror för vårt folk.

Prop. 1986/87: 124

ARBETSMARKNADSFRÅGOR

AMS instämmer i utredningens slutsatser och anför att "på lång sikt torde attitydpåverkan vara ett långt verksammare medel än lagstiftning för att förbättra homosexuellas – liksom andra minoritetsgruppers – situation i samhället. Det är därför viktigt att information om homosexuella och om homosexualitet sprids i samhället i dess helhet. När det gäller arbetsmarknaden måste därvid de homosexuellas egna organisationer samt arbetsgivar- och arbetstagarorganisationerna ta ansvaret.

Frågan om homosexuell läggning saknar relevans för arbetsförmedlingen vid anvisning till arbete. Det är AMS uppfattning att sexuell läggning självklart inte påverkar lämpligheten för ett visst yrke eller en viss befattning.

Med anledning av förslaget till en lag om samlevnad mellan två personer av samma kön vill AMS anföra följande. Arbetsmarknadsverkets policy är att ge en likvärdig service till alla sökandegrupper och inte särbehandla några sökande annat än i den meningen att grupper med en svag förankring på arbetsmarknaden (t. ex. handikappade, ungdomar, kvinnor, invandrare) kan lämnas särskilt stöd från arbetsförmedlingen. Homosexuella sökande får samma service som andra sökande. Sålunde beviljas redan nu t. ex. flyttningsbidrag och starthjälp enligt arbetsmarknadskungörelsen till flerpersonshushåll, oavsett hushållsmedlemmarnas kön. Avsaknaden av en lagstiftning på området har alltså inte hindrat en sådan rättstillämpning. AMS kan inte acceptera om en lag som den föreslagna skulle försämra möjligheterna att tillämpa de arbetsmarknadspolitiska författningarna på samma sätt som hittills."

JämO ställer sig tveksam till lagstiftning mot diskriminering i arbetslivet. Bland annat anför *JämO* att "Svårigheterna att tillämpa det föreslagna diskrimineringsförbudet inses när man konstaterar, att utredningen har accepterat diskrimineringsutredningens lösning av bevisproblemen, nämligen genom presumptionsreg- sig ett informations- och utbildningsansvar exklusivt om homosexuellas problem. Staten måste bära ansvaret för att det kommer till stånd ett brett upplysningsarbete för attitydförändringar mot skilda minoritetsgrupper."

Svenska Arbetsgivarföreningen har i tidigare remissvar avvisat diskrimineringsutredningens förslag. De mycket allvarliga invändningar som där framhölls gäller i än högre grad det nu aktuella förslaget. "En person som blivit förbigången i ett tillsättningsärende skulle därför genom att i efterhand påstå sig vara t. ex. bisexuell kunna ställa en arbetsgivare i en ytterst besvärlig situation om ett diskrimineringsförbud avseende "sexuell läggning" infördes efter förebild från jämställdhetslagen." Föreningen kan inte heller finna några som helst belägg för att homosexuella på grund av sin sexuella läggning diskrimineras på svensk arbetsmarknad. Föreningen avvisar därför med skärpa det aktuella lagförslaget.

RFSL delar utredningens syn på hur diskrimineringsfrågorna inom arbetslivet bör hanteras och tillstyrker därför förslaget. "Vi anser emellertid, i motsats till utredningen, att lagstiftning bör tillgripas även om diskrimineringsutredningens förslag inte realiserats."

Homosexuella socialister framför att "vår erfarenhet är att diskriminering av homosexuella i arbetslivet är betydande och att utredningens överväganden och förslag är synnerligen motiverade.

Till detta kan läggas att om homosexuella ges skydd som i förslaget till lag om etnisk diskriminering i arbetslivet, så kommer inte bara faktisk diskriminering av öppet homosexuella att motverkas." Att jämställdhetsombudsmannen skulle vara övervakande myndighet med möjlighet att föra talan såväl med som utan anmälan tycker homosexuella socialister är en bra lösning.

GAY Moderaterna anser att de homosexuellas situation på arbetsmarknaden bör kunna förbättras med hjälp av vissa åtgärder nämligen en allmän antidiskrimineringslag, en författningsdomstol och en Antidiskrimineringsombudsman.

Ett eventuellt förbud mot diskriminering av homosexuella bör enligt *JämO*s uppfattning inte utformas med hjälp av presumptionsregler. *JämO* vill också avstyrka att möjlighet till positiv särbehandling införs beträffande homosexuella.

Statens arbetsgivarverk anser att "den lagstiftning som idag finns på det statliga området förbjuder i princip all diskriminering på arbetsplatsen. *SAV* anser att den är tillfyllest och att den ger olika minoriteter ett tillräckligt skydd."

Göteborgs kommun "avstyrker redan förslaget till lag mot etnisk diskriminering i arbetslivet på grund av dess komplexitet och befarade personaladministrativa konsekvenser. Kommunstyrelsen avstyrker av motsvarande skäl den nu föreslagna lagstiftningen om diskriminering i arbetslivet."

Umeå kommun tillstyrker utredningens förslag.

Enligt *TCOs* mening är det inte lämpligt med ett diskrimineringsskydd som utgår från en särlagstiftning eller särbehandling av homosexuella. "En väsentligare fråga än ett diskrimineringsskydd är att åstadkomma en attitydförändring till homosexuella. *TCO* kan dela utredningens synpunkter om att det är av vikt med informations- och utbildningsaktiviteter rörande homosexualitet och homosexuellas situation. Utredningen redovisar att den ser arbetsmarknadens organisationer som en resurs i arbetet för en attitydförändring.

Facklig verksamhet innefattar i sig en solidaritet med bl. a. olika minoritetsgrupper och det är motiverat att man i exempelvis facklig utbildning berör dessas situation på arbetsmarknaden. De fackliga organisationerna har däremot inte möjligheter att åta sig ett informations- och utbildningsansvar exklusivt om homosexuellas problem."

Sveriges frikyrkoråd/Samråd anser att "om lagstiftning skall införas vill vi inte förorda att den knyts till en eventuell lag om etnisk diskriminering i arbetslivet. Av skäl som ovan angivits ser vi det angeläget att inte ge minoritetsstatus åt de homosexuella." I både kristna och andra religiösa samfund kan dock situationer tänkas där praktiserad homosexualitet utgör ett sakligt hinder för tjänstgöring på förtroendeposter.

Bostadsdomstolen har ingen erinran mot förslagen i bostadsfrågor.

Riksförsäkringsverket anser "att om förutsättningarna för rätt till bostadsbidrag i övrigt är uppfyllda, kan det enligt verkets mening synas rimligt att sådana bidrag utgår på samma villkor oavsett om det är fråga om äktenskapsliknande samlevnad mellan två personer av olika eller av samma kön. Det bör emellertid understrykas att behov av bättre bostadsbidrag kan föreligga också i andra former av sammanboende, t. ex. om en ensamstående med barn eller en sjuklig eller handikappad person för att få hjälp och stöd bor tillsammans med anhörig eller annan person. Enligt uppgift från bostadsstyrelsen tar man i vissa fall i praktiken hänsyn till sådant sammanboende vid beräkningen av bostadsbidrag, dock endast när det är fråga om nära anförvant och denne inte genom egen inkomst kan bidra till kostnaderna för det gemensamma hushållet."

Stockholms bostadsförmedling konstaterar att "inskränkningar i registreringsmöjligheterna tillämpas inte i Stockholm eller i övriga till KSB anslutna medlemskommuner. Två män, två kvinnor eller man och kvinna har samma möjligheter att registrera sig som bostadssökande. I bostadsförmedlingens anvisningsarbete görs inte någon åtskillnad mellan homosexuella och heterosexuella sökande." När bostadsförmedlingen anvisar två parter av samma kön kan en viss tvekan från fastighetsägarens sida finnas med hänsyn till att hushållsbildningen kan antas bli kortvarig. Definitiva nekanden med hänvisning härtill är emellertid sällsynt. Bostadsförmedlingen anför vidare att "det är teoretiskt möjligt att använda bostadsanvisningslagen på sätt utredningen beskrivit. Bostadsförmedlingskontoret är emellertid tveksamt till om det är en lämplig väg att gå. Kontoret menar att möjligheterna att med tvång placera hyresgäster i lägenheten måste ses som en sista utväg. Förutsättningarna för ett bra boende kan äventyras genom tvångsåtgärder. Frivilliglinjen är absolut att föredra så länge den är framkomlig."

Umeå kommun "vill här också aktualisera frågan om äldre- och handikappade personers boende. Vad gäller exempelvis boende i servicehus skall självklart samma regler gälla beträffande boståndsprövning, gemensamt kontrakt och avgiftsberäkning oavsett om det är homo- eller heterosexuellt samlevnadsförhållande."

RFSL hänvisar till utredningens åsikt "att det är en viktig kommunal angelägenhet att organisationer av typ RFSL får tillgång till lämpliga lokaler." Enligt förbundets uppfattning är detta en realistisk väg att lösa problemen eftersom kommunerna inte känner det ansvar de borde känna." RFSL föreslår en utvidgning av det föreslagna diskrimineringsförbudet i 16 kap. 9 § BrB så att det även omfattar homosexuella organisationer.

Homosexuella socialisterna hävdar att även med familjelagssakkunnigas lagändringar "ser vi det som nödvändigt att klart fastställa att 34 § hyreslagen även kan tillämpas på homosexuell samlevnad. Vi vill betona utredningens uttalande om vikten av god kännedom om homosexuellas rätt hos bostadsförmedlingarnas tjänstemän."

GAY Moderaterna anser "att risken för en diskriminerande behandling av olika minoritetsgrupper på bostadsmarknaden minskar, om valmöjlig-

heterna och alternativen ökar. Föreningen föreslår därför att möjligheter öppnas för bostadsförmedlingar i privat regi."

På få områden, menar *EKHO*, blir diskrimineringen så flagrant och obarmhärtig som i de fall, där efter ett livslångt äktenskapsliknande förhållande den kvarlämnade och ensamlämnade tvingas avstå från det gemensamma hemmet på grund av att samhället kräver ut sin skatt. Konfiskeringen och orättvisorna ligger i öppen dager. En ändring i detta avscende måste, enligt *EKHO*, vara av hög angelägenhetsgrad för samhället att genomföra.

VÄRNPLIKTSFRÅGOR

ÖB anser att "försvarsmakten måste sträva till att rätt person placeras på rätt plats i krigsorganisationen. Vid uttagningen är det därför nödvändigt att vederbörlig hänsyn tas till olika svårigheter som människor har. Homosexualitet kan vara en svårighet som måste beaktas. Detta innebär dock inte att homosexualitet i sig utgör anledning till någon särbehandling inom försvarsmakten. Den bör behandlas i likhet med övriga problem som de värnpliktiga kan ha. Överbefälhavaren har därför intet att erinra mot utredningens överväganden."

RFSU anför att "huvudskälet till att homosexuella, som själva tror att de skulle kunna få problem med militärtjänst, bör ha möjlighet till frisedel är alltså att de skulle kunna skadas av den allmänna fördomsfulla attityd som kan ta sig särskilt svårartade uttryck i en sådan sluten situation. Det är viktigt att observera att det alltså inte är en svaghet eller brist hos den homosexuella personen som föranleder frikallandet." *RFSU* delar utredningens åsikt att diagnosen 302,99 (sexuella anomalier) skall utgå. *RFSU* delar vidare utredningens åsikt att homosexualitet i sig inte skall diskvalificera för militärtjänst för de homosexuella som själva önskar tjänstgöra, liksom att homosexuella som uppträder öppet inte skall betraktas som en säkerhetsrisk.

RFSU vill starkt poängtera att en persons homosexualitet i sig aldrig kan få användas för att förklara personen ifråga olämplig för någon befattning i totalförsvaret.

Homosexuella socialister, GAY Moderaterna, EKHO och Sveriges frikyrkoråd/Samråd ställer sig bakom utredningens överväganden.

UNGDOMSSKOLANS SAMLEVNADSUNDERVISNING

Socialstyrelsen anser att "undervisningen måste ha en öppen inställning till homosexualitet, samtidigt som det är viktigt att tala om att funderingar av detta slag hör till allas utveckling och i de flesta fall inte har med homosexualitet att göra."

Socialstyrelsen delar inte uppfattningen "att handledningen skall få formen av en mer tvingande läroplan och att målformuleringen kring undervisning om homosexualitet bör fastslå att homo- och heterosexuellitet för den enskilde individen och samhället är likvärdiga.

Det vore olyckligt om en sådan tvingande plan kom till stånd. Undervis-

ning om dessa frågor får inte göras pliktskyldigt. Risken är också att en sådan målformulering skulle öka tystanden om homosexualitet i skolan. Alltför många lärare skulle uppleva ett plågsamt glapp mellan vad man är ålagd att tycka och sin egen personliga åsikt." Sammanfattningsvis vill socialstyrelsen betona vikten av att samlevnadsfrågorna får en ökad betydelse i lärarnas grundutbildning.

Socialstyrelsen anför att "vid de ca 40 *ungdomsmottagningar* som finns runt om i landet finns kompetent personal bestående av barnmorska, läkare, kurator och psykolog. Arbetets inriktning på sexual- och preventivmedelsrådgivning till ungdomar gör att personalen har stor erfarenhet att tala med ungdomar om krälek och sexualitet. Ungdomsmottagningarna kan även bli en viktig tillgång för de ungdomar som behöver få hjälp och stöd i sin identitetsutveckling.

Ungdomsmottagningarna når idag främst flickor. En pågående diskussion bland ungdomsmottagningarnas personal handlar om att man även vill vara en resurs för pojkar. Vid ungdomsmottagningarnas årliga konferens 1985 kom det fram att ett ökande antal pojkar vänder sig till ungdomsmottagningar för oro omkring sin sexuella läggning." Socialstyrelsen pekar på skolhälsovårdens roll och det viktiga i fortbildning av skolhälsovårdspersonal. De homosexuella organisationer bör få tillräckligt ekonomiskt stöd för att kunna svara upp mot de önskemål skolan ställer på deras medverkan.

SÖ finner den kritik som utredningen framför mot undervisningen om homosexualitet i stort befogad. "Den enkät som utredningen genomfört vid landets skolor om undervisning kring homosexualitet visar på uppenbara brister. Det gäller dels den ringa vikt som läggs vid ämnet och som avspeglar sig i den ringa tid som ägnas åt det, dels bristerna i läromedlen, dels de fördomar som kommer till uttryck i många enskilda svar i enkäten." SÖ påpekar att "samlevnadsundervisningen ingår som en del i länsskolnämndernas tillsynsverksamhet. Särskilt viktig är uppföljningen av skolans övergripande mål, vilket bl. a. innebär att undervisningen i samlevnad skall ge samma möjligheter till positiv identitetsutveckling hos homosexuella elever som hos heterosexuella.

Utredningen pekar på stora brister i läromedlen. Det är en viktig uppgift för SIL att medverka till framställning av läromedel som på ett bättre sätt än i dag behandlar frågor om homosexualitet."

SÖ framhäver vikten av att ta tillvara kunskaper från grupper utanför skolan. Man pekar också på betydelsen av utbildning, fortbildning och utvecklingsarbete. "En central åtgärd för att förbättra samlevnadsundervisningen i detta avseende är framtagande av det stöd- och stimulansmaterial som SÖ för närvarande genomför som komplettering till handledningen för samlevnadsundervisningen. Detta material har utarbetats i nära samverkan med bl. a. RFSL:s lärargrupp."

SÖ delar utredningens åsikt att skolhälsovårdens personal bör ägna de homosexuella eleverna ökad uppmärksamhet och ökat stöd. För att stimulera en utveckling i den riktningen kommer homosexualitet att behandlas vid SÖ:s skolhälsovårdskonferens i maj 1985.

Statens institut för läromedelsgranskning (SIL) anför att "frågan om

granskning av hur homosexualitet behandlas i böckerna bör aktualiseras av läromedelsnämnden vid den obligatoriska granskningen av läromedel i samhällsorienterande ämnen.”

SIL menar att ”läromedelsnämndens granskare beaktar självfallet även detta problem, i den mån den kan påverka objektiviteten.

Att därutöver göra en särskild temagranskning om de homosexuella särskilt då utredningen redan gjort en sådan, är med hänsyn till ekonomin för närvarande inte möjligt. Däremot bör läromedelsproducenterna mer aktivt informeras om behoven.”

Statens kulturråd betonar den roll skolbiblioteken spelar.

JämO anser att ”undervisningen i ”sex och samlevnad” och om bejakande av känslor har för knappt utrymme i skolan. Homosexualitet bör vidare inte lyftas fram särskilt i information och undervisning innan men ens börjat tala om de heterosexuella männen och kvinnorna. Undervisningen om homosexualitet bör i stället integreras i all sex- och samlevnadsundervisning och undervisning om könsroller.”

Länsskolnämnden i Jämtlands län ”delar inte helt utredningens uppfattning att lösningen skulle vara att skapa ”mer bindande föreskrifter” och från centralt håll publicera ”material som visar hur man kan lägga upp lektioner”.

Nämnden menar att den pedagogiska utvecklingen numera måste ha sina utgångspunkter i entydiga, centralt fastställda mål och i den lokala skolsituationen med dess upplevda behov, problem och möjligheter. ”Den enskilde lärarens personliga engagemang”, som utredningen ser som bräcklig grund för skolans samlevnadsundervisning (s 153), är enligt nämndens mening trots allt den viktigaste – kanske enda – utgångspunkten för utveckling av god undervisning. Det stöd och den stimulans som fordras måste emellertid troligen ges i andra – och flera – former än man tänkt sig tidigare.” Nämnden vill understryka utredningens påpekande att läroplanen och dess supplerande material – SÖ:s handledning Samlevnadsundervisning, 1977 – bör göras mer ”tvingande” i den meningen att målen för undervisningen alltid skall framstå klara och entydiga.

Länsskolnämnden stöder ”utredningens förslag att *SIL* bör få i uppdrag att granska läromedlens avsnitt om samlevnad och sexualitet, speciellt med tanke på hur värderingar och attityder framställs. SÖ:s handledning Samlevnadsundervisning bör revideras.

Det är vidare viktigt att elevvårdspersonalen på alla rektorsområden får utbildning för den rådgivande, medicinska och kurativa verksamheten.

Även från centralt håll inom ramen för Hem och Skolarörelsen bör föräldrarna kunna ges information om samlevnadsundervisningens mål och innehåll för att de skall få större möjligheter att påverka den undervisning deras barn skall få.”

Statens ungdomsråd anser ”att det är viktigt att poängtera den stora betydelse som de homosexuella egna organisationer kan spela i undervisningen, och det stora informationsarbete som redan nu läggs ner av Riksförbundet för sexuellt likaberättigade, RFSL, när det gäller skolinformation. Rådet vill dessutom betona att det i skolan, i den allmänna fritidsverksamheten och i föreningslivet, alldeles för litet har uppmärksamats

att det finns många homosexuella barn och ungdomar som deltar i verksamheten."

Ärkebiskopen, Sveriges frikyrkoråd/Samråd, Göteborgs kommun instämmer i utredningens förslag och synpunkter i stort, men kan inte instämma i utredningens ansats att målformuleringen kring undervisning om homosexualitet bör klart och entydigt fastslå att homo- och heterosexualitet för den enskilde individen och samhället är likvärdiga.

Uppsala kommun, Umeå kommun, Svenska läkarförbundet, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Svenska Psykologförbundet, Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare instämmer i utredningens förslag och synpunkter.

Moderata ungdomsförbundet avvisar förslag om att ytterligare utöka skolöverstyrelsens inflytande över utbildningens inriktning och utformning.

RFSU hävdar att "förändringar måste ske både i läromedlen (det finns dock sådana som har en helt invändningsfri framställning) och hos lärarna. Utredningens krav att SILs läromedelsnämnd skall särskilt granska behandlingen av momentet homosexualitet i olika läromedel är välbefogat och dessutom föga betungande." *RFSU* anser att "skolöverstyrelsens handledning i samlevnadsundervisning (1977) innehåller, som utredningen konstaterar, god information om homosexuella, men handledningen är okänd för flertalet lärare och torde så förbli. En förändring kan nog bara åstadkommas på två vägar. Dels genom att förståelsen och respekten för homosexuella fortsätter att öka i samhället som helhet, dels genom att informationen om homosexuella revideras i de vanliga läromedlen.

Denna information bör enligt utredningen inte innehålla så mycket om teorierna om orsaker till homosexualitet. (på den punkten behöver även SÖs handledning revideras). *RFSU* instämmer i detta, men vill gå ett steg längre: Så länge oenighet råder mellan forskarna, bör skolans läromedel inte ge några referat alls om orsaksteorierna utan endast konstatera den totala oenigheten."

RFSL menar att "det måste vara ett oeftergivligt krav att skolöverstyrelsens handledning (i omarbetad och förbättrad form) i kombination med det utmärkta stöd- och stimulansmaterial som framtagits i samråd med bl. a. *RFSLs* lärargrupp, får status av tvingande läroplan.

Den studiehandledning om homosexualitet som framtagits av *RFSLs* lärargrupp måste också aktivt distribueras och göras tillgänglig för landets skolor.

Förbundet får vad gäller befintliga läromedel understryka vikten av att fördomsfullt och felaktigt material om homosexualitet utmönstras snarast. Statens institut för läromedelsgranskning måste få i uppdrag att lägga stor vikt vid ett sådant arbete liksom vid att ta initiativ till en omfattande förbättring vad gäller produktionen av nya läromedel. *RFSL* föreslår också att läromedelsnämnden får i uppdrag att genomföra en temagranskning av biologiämnets läromedel om homosexualitet."

Homosexuella socialister anser att "de ideella organisationerna inte bör betungas med ett informationsansvar, utan vi föreslår att det till varje länskolnämnd knyts en deltidstjänst för detta ändamål." Förbundet anser

att handledningen bör vara tvingande och att målformuleringen fastslår att homo- och heterosexualitet är likvärdiga. Till SÖ bör uppdras att följa upp utredningens förslag.

Även *GAY-Moderaterna* och *EKHO* stöder utredningens förslag.

KDS-kvinnoförbund finner det tveksamt att de homosexuella i grundskolan skall tillåtas berätta om sin avvikande läggning. Den kristna grundvärderingen måste vara grunden för skolans undervisning om sexualitet och samlevnad.

Flera enskilda personer och kristna föreningar protesterar bl. a. mot att målformuleringarna skall stå fast att homo- och heterosexualitet för den enskilde och samhället är likvärdiga.

HÖGSKOLEUTBILDNING

Socialstyrelsen stöder utredningens tankegångar om att ökad medvetenhet måste tillföras utbildningar. *Stockholms kulturråd* pekar på folkbibliotekens roll. *Landstingsförbundet* anser det särskilt viktigt att läkarutbildningarna och vårdläraryrkesutbildningarna berör homosexualiteten mera. *Uppsala kommun*, *Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare*, *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund*, *Länsskolnämnden i Jämtland*, *Sveriges frikyrkoråd/Samråd* och *KRISS* betonar vikten att förbättra olika yrkesutbildningar.

UHÄ anser att "frågor som gäller homosexualitet och de homosexuellas situation bör ingå som naturliga delar i de sammanhang där samlevnadsfrågor behandlas." *UHÄ* är inte övertygat "om att en stark fokusering på de homosexuellas situation är den bästa vägen för att undanröja diskriminering av homosexuella. En strävan bör vara att samtliga högskoleutbildningar var och en efter sitt behov belyser pluralismen i samhället."

RFSU anser att undervisningen om homosexualitet skall integreras i ett större sammanhang. Samtidigt vill *RFSU* emellertid understryka att detta inte får innebära att dessa moment "glöms bort" och tillåts drunkna i helheten.

RFSL, *Homosexuella socialister*, *GAY Moderaterna*, *EKHO* anser det viktigt att homosexuellas situation bör tas upp i en utbildning. I stort instämmer man i utredningens förslag.

ANNAN UTBILDNING

Rikspolisstyrelsen meddelar att "inför den nya polisutbildningen som nu planeras kommer i ämnet psykologi att lägas in lektionspass som föreläsning om homosexualitet."

Riksförsäkringsverket finner att de homosexuellas situation bör uppmärksammas i försäkringskassornas personalutbildning på ett bättre sätt än hittills skett. Verket ämnar därför ta initiativ till att material som bidrar till fördjupade kunskaper och förändrade attityder i hithörande frågor introduceras i service- och utredarutbildningen.

AMS anför att "arbetsmarknadsverkets grundutbildning för tjänstemän på arbetsförmedlingen diskuteras alltid attityder och värderingar som kan

påverka handlingssättet mot olika sökandegrupper. Arbetsförmedlingen får dock sällan kännedom om en arbetssökandes eventuella homosexualitet."

Broderskapsrörelsen menar att "kyrkorna har en nyckelroll i de här frågorna. Om präster, pastorer och andra församlingsmedarbetare finge undervisning om de här frågorna och finge möjlighet att möta homosexuella kristna, tror vi att de skulle kunna komma att göra en positiv insats i sina församlingar och ge stöd och hjälp åt homosexuella församlingsmedlemmar." Det vore synnerligen önskvärt om kyrkliga utbildningar på olika nivåer finge ett rejält ekonomiskt stöd för sådan utbildningsverksamhet."

RFSL vill "i det här sammanhanget betona vikten av att all statlig personalutbildning behandlar homosexuellas situation i sådana sammanhang där relationer människor emellan är givna inslag." *RFSL* pekar också på att utredningen inte uppmärksammat den internutbildning som bedrivs i kommuner och landsting liksom i kommun- och landstingsförbundens utbildningsverksamhet.

GAY-Moderaterna och Homosexuella socialister stöder utredningen. *EKHO* vill lägga till några yrkesgrupper som hemvårdsbiträden, diakoner, diakonissor och viss annan kyrklig personal. *Svenska läkarsällskapet och KDS-kvinnoförbund* pekar på betydelsen av läkarutbildning och utbildning av annan vårdpersonal.

FORSKNING

Forskningsrådsnämnden (FRN) avvisar förslaget att FRN skulle få i uppdrag att initiera forskningsprojekt med den ansats som utredningen föreslår. "Ev kvalificerade forskningsprojekt med inriktning på homosexualitet bör som hittills bedömas med forskningsorganens vanliga kvalitets- och relevanskriterier."

Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådets (HSFR) slutsats blir "att om forskning om de homosexuellas problem skall prioriteras bör det ske inom en vidare ram: De kulturellt avvikandes ställning i samhället. Därvid skulle andra grupper som också är utsatta för starka fördomar beaktas: judar, zigenare, samer, prostituerade m. fl." Till utredningens förslag att FRN skall ha ansvaret för forskningen ställer sig HSFR något tveksam. "FRN har små forskningsresurser, vilka måste reserveras för andra krävande uppgifter. Forskning om homosexualitet berör många områden och är både av praktiskt och mera teoretiskt intresse, varför dess finansiering rimligen åligger ett flertal sektorsorgan och även grundforskningsråden HSFR och MFR. På grund av bristen på kvalificerade forskare på området vorde det önskvärt med särskilda doktorandtjänster, gärna med möjlighet till genomförande av en avsevärd del av studierna utomlands.

Oavsett vem som får ansvaret för finansieringen av denna forskning bör en utredning först göras för att planera den. Den föreliggande utredningens egen forskningsöversikt är otillräcklig för strukturering av forskning på området. Givetvis måste forskarnas egna problemval få en betydande

effekt på forskningens inriktning. Här som annars måste forskningens kvalitet vara den viktigaste aspekten vid prioritering av projektförslag.”

Medicinska forskningsrådet (HFR) har den uppfattningen att ”en bred och förutsättningslös forskning är att föredra framför de mer preciserade forskningsområden som utredningen för fram. Inom läkarutbildningen bör varje kursort söka etablera en tillräckligt bred undervisning inom det sexologiska området, där modellen med samundervisning t. ex. gynekologi-psykiatri-teoretisk institution kan förväntas ge fördjupade kunskaper hos den studerande och därmed intresse för vetenskaplig kartläggning av hithörande frågor”.

Socialstyrelsen ”delar inte utredningens uppfattning om att ”forskning efter möjliga orsaker till homosexualitet knappast fyller någon större funktion när det gäller att undanröja kvarvarande diskriminering”. Enligt socialstyrelsens mening är det snarare tvärtom. Styrelsen delar utredningens uppfattning att den s. k. homofobi är en av de starkaste anledningarna till att diskriminering fortfarande förekommer. Styrelsen anser också att de starkaste drivkrafterna bakom homofobi är rädslan och osäkerheten inför det ”oförklarliga”, nämligen frågan om hur homosexualiteten uppkommer och kanske en rädsla för att själv kunna bli homosexuell. Därför måste forskningen också i fortsättningen intressera sig för homosexualitetens uppkomst. I övrigt kan socialstyrelsen ansluta sig till utredningens uppfattning om behovet av forskning med det tillägget att orskningen kring de homosexuellas livssituation också bör se till eventuella likheter/olikheter i kvinnliga och manliga homosexuellas parrelationer och till livssituationen för barn som har homosexuella föräldrar eller vårdare.

Socialstyrelsen vill även peka på sådana angelägna forskningsområden som ungdomskulturen och homosexualiteten och effekten av information om homosexualitet.”

Svenska Psykologförbundet är kritisk mot den analys av orsaker till homosexuell utveckling som utredningen gjort samt att utredningen anser att forskning efter möjliga orsaker till homosexualitet knappast fyller någon funktion. ”Vi anser att ökad kunskap och förståelse för identitetsutvecklingen både hos dem som finner heterosexuella respektive homosexuella lösningar kan motverka homofobi.”

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund och Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare och instämmer i utredningens förslag.

RFSU ger en rad exempel på områden som bör studeras genom forskning. ”RFSU delar utredningens åsikt att den nyinrättade forskningsrådsnämnden bör få i uppdrag att initiera forskningsprojekt med inriktning på homosexualitet. Endast med konkreta åtgärder som t. ex. att öronmärka pengar, kan man förvänta sig att bryta den onda cirkeln som uppkommit genom den tidigare närmast totala inaktiviteten på dessa forskningsområden.”

RFSL menar att inom i stort sett varje universitetsämne borde det vara möjligt att finna intressanta forskningsområden. RFSL delar utredningens förslag om forskningsrådsnämnden. Man vill dock att särskild uppmärksamhet ägnas området i den kommande forskningspolitiska propositionen.

Homosexuella socialister, GAY Moderaterna och EKHO visar på tänkbara och viktiga forskningsområden. Organisationerna anser också att särskilda medel måste skjutas till för att ge forskningsråden och forskningsrådsnämnden möjligheter att stimulera forskningen på området.

KULTURFRÅGOR

Kulturrådet kan i stort instämma i den verklighetsbeskrivning utredningen gjort. Rådet anser att flera olika syften med det kulturpolitiska målet om insatser för eftersatta grupper är tillämplbara på gruppen homosexuella. Rådet finner att "en nödvändig utgångspunkt för förändring är att det i det kommande regeringsförslaget skrivs in ett allmänt principuttalande om utredare, medelsbeviljande och aktivt verkande kulturorgans ansvar i sammanhanget.

Folkbiblioteken har, som vi redan påpekat, en särställning bland institutioner, när det gäller att sprida kunskap om homosexualitet och homosexuellas situation. I regeringens i år avlämnade proposition på bok- och biblioteksområdet föreslås särskilda anslag bl. a. för metodutveckling inom folkbiblioteksverksamheten. Sådana medel öppnar en möjlighet att pröva och utveckla särskilda metoder då det gäller informationsarbetet om homosexualitet och att nå enskilda homosexuella, både biblioteksbrukare och -ickebrukare, med material i ämnet.

Av utredningens förslag under 21.7 Informationsfrågor, framgår att kulturrådet måste ta hänsyn till homosexuell kultur i sin informationsverksamhet. Rådet kommer att beakta detta.

Vill statsmakterna ha kartlagt i vad mån utfärdade rekommendationer fått effekt, kan t. ex. kulturrådet ges i uppdrag att göra en utvärdering.

Eftersom det är kommuner och landsting som svarar för stödet till kulturyttringar på lokal resp. regional nivå, är det viktigt att de görs uppmärksamma på sitt ansvar för gruppen homosexuella."

Stockholms kulturnämnd anför att "såväl i nämndens program- och utställningsverksamhet som när det gäller bidragsgivningen har under de senaste åren då och då förekommit program eller ärenden med anknytning till de homosexuellas situation – i form av debatter, information eller konstnärliga gestaltningar. Förvaltningen har i dessa sammanhang handlat på samma sätt och efter samma riktlinjer som när det gäller andra program, utställningar eller projekt. Det bör dock påpekas att det ytterligare inte tagits några initiativ till egna projekt med homosexuell problematik. I linje med utredningens grundtankar och förslag har inte någon särskild behandling gjorts när det gäller ärenden eller projekt med anknytning till detta ämnesområde. Självfallet finns det inte heller planer på att ändra denna inställning. Däremot ger betänkandet anledning till att ytterligare uppmärksamma de svårigheter, som homosexuella och deras organisationer upplever och att söka undanröja hindren för kulturyttringar av skilda slag av, om och med homosexuella."

Uppsala kommun påpekar att kulturnämnden som anslagsbeviljande myndighet aldrig bör styra innehållet i verksamheterna.

Moderata ungdomsförbundet anser att homosexuellas, liksom andra

människors intressen, bättre kommer till uttryck med en fri kultur än med en politiserad.

Prop. 1986/87:124

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund stöder utredningens förslag. Man varnar för att man i ambitionen att stödja homosexuella kan komma i ett vi-och-dom-tänkande.

Sveriges frikyrkoråd/Samråd vill avråda från att stimulera en särskild kultur för homosexuella.

RFSU "föreslår att en homosexuell kulturantologi utarbetats. En sådan skulle kunna vara ett första frö till synliggörande av homosexualiteten som det kulturfenomen den alltid i olika uppenbarelsen och förklädnader varit." I övrigt stödet *RFSU* utredningens överväganden och förslag.

RFSL "delar utredningens grundtanke om att homosexuella – som grupp – måste få möjligheter att manifesteras sig och sin kultur. Detta är viktigt både för att stärka gruppidentiteten och för att kommunicera med andra grupper i samhället. Skall tystnaden och osynliggörandet av homosexualitet brytas – och denna därmed bli en social och kulturell institution i samhället – måste kraftfulla åtgärder vidtas inom kulturområdet."

Enligt förbundets uppfattning är det motiverat att under en begränsad period, förslagsvis fem år, årligen satsa ett visst belopp (exempelvis minst tre miljoner kronor) för utvecklingsinsatser för homosexuell kultur. Medan, som bör fördelas av kulturrådet, skulle kunna användas för att stödja musik-, teater- och dansprojekt, utställningsverksamhet samt stöd åt folkbibliotek m. fl. för att öka informationen om homosexuell litteratur. Det är givet att utvecklingsbidraget också skall kunna användas för att stödja kulturverksamhet inom homosexuellas organisationer. Även *RFSL* för fram tanken på ett uppdrag till kulturrådet att framställa en homosexuell kulturantologi. "Om det av förbundet förordade utvecklingsstödet för homosexuell kultur förverkligas, torde det vara naturligt att verksamheten utvärderas. Det är också angeläget att kulturrådet får i uppdrag att göra en utvärdering av vilken effekt 1974 års kulturpolitiska mål har fått för homosexuella som grupp. En sådan utvärdering bör givetvis avse såväl statliga som kommunala insatser liksom de aktiviteter som genomförts av organisationer och andra institutioner."

Homosexuella socialister kritiserar konstakademins och Riksställningars okunnighet om homosexuell kultur. I likhet med *RFSL* föreslår man ett kulturstöd under en begränsad period. Man anför att "om det inte går att på annat sätt skaffa ekonomiskt utrymme för det nya stödet, så bör det åstadkommas genom en motsvarande minskning av anslaget till kulturverksamhet inom studieförbunden." Kulturrådet bör få i uppdrag att göra en utvärdering tre år efter statsmakternas beslut. Utvärderingen bör omfatta både vad statliga kulturorgan åstadkommit och vad som skett inom kommuner och i organisationer. Den kan lämpligen kombineras med den föreslagna utvärderingen av det treåriga utvecklingsprojektet.

EKHO anser att "då det gäller att tillgodogöra sig samhällets kulturutbud, kan homosexuella som grupp inte betraktas som speciellt eftersatt. Därtill är gruppen alltför heterogen och måste anses representera ett genomsnitt av samhället socialt och utbildningsmässigt. I detta avseende behöver gruppen inte samhällets stöd.

Då det däremot gäller att stärka den egna identiteten – gruppens såväl som den enskilda individens – måste andra än hittills vedertagna bidragsregler gälla, om vi som homosexuella skall få del av samhällets kulturstöd. Om alltså de i inledningen till detta kapitel citerade målformuleringarna för den statliga kulturpolitiken skall anses gälla också oss homosexuella och om utredningens så betydelsefulla påpekande om vikten av att synliggöra homosexualiteten som social och kulturell institution skall få någon effekt, måste samhället genom särskilt riktade stöd främja homosexuella kulturuttryck.

GAY Moderaterna ansluter sig till utredningens förslag.

INFORMATIONSFRÅGOR

Socialstyrelsen hävdar att "vad som inte framgår av utredningen är att homosexualitet varit ett tema i de kurser och utbildningar för olika personalgrupper som arbetar med ungdomar." Styrelsen anser att "utredningen gör en gedigen genomgång av det abortförebyggande arbetet i olika landsting. Verksamheten är under uppbyggnad och det är ofta på pionjärinsatser i olika landsting som sex- och samlevnadsarbetet kommit igång. Därför är utredningens kritik av de landsting där upplysning om homosexualitet inte förekommer obefogad. Att dessutom på detta stadium kräva en omprioritering av verksamheten till förmån för homosexinformation framstår som grundlöst och orealistiskt." *Socialstyrelsen* lägger stor vikt vid fritidsgårdarnas arbete i sex- och samlevnadsfrågor. Erfarenheterna har dokumenterats i rapporten "Livet på Puma" h-rapport nr 19.

Socialstyrelsen delar uppfattningen att informationen om homosexualitet behöver fördjupas och förbättras. En stegvis långsiktigt uppbyggd information som bygger på forskningsgrund skulle kunna vara av stort värde för att få ett öppnare klimat kring homosexualiteten. Ett sådant uppdrag ryms dock inte inom ramen för den verksamhetsplan som fastställts för *socialstyrelsen* för budgetåren 1985/87–1987/88. Uppdraget förutsätter därför att speciella resurser ställs till styrelsens förfogande.

Socialstyrelsen har även vidtagit åtgärder för att informera och utreda olika frågor i samband med sexuellt överförbara sjukdomar, speciellt AIDS.

Riksförsäkringsverket framför att "Frågor av detta slag finns inte med i verkets aktuella broschyrmaterial. Verket anser att ett närmare studium av dessa frågor får avgöra om homosexuella samboendes situation skiljer sig från andras på ett sådant sätt att det bör särskilt uppmärksammas av verket i broschyrsammanhang."

JämO, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Uppsala kommun, Kyrkans ungdom, Husmodersförbundet ansluter sig till utredningens förslag att statliga verk och myndigheter bör erinras om sin skyldighet att i förekommande fall i sin informationsverksamhet även beakta homosexuellas situation.

Statens kulturråd anför "av utredningens förslag under 21.7 Informationsfrågor, framgår att kulturrådet måste ta hänsyn till homosexuell kultur i sin informationsverksamhet. Rådet kommer att beakta detta."

Svenska filminstitutet anser att "När det gäller möjligheten att eventuellt stimulera ett filmskapande som även behandlar homosexuella temata, måste det understrykas att det aldrig är önskvärt att söka påverka filmkonstnärernas val av motiv. Filminstitutets bedömning måste förbli estetisk-konstnärlig – och ekonomisk. Filminstitutet sympatiserar med utredningens syfte att förändra attityderna till homosexuella och att stödja homosexuell kultur. Så har t. ex. filminstitutets filmklubb ordnat flera filmserier med homosexuell tematik.

Men när det gäller filmen och dess möjligheter att bidra genom att t. ex. skapa positiva identifikationsmöjligheter ställer vi oss frågande eller är alltför okunniga.

Vad gäller filminstitutets importverksamhet kan i såväl vuxenfilmkatalogen som i Barn- och ungdomsfilmkatalogen återfinnas ett flertal filmtitlar som behandlar utredningens tema."

RFSU delar utredningens uppfattningar "vad gäller olika myndigheters insatser vill vi föreslå att socialstyrelsen särskilt får i uppdrag att utarbeta ett skriftligt informationsmaterial – den har ju producerat utmärkta informationsskrifter på olika områden."

RFSL "välkomnar förslaget att socialstyrelsen skall tvingas upprätta en plan för hur informationsverksamheten skall förbättras. Förslaget är ett av de väsentligaste som framförs av utredningen." *RFSL* pekar på "bristen att ungdomsrådets insatser inom detta område inte har berörts. Enligt vår bedömning har ungdomsorganisationerna en mycket stor roll att fylla för att underlätta för homosexuella ungdomar att hitta identifikationsmöjligheter (t. ex. genom att diskutera samlevnadsfrågor och därvid behandla även homosexualitet). Vi vill därför föreslå att statens ungdomsråd får i uppdrag att göra en studie över hur ungdomsorganisationerna hittills har arbetat med dessa frågor och hur detta arbete skulle kunna intensifieras. En sådan studie bör också omfatta ungdomsgårdarnas verksamhet.

Slutligen vill vi betona att studieförbunden och andra folkbildningsorganisationer har en stor uppgift att fylla genom att erbjuda allmänheten studiecirklar och annan studieverksamhet som tar upp homosexualitet ur olika perspektiv (samhälleliga, historiska, kulturella etc.). Sådan verksamhet saknas helt och hållet idag."

Homosexuella socialister betonar utöver utredningens olika förslag närvarans stora betydelse. *GAY Moderaterna* tillstyrker utredningens förslag liksom *EKHO*.

Moderata ungdomsförbundet anser att innehållet i Sveriges Radios sändningar inte skall styras politiskt.

HÄLSOFRÅGOR

Socialstyrelsen finner att "Behovet av psykosocial rådgivning till homosexuella har ökat mycket påtagligt under det senaste året. Den ökade spridningen av den allvarliga sjukdomen AIDS har aktualiserat en existentiell ångest inte enbart inom direkt berörda grupper av smittade utan inom hela den homosexuella och bisexuella grupper." *Socialstyrelsen* anser vidare "att en speciell psykosocial rådgivningsverksamhet för homosexu-

ella män med risk för att drabbas av AIDS vore värdefull. En sådan rådgivningsverksamhet har för övrigt föreslagits av de homosexuellas egen organisation Riksförbundet för sexuellt likaberättigade (RFSL) i en särskild utredning. Styrelsen anser dock att landstinget bör stå som huvudman för en sådan verksamhet." Sammanfattningsvis anser socialstyrelsen att åtgärder för att förhindra spridning av AIDS bör kombineras med en psykosocial rådgivning till smittade personer.

Landstingsförbundet framför att "grundförutsättningarna för hälso- och sjukvården är att alla skall ha lika rätt till den och på lika villkor. Detta gäller också de homosexuella. Utredningen framhåller att det kan finnas behov av speciella mottagningar för homosexuella. Detta är en fråga som varje landsting själv måste avgöra utifrån eventuella behov och förutsättningar. Vissa sjukvårdshuvudmän har redan inrättat sådana mottagningar."

Stockholms läns landsting "ser tendenser till att de homosexuellas behov av hälsokontroller och sjukvård kommer att öka. Inte minst den under senare tid uppmärksammade sjukdomen AIDS har visat detta.

I Stockholms län har det s. k. Venhälsoprojektet arbetat framgångsrikt med att nå homosexuella män och erbjuda dem hälsokontroller.

För att möta utvecklingen av AIDS har en ledningsgrupp inom landstingets hälso- och sjukvårdsnämnd tillsatts. Landstinget vill i detta sammanhang poängtera den homosexuella patientens ansvar att inte undanhålla informations för läkaren som är värdefull för diagnostik och provtagning.

Många homosexuella har behov av hjälp från psykiater/psykolog genom den utsatta belägenhet som de tycker sig vara i. Enligt landstingets mening har inte utredningen tillräckligt behandlat den problematiken." Hälso- och sjukvårdsförvaltningen vid Stockholms läns landsting har framfört synpunkter på AIDS-problematiken som beaktas i andra sammanhang.

Stockholms kommun, Miljö- och hälsoskyddsnämndens erfarenheter "pekar entydigt på de stora risker som följer av en anonym promiskuoös sexualitet. Förbättrad kunskap om dessa risker är därför angelägen och bör integreras i en ökad information om homosexualitet. Som utredningen framhåller ankommer denna på Socialstyrelsen och Stockholms läns landsting. De speciella förhållanden som gäller i Stockholm bör dock beaktas och kommunen bör medverka vid utformningen härav."

Sveriges psykologförbund anser att när AIDS-epidemin skall stoppas kommer behovet av psykologiskt stöd att öka.

Centerns kvinnoförbund biträder utredningens uppfattning.

Moderata ungdomsförbundet vill "trycka på behovet av att bryta det offentliga monopolet inom sjukvården. Människor har rätt att själva få välja läkare. Detta är viktigt för homosexuella, precis som för alla andra människor."

RFSU framhåller "att när det gäller frågor som berör sexualitet, måste kunskapsförmedlingen kompletteras med attitydbearbetande moment, för att kunskaperna skall bli integrerade och optimalt användbara för den enskilde."

RFSU vill vidare särskilt framhålla vikten av att homosexuellas särskilda behov av sjukvård även tillgodoses inom den psykiatriska vården. "Ett

kliniskt vanligt, men sällan eller aldrig uppmärksammat, problem utgör anhörigas reaktioner. Nära anhöriga, makar och föräldrar till homosexuella t. ex., råkar ibland in i allvarliga kristillstånd som kan vara psykiatriskt vårdkrävande. Sådana kriser uppträder ofta i anslutning till den homosexuelles bekantgörande av sin homosexualitet (coming out), och en ingående kunskap om homosexuell psykologi och sociologi är därför nödvändig för att ge meningsfull hjälp. Anhörigkriser är f.ö. ett exempel på att okunnighet om homosexualitet inte alltid enbart behöver drabba homosexuella.

På samtliga dessa områden kan man, tills institutionell kompetens uppnåtts, få stöd av homosexuella frivilliggrupper som sedan lång tid bedriver kurativt och psykosocialt arbete med homosexuella."

RFSL menar att "det är av utomordentligt stor vikt att homosexuellas speciella situation uppmärksammas i all utbildning av hälso- och sjukvårdspersonal. Med tanke på att förändringar i grundutbildning ger effekt i större utsträckning först om ett antal år är det mycket viktigt att dessa frågor ägnas uppmärksamhet också i fortbildning för hälso- och sjukvårdspersonal. Det är nödvändigt att socialstyrelsen får i uppdrag att inventera den fortbildning som idag anordnas och ta initiativ till snabba förbättringar inom detta område." Förbundet pekar på de positiva erfarenheterna av speciella förebyggande hälsokontrollerna, som ibland bemannas av enbart homosexuell personal. Förbundet föreslår att "ett direkt och specifikt uppdrag ges socialstyrelsen med innebörden att styrelsen bör utfärda allmänna råd om förebyggande hälsokontroller för homosexuella män. Sådana råd skulle vara ett starkt stöd för arbetet med att förbättra hälsoläget bland homosexuella."

RFSL anför vidare att

"idag finns varken något verkningsfullt botemedel eller vaccin mot AIDS. Fram till dess att något sådant finns, är således det enda instrument som återstår förebyggande åtgärder av tre slag, nämligen information, psykosocial rådgivning och förebyggande hälsokontroller.

Det är viktigt att nå ut med information till både riskgrupper och allmänhet för att öka kunskaperna om hur smittämnet sprids, liksom för att motverka hysteriska reaktioner som riskerar att ta sig fördomsfulla och förtryckande uttryck mot homosexuella."

Förbundet förutsätter att medel ställs till *RFSLs* förfogande för informationsverksamhet.

"Det är viktigt med psykosociala resurser för att stödja och hjälpa de människor som är oroliga och rädda på grund av smittrisen, dels underlätta för dessa och andra människor att leva en fullvärdig tillvaro som homosexuell i stället för att enbart leva ut sin homosexualitet genom snabba, anonyma och uteslutande sexuella kontakter.

Förbundet driver sedan en tid tillbaka en telefonrådgivning för detta ändamål. Dessutom har det startats s. k. stöd och självhjälpgrupper med liknande syften. Denna verksamhet kan inte i längden skötas på ideell basis. Förbundet har sedan flera år tillbaka burit det mycket tungt kända huvudansvaret för att bekämpa spridningen av sjukdomen AIDS. Smärtgränsen är nu nådd, och ekonomiska och professionella resurser måste sättas in från stat, landsting och kommuner för att hjälpa till att bekosta

och stödja detta epidemiologiskt och mänskligt livsviktiga arbete. Därutöver krävs också ett starkt ekonomiskt stöd, t. ex. i form av lokaler.”

”Avslutningsvis måste man, som förbundet redan tidigare nämnt, se till att sjukvårdshuvudmännen tillskapar möjligheter till speciella förebyggande hälsokontroller för homosexuella män. Det är alltså mycket viktigt att socialstyrelsen får i uppdrag att utforma allmänna råd med det budskapet.

Under inga förhållanden kan hälsoläget för homosexuella förbättras genom moralistiska pekpinneattityder eller krav på ett asexuellt levnads-sätt. Tvärtom har homosexuella en ovillkorlig rätt till samhällets stöd mot sådana fördomsfulla attityder och repressiva tendenser som bara riskerar att rasera det förtroendefulla förhållande som är förutsättningen för varje epidemiologiskt arbete som berör homosexuella.”

Homosexuella socialister anser att

”Socialstyrelsen och landstingen bör åläggas att, som det redan står i hälso- och sjukvårdslagen, tillse att homosexuella får ett sådant avpassat bemötande. Vi vill att dessa organ – skapar en medvetenhet hos hälso- och sjukvårdspersonal om frekvensen av homosexuella med ett eget sjukdomspanorama (t. ex. vad gäller sexuellt överförbara sjukdomar, självmordsrisk osv.)

- skapar möjligheter till vård under skydd av anonymitet inom alla landsting, då många homosexuella undviker att söka vård på grund av rädsla att framträda öppet
- skapar medvetenhet om att en homosexuell patients närmaste anhörig ofta är en partner av samma kön
- producerar informationsmaterial om sexuellt överförbara sjukdomar där homosexualitet integreras i materialet
- skapar sjukdomsförebyggande åtgärder, t. ex. utvecklande av särskild kondom för homosexuella i samarbete med RFSU, tillgång till adekvat utformade hälsoundersökningar (jmf. Venhälsan i Stockholm, Göteborg och Örebro), lämplig information om homosexualitet till allmänheten.
- tillser att homosexuella par får gemensamt rum.”

GAY Moderaterna ansluter sig till utredningens uppfattning om att det till varje Regionsjukhus bör knytas en venmottagning för homosexuella. Det bör också vara den enskildes sak att avgöra var vederbörande vill söka sin vård privat eller offentligt, utan att valet skall innebära ökade kostnader för den enskilde. Det är väsentligt att alla privatläkare och fritidspraktiker ges möjlighet att öppna och driva verksamhet för att kunna ta emot homo- och bisexuella vårdssökande.

EKHO föreslår, att varje landsting upprättar en eller flera informationsenheter med psykoterapikompetent personal, exempelvis psykologer och kuratorer. Dessa skulle ha i uppgift dels att informera övrig sjukvårdspersonal om homosexuellas speciella livsvillkor och situation, dels att bistå enskilda homosexuella och deras anhöriga. Betydande besparingar i vårdkostnader skulle förmodligen kunna göras på detta sätt.

Svenska läkarsällskapet anser att specialmottagningar kan medföra att denna grupp segregeras i stället för integreras i samhället.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, "som har egna erfarenheter från kvinnojourer, vill understryka vikten av att stödja de homosexuellas egna organisationer. Samhällsstödet bör utgå för att ge möjligheter att rekrytera medlemmar. De homosexuellas isolering och brist på identifikationsmodeller är ett återkommande tema i Håkanssons undersökningsrapport. Egna organisationer är därför nödvändigt i större utsträckning än vad som nu är fallet t. ex. på mindre orter. Där kan kommuner och landsting göra en insats. Stöd bör även utgå för att representanter för de homosexuellas organisationer skall kunna anlitas i undervisande och upplysande arbete." "Behovet av stödjande organisationer framstår enligt förbundet särskilt tydligt i samband med "AIDS-hysterin".

Socialstyrelsen, Jämo, FPK, Länsskolnämnden i Jämtland, Umeå kommun och SFR/Samråd tillstyrker samhälleligt stöd. *Fredrika Bremerförbundet* tillstyrker statsanslag på samma grunder och i samma omfattning som till kvinnoorganisationerna.

Statens ungdomsråd anser "att organisationen måste ges ett större samhälleligt stöd, både till sin centrala och lokala verksamhet. Rådet vill också betona att det är speciellt viktigt att RFSL:s sociala rådgivning, olika samtalsgruppsverksamhet m.m. ges ett extra generöst stöd under den närmaste framtiden mot bakgrund av de mänskliga tragedier som utspelas i sjukdomen AIDS:s fotsår."

RFSU pekar på att "utredningen redovisar utförligt det stora frivilligarbete som utförs inom homosexuellas organisationer, framför allt RFSL. Förutom den viktiga sociala kontaktskapande verksamheten, bedriver man i nära nog institutionaliserad form: social rådgivning av omfattande slag och med unik kompetens, telefonjour, lärargrupper, informationsarbete, utbildnings- och läkargrupper som bidragit till särskilda hälsokontroller för homosexuella osv.

RFSU anser att det är rimligt att samhället övertar ansvaret för vissa av dessa viktiga verksamheter. Det är då angeläget att ta tillvara den kompetens och erfarenhet som frivilligarbetet samlar.

Ett första steg i detta ökade samhällsansvar borde vara att bidra ekonomiskt till de delar av verksamheten som redan har ett professionellt och institutionaliserat drag. Samhällsstödet kan då i tillämpliga delar utgå från landsting, primärkommun och stat och bör kunna tas av de befintliga medel som är avsatta att bestrida sådan verksamhet.

Förutom detta "stöd" som väl snarast skall ses som att samhället tar solidariskt ansvar även för homosexuellas medicinska, psykologiska och sociala välfärd, bör också ett organisationsstöd utgå. *RFSUs* motivering för detta är följande:

Homosexuellas organisationer har särskilda svårigheter att rekrytera medlemmar, i synnerhet bland dem som kanske mest skulle behöva vara med: homosexuella som (ännu) inte accepterat sin sexuella läggning och/eller lever i en social situation som är förtryckande, t. ex. unga homosexuella. Just homosexuellas isolering och brist på identifikationsmodeller är ett återkommande tema i betänkandet, särskilt i Per Arne Håkanssons undersökningsrapport. Aktuell forskning ger också belägg för att den vikti-

gaste enskilda faktorn för en positiv psykosocial utveckling för den homosexuelle är kontakten med andra homosexuella. Homosexuella organisationer har här en av sina väsentligaste funktioner.

RFSU delar alltså utredningens uppfattning att organisationerna även i sin "icke-institutionella" roll fullgör en ur samhällets synpunkt angelägen funktion och därför bör uppbära ekonomiskt stöd för sin existen, t. ex. till lokalhyra och arvodering av förbundssekreterare."

RFSL "noterar med tillfredsställelse utredningens stora tilltro till förbundets möjligheter att påta sig en stor del av ansvaret för de åtgärder som behövs för att i grunden förändra homosexuellas livssituation. Det är dock viktigt att komma ihåg att detta ansvar inte kan och bör åvila en enda organisation. Samhällsstöd till RFSL får således inte tas till intäkt för att samhället kan avstå från att ta det ansvar det borde.

Med hänsyn till den omfattande verksamhet förbundet driver, och vilken förväntas öka om utredningens tankegångar vinner gehör, är storleken av det föreslagna statsbidraget skrottretande lågt. För att bedriva en verksamhet av någorlunda omfattning, krävs ett statsbidrag i storleksordningen sex miljoner kronor."

Homosexuella socialister föreslår att 3 milj. kr. under tre år omprioriteras från anslaget kulturverksamhet i studieförbunden. "Vi föreslår ett statligt anslag till homosexuella organisationer om 1,5 milj. kr. Vi erinrar att under pågående utredning avslogs många ansökningar om ekonomiska medel till de homosexuella organisationerna med hänvisning till att man önskade utredningens resultat."

GAY Moderaterna ansluter sig till särskilt yttrande av Stig-Åke Pettersson och föreslår att bidraget beräknas till minst 2,5 milj. kr.

EKHO föreslår informationsåtgärder med 4 milj. kr., ett särskilt anslag om en milj. kr. för bidrag till homosexuellas kulturyttringar samt ett organisationsbidrag om sammanlagt 2 milj. kr.

FORTSATTÅ ÅTGÄRDER

Socialstyrelsen "har under senare tid avvecklat ett antal specialenheter för särskilda minoriteter eller ändamål, t. ex. flyktingar, invandrare, ungdomsvård etc. Att inrätta en speciell befattning för homosexuella är enligt socialstyrelsens mening inte befogat.

Däremot är det socialstyrelsens självklara ansvar, främst inom socialtjänstområdet, att bevaka att de homosexuellas intressen inte åsidosätts och att verka mot diskriminering och andra missförhållanden. Kompetens och kunskap om homosexualitet skall vara integrerad i styrelsens hela verksamhet. I den mån det finns brister skall dessa kunna undanröjas med bl. a. fortbildning för verkets personal."

Statens kulturråd tillstyrker förslaget "att socialstyrelsen får ett särskilt samordningsansvar och att verket samverkar med kontaktpersoner i andra myndigheter. Ett sådant samordningsansvar bör också finnas inom regeringens kansli."

JämO ifrågasätter "om det är realistiskt att låta en enda tjänsteman i socialstyrelsen få ansvaret för att lösa vissa samordningsproblem som

väntas uppkomma som följd av att utredningens förslag genomförs m. m. Inte heller torde det räcka med att låta *en* tjänsteman i regeringskansliet bevaka frågor om de homosexuellas situation. Det vore rimligt att komplettera dessa åtgärder med att ge statliga verk och myndigheter en generell skyldighet att i sitt arbete också beakta konsekvenserna för de homosexuella i förekommande fall.”

RFSU, liksom *Homosexuella socialister* och *GAY Moderaterna* tillstyrker utredningens förslag. *RFSL* känner ”starka tvivel för socialstyrelsens kompetens och vilja att åstadkomma förbättringar. Förbundet vill i stället förorda att det särskilda samordningsansvaret direkt skall åvila en tjänsteman i socialdepartementet. Vi har i vårt yttrande pekat på brister i utredningens betänkande. Bara för att utreda dessa frågeställningar och föreslå åtgärder med anledning av detta, torde det krävas en särskild tjänst på heltid under de kommande åren.”

EKHO anser, ”att samordningsansvaret förr är en uppgift för regeringens kansli än för socialstyrelsen.

Dessutom föreslår *EKHO*, att en tjänst inrättas vid socialstyrelsen med särskilt ansvar för att utarbeta planer för hur informationsverksamheten om homosexualitet och homosexuellas situation skall kunna förbättras samt för den kontinuerliga informationsverksamheten inom socialstyrelsens verksamhetsområde.

Vidare anser *EKHO*, att skolöverstyrelsen behöver särskild kompetens då det gäller utbildning och undervisning med avseende på information i ungdomsskolan om homosexualitet.

Förslaget om kontaktmän vid övriga verk och myndigheter tycker *EKHO* är bra.”

Utredningens lagförslag

1 Förslag till

Lag om ändring i regeringsformen

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 15 § och 20 § 1 st. 6 p. regeringsformen skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

15 §

Lag eller annan föreskrift får ej innebära att någon medborgare missgynnas därför att han med hänsyn till ras, hudfärg eller etniskt ursprung tillhör minoritet.

Lag eller annan föreskrift får ej innebära att någon medborgare missgynnas därför att han med hänsyn till ras, hudfärg, etniskt ursprung *eller sexuell läggning* tillhör minoritet.

20 §

Utlänning här i riket är likställd med svensk medborgare i fråga om

6. skydd mot missgynnande på grund av ras, hudfärg eller etniskt ursprung eller på grund av kön (15 och 16 §§)

Utlänning här i riket är likställd med svensk medborgare i fråga om

6. skydd mot missgynnande på grund av ras, hudfärg, etniskt ursprung, kön *eller på grund av sexuell läggning* (15 och 16 §§)

Denna lag träder i kraft den

Lag om ändring av tryckfrihetsförordningen

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 4 § 8 p. tryckfrihetsförordningen skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

4 §

Med beaktande av det i 1 kap. angivna syftet med en allmän tryckfrihet skall såsom otillåtet yttrande i tryckt skrift anses sådan enligt lag straffbar framställning som innefattar

8. hot eller missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse:

8. hot mot eller missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller sexuell läggning:

Denna lag träder i kraft den

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 5 §, 16 kap. 8 § och 16 kap. 9 § brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

5 kap.

5 §

Brott som avses i 1–3 §§ får ej åtalas av annan än målsägande. Förtal och grovt förtal får dock åtalas av åklagare, om målsägande angiver brottet till åtal och åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt. Under samma förutsättningar får allmänt åtal väckas för förolämpning mot någon i eller för hans myndighetsutövning eller förolämpning mot någon med anspelning på hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse.

Brott som avses i 1–3 §§ får ej åtalas av annan än målsägande. Förtal och grovt förtal får dock åtalas av åklagare, om målsägande angiver brottet till åtal och åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt. Under samma förutsättningar får allmänt åtal väckas för förolämpning mot någon i eller för hans myndighetsutövning eller förolämpning mot någon med anspelning på hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung, trosbekännelse *eller sexuella läggning*.

Har förtal riktats mot avliden, må åtal väckas av den avlidnes efterlevande make, bröstarvinge, fader, moder eller syskon samt, om åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt, av åklagare.

Innebär brott som avses i 1–3 §§, att någon genom förgripelse å främmande makts statsöverhuvud som vistas här i riket eller å främmande makts representant här i riket kränkt den främmande makten, må brottet åtalas av åklagare utan hinder av vad som stadgas i första stycket. Åtal får dock ej ske utan förordnande av regeringen eller den regeringen bemyndigad därtill.

16 kap.

8 §

Den som offentligen eller eljest i uttalande eller annat meddelande som sprids bland allmänheten hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse, döms för hets mot folkgrupp till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.

Den som offentligen eller eljest i uttalande eller annat meddelande som sprids bland allmänheten hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse *eller sexuell läggning*, döms för hets mot folkgrupp till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.

16 kap.

9 §

Näringsidkare som i sin verksamhet diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att icke gå honom till handa på de villkor näringsidkaren i sin verksamhet tillämpar i förhållande till andra, dömes för olaga diskriminering till böter eller fängelse i högst sex månader.

Vad i första stycket sägs om näringsidkare äger motsvarande tillämpning på den som är anställd i näringsverksamhet och annan som handlar på näringsidkares vägnar samt på den som är anställd i allmän tjänst, vari han har att gå allmänheten till handa.

För olaga diskriminering dömes även anordnare av allmän sammankomst eller offentlig tillställning och medhjälpare till sådan anordnare, om han diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att vägra honom tillträde till sammankomsten eller tillställningen på de villkor som gäller för andra.

Näringsidkare som i sin verksamhet diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung, trosbekännelse *eller sexuella läggning* genom att icke gå honom till handa på de villkor näringsidkaren i sin verksamhet tillämpar i förhållande till andra, dömes för olaga diskriminering till böter eller fängelse i högst sex månader.

Vad i första stycket sägs om näringsidkare äger motsvarande tillämpning på den som är anställd i näringsverksamhet och annan som handlar på näringsidkares vägnar samt på den som är anställd i allmän tjänst, vari han har att gå allmänheten till handa.

För olaga diskriminering dömes även anordnare av allmän sammankomst eller offentlig tillställning och medhjälpare till sådan anordnare, om han diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse *eller sexuella läggning* genom att vägra honom tillträde till sammankomsten eller tillställningen på de villkor som gäller för andra.

Denna lag träder i kraft den

Lag om ändring i utlänningslagen (1980:376)

Härigenom föreskrivs att 3 § utlänningslagen (1980:376) skall ha nedan angivna lydelse

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

3 §

En flykting skall inte utan synnerliga skäl vägras fristad i Sverige, om han behöver sådant skydd.

Med flykting avses en utlänning som befinner sig utanför det land, i vilket han är medborgare, därför att han känner välgrundad fruktan för förföljelse på grund av sin ras, nationalitet, tillhörighet till en viss samhällsgrupp eller på grund av sin religiösa eller politiska uppfattning och som inte kan eller på grund av sin fruktan inte vill begagna sig av detta lands skydd. Som flykting skall även anses den som är statslös och som av samma skäl befinner sig utanför det land där han tidigare har haft sin vanliga vistelseort och som inte kan eller på grund av sin fruktan inte vill återvända dit.

Med flykting avses en utlänning som befinner sig utanför det land, i vilket han är medborgare, därför att han känner välgrundad fruktan för förföljelse på grund av sin ras, nationalitet, tillhörighet till en viss samhällsgrupp, sin religiösa eller politiska uppfattning *eller på grund av sin sexuella läggning* och som inte kan eller på grund av sin fruktan inte vill begagna sig av detta lands skydd. Som flykting skall även anses den som är statslös och som av samma skäl befinner sig utanför det land där han tidigare har haft sin vanliga vistelseort och som inte kan eller på grund av sin fruktan inte vill återvända dit.

Med förföljelse avses sådan i andra stycket angiven förföljelse som riktar sig mot utlänningens liv eller frihet eller som annars är av svår beskaffenhet (politisk förföljelse).

Lag om samlevnad mellan två personer av samma kön

Härigenom föreskrivs följande.

Vid en samlevnad mellan två personer av samma kön under äktenskapsliknande förhållanden skall följande bestämmelser om samlevnad mellan en man och en kvinna äga motsvarande tillämpning för samlevnaden.

a) 12 kap. 33 § sista stycket. 12 kap. 45 § sista stycket och 12 kap. 47 a § jordabalken.

b) 4 kap. 19 § 1 st. 2 p. utsökningsbalken.

c) anvisningarna till 31 § första punkten 9 st. 1 p. kommunalskattelagen (1928:370).

d) lagen (1973:651) om ogifta samboendes gemensamma bostad.

e) 18 § 1 st. 2 p. förordningen (1976:263) om statliga bostadsbidrag till barnfamiljer.

f) 6 § familjebidragslagen (1978:520).

g) 104 § 3 st. lagen (1927:77) om försäkringsavtal, samt

h) 17 § 1 st. reglementet (1962:698) angående statens grupplivförsäkring.

Denna lag träder i kraft den

Lagrådsremissens lagförslag

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 5 § och 16 kap. 9 § brottsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

5 §¹

Brott som avses i 1–3 §§ får ej åtalas av annan än målsägande. Förtal och grovt förtal får dock åtalas av åklagare, om målsägande angiver brottet till åtal och åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt. Under samma förutsättningar får allmänt åtal väckas för förolämpning mot någon i eller för hans myndighetsutövning eller förolämpning mot någon med anspelning på hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse.

Har förtal riktats mot avliden, må åtal väckas av den avlidnes efterlevande make, bröstarvinge, fader, moder eller syskon samt, om åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt, av åklagare.

Innebär brott som avses i 1–3 §§, att någon genom förgripelse å främmande makts statsöverhuvud som vistas här i riket eller å främmande makts representant här i riket kränkt den främmande makten, må brottet åtalas av åklagare utan hinder av vad som stadgas i första stycket. Åtal får dock ej ske utan förordnande av regeringen eller den regeringen bemyndigat därtill.

Brott som avses i 1–3 §§ får inte åtalas av annan än målsägande. Om målsäganden anger brottet till åtal och åtal av särskilda skäl anses påkallat ur allmän synpunkt, får dock åklagare åtala för

1. förtal och grovt förtal.
2. förolämpning mot någon i eller för hans myndighetsutövning,
3. förolämpning mot någon med anspelning på hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse, eller
4. förolämpning mot någon med anspelning på att han har homosexuell läggning.

Har förtal riktats mot avliden, får åtal väckas av den avlidnes efterlevande make, bröstarvinge, fader, moder eller syskon samt, om åtal av särskilda skäl anses påkallat ur allmän synpunkt, av åklagare.

Innebär brott som avses i 1–3 §§, att någon genom att förgripa sig på en främmande makts statsöverhuvud som vistas i Sverige eller på en främmande makts representant i Sverige har kränkt den främmande makten, får brottet åtalas av åklagare utan hinder av vad som föreskrivs i första stycket. Åtal får dock inte ske utan förordnande av regeringen eller den regeringen har bemyndigat därtill.

¹ Senaste lydelse 1982:271.

16 kap.

9 §²

En näringsidkare som i sin verksamhet diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att inte gå honom till handa på de villkor som näringsidkaren i sin verksamhet tillämpar i förhållande till andra, skall dömas för olaga diskriminering till böter eller fängelse i högst ett år.

Vad som sägs i första stycket om en näringsidkare tillämpas också på den som är anställd i näringsverksamhet eller annars handlar på en näringsidkares vägnar samt på den som är anställd i allmän tjänst eller innehar allmänt uppdrag.

För olaga diskriminering dömes även anordnare av allmän sammankomst eller offentlig tillställning och medhjälpare till sådan anordnare, om han diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att vägra honom tillträde till sammankomsten eller tillställningen på de villkor som gäller för andra.

*Om någon som avses i första-
tredje styckena på sätt som där
sägs diskriminerar annan på grund
av att denne har homosexuell lägg-
ning, döms likaledes för olaga dis-
kriminering.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1987.

² Senaste lydelse 1986:444.

Lag om homosexuella sambor

Härigenom föreskrivs följande.

Om två personer bor tillsammans i ett homosexuellt förhållande, skall vad som sågs om sambor i följande bestämmelser tillämpas även på de homosexuella samborna:

1. lagen (1987:000) om sambors gemensamma hem,
2. ärvdabalken,
3. jordabalken,
4. 10 kap. 9 § rättegångsbalken,
5. 4 kap. 19 § första stycket utsökningsbalken,
6. 6 § lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden,
7. bostadsrättslagen (1971:479),
8. 9 § rättshjälpslagen (1972:429), samt
9. lagen (1981:131) om kallelse på okända borgenärer.

Skall samborna enligt dessa bestämmelser vara ogifta, gäller det också de homosexuella samborna.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

Lag om ändring i lagen (1987:000) om sambors gemensamma hem

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1987:000) om sambors gemensamma hem skall ha följande lydelse.

Lydelse enligt prop. 1986/87:1

Föreslagen lydelse

1 §

Denna lag gäller sambors gemensamma bostad och bohag.

Vad som föreskrivs i denna lag om sambor gäller *endast* sådana samboförhållanden där en ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.

Vad som föreskrivs i denna lag om sambor gäller sådana samboförhållanden där en ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.

Lag om ändring i lagen (1987:000) om ändring i ärvdabalken

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 7 § ärvdabalken¹ i paragrafens lydelse enligt lagen (1987:000) om ändring i ärvdabalken skall ha följande lydelse.

Lydelse enligt prop. 1986/87:1

Föreslagen lydelse

3 kap.

7 §

Om den efterlevande maken vid sin död efterlämnar en sambo och bodelning skall förrättas mellan samborna, skall dessförinnan den efterlevande makens behållna egendom delas enligt detta kapitel.

Skall i den efterlevande makens livstid bodelning ske mellan den efterlevande maken och dennes sambo eller sambons arvingar, skall av den efterlevandes egendom före bodelningen tas ut egendom till ett värde som motsvarar vad som enligt 1–4 §§ skall tillkomma den först avlidna makens arvingar.

Vad som föreskrivs i 4 § för det fall att egendom har tillfallit den efterlevande maken i arv, gåva eller testamente skall gälla, om den efterlevande maken genom bodelning med en sambo har erhållit egendom utöver vad maken förut hade.

Vad som föreskrivs i denna balk om sambor gäller *endast* sådana samboförhållanden där en ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.

Vad som föreskrivs i denna balk om sambor gäller sådana samboförhållanden där en ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.

¹ Balken omtryckt 1981:359.

Lag om ändring i lagen (1987:000) om ändring i jordabalken

Härigenom föreskrivs att 12 kap. 1 § jordabalken¹ i paragrafens lydelse enligt lagen (1987:000) om ändring i jordabalken skall ha följande lydelse.

Lydelse enligt prop. 1986/87:86

Föreslagen lydelse

12 kap.

1 §

Detta kapitel avser avtal, genom vilka hus eller delar av hus upplåts till nyttjande mot ersättning. Detta gäller även om lägenheten upplåtits genom tjänsteavtal eller avtal i anslutning till sådant avtal.

Innefattar avtalet även upplåtelse av jord att nyttjas tillsammans med lägenheten, skall detta kapitel tillämpas på avtalet, om jorden skall användas för trädgårdsodling i mindre omfattning eller för annat ändamål än jordbruk. Förenas ett tjänsteavtal, som ej är av ringa betydelse, med upplåtelse av såväl lägenhet för bostadsändamål som jord, skall kapitlet tillämpas, om upplåtelsen av lägenheten är mera betydelsefull än upplåtelsen av jorden.

Med bostadslägenhet avses lägenhet som upplåtits för att helt eller till en inte oväsentlig del användas som bostad. Med lokal avses annan lägenhet än bostadslägenhet.

Vad som föreskrivs i detta kapitel om sambor gäller *endast* sådana sambosförhållanden där en ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.

Vad som föreskrivs i detta kapitel om sambor gäller sådana sambosförhållanden där en ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.

Förbehåll som strider mot en bestämmelse i detta kapitel är utan verkan mot hyresgästen eller den som har rätt att träda i hans ställe, om ej annat anges.

Omfattar hyresavtalet fler än tio bostadslägenheter, som hyresgästen skall hyra ut i andra hand, får parterna avtala om förbehåll som strider mot vad som sägs i detta kapitel om sådana lägenheter, under förutsättning att förbehållet inte strider mot bestämmelserna om lokaler och inte heller avser rätten till förlängning av avtalet eller grunderna för fastställande av hyresvillkoren i samband med sådan förlängning. Ett sådant förbehåll gäller endast om det godkänts av hyresnämnden. Godkännande behövs dock inte om staten, kommun, landstingskommun, kommunalförbund, allmännyttigt bostadsföretag eller aktiebolag, som helt ägs av en kommun eller landstingskommun, är hyresvärd.

Om upplåtelse i vissa fall av bostadslägenheter finns bestämmelser i bostadsanvisningslagen (1980:94).

¹ Balken omtryckt 1971:1209.

Lagrådet

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1987-03-10

Närvarande: justitierådet Mannerfelt, regeringsrådet Voss, justitierådet Broomé.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 5 mars 1987 har regeringen på hemställan av statsrådet Wickbom beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om homosexuella sambor,
3. lag om ändring i lagen (1987:000) om sambors gemensamma hem,
4. lag om ändring i lagen (1987:000) om ändring i ärvdabalken,
5. lag om ändring i lagen (1987:000) om ändring i jordabalken.

Det antecknas att från f. d. rådmannen Harald Ljungström till lagrådet har inkommit två skrifter jämte bilagor.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorerna Lena Berke och Severin Blomstrand.

Förslagen föranleder följande yttrande.

Lagrådet (Mannerfelt och Voss):

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

Broomé:

Jag lämnar förslaget till lag om ändring i brottsbalken utan erinran.

I lagrådsremissen föreslås att en särskild lag införs som genom hänvisningar till regleringen i fråga om heterosexuella sammanboende (sambor) i flera andra lagar gör denna tillämplig också i fråga om homosexuella sammanboende. Denna lagstiftningsteknik är enligt min mening inte så lyckad. Främst av intresse är lagen om sambors gemensamma hem (sambolagen), som alltså avses gälla både heterosexuella och homosexuella sammanboende. Det är otillfredsställande att lagens tillämpningsområde som föreslagits delvis skall anges i en annan lag, utan att sambolagen ens ger en antydning om detta. Samma invändning kan göras såvitt angår de regler i ärvdabalken och jordabalken som föreslås ha tillämpning även på de homosexuella sammanboende. Jag vill också peka på det egendomliga i att 4 kap. 19 § utsökningsbalken till synes uttömmande anger vilka presumptionsregler som gäller för utmätning vid gemensam besittning av lös egendom, fastän en regel på annat håll slår en bräsch i denna reglering.

Enligt min åsikt är det att föredra att i varje aktuell författning ange vilka samlevnadsförhållanden som regleringen skall träffa. En sådan teknik förefaller också bäst harmoniera med den grundsyn på de homosexuella som bär upp remissförslaget. I det följande skisseras de lagändringar som detta grepp kan föranleda.

1 §

”Denna lag — — — se lagrådsremissen — — — äktenskapsliknande förhållanden.

Om två ogifta personer bor tillsammans i ett homosexuellt förhållande, skall lagens föreskrifter om sambor tillämpas också på dem.”

2. Ärvdabalken

3 kap. 7 §

”Om den — — — se lagrådsremissen — — — äktenskapsliknande förhållanden. Om två ogifta personer bor tillsammans i ett homosexuellt förhållande, skall balkens föreskrifter om sambor tillämpas också på dem.”

3. Jordabalken

12 kap. 1 §

”Detta kapitel — — — se lagrådsremissen — — — äktenskapsliknande förhållanden. Om två ogifta personer bor tillsammans i ett homosexuellt förhållande, skall kapitlets föreskrifter om sambor tillämpas också på dem.

Förbehåll som — — — se lagrådsremissen — — — bostadsanvisningslagen (1980:94).”

20 kap. 1 §

”Den som — — — se förslag i prop. 1986/87:86 — — — överlåter egendomen. Make, sambo eller homosexuell sammanboende som tillskiftats — — — se prop. — — — förut tillhört den andra parten.”

20 kap. 7 §

”Förekommer icke — — — se förslag i prop. 1986/87:86 — — — makens samtycke,

8. vid överlåtelse överlåtare är sambo eller homosexuell sammanboende och förvärvet enligt bestämmelserna i lagen (1987:000) om sambors gemensamma hem är beroende av den andra partens samtycke, dock endast — — — se prop. — — — gåvohandlingen upprättades.”

22 kap. 4 §

Förekommer icke — — — se förslag i prop. 1986/87:86 — — — inte har givits,

4. sökanden är sambo eller homosexuell sammanboende samt den andra partens samtycke fordras enligt — — — se prop. — — — detta (vilandebevis).”

10 kap. 9 §

”Tvist om — — — se förslag i prop. 1986/87:86 — — — i allmänhet.

Tvist om bodelning mellan makar, sambor eller homosexuella sammanboende skall tas upp av — — — se prop. — — — särskilda bestämmelser.”

5. Utsökningsbalken

4 kap. 19 §

”Om gäldenären — — — någon annan. Detsamma gäller, när gäldenären varaktigt sammanbor med annan under äktenskapliknande förhållanden eller i ett homosexuellt förhållande.

Om gäldenären — — — registrerat luftfartyg.”

6. Bostadsrättslagen

11 §

”Den till — — — se förslag i prop. 1986/87:86 — — — innehas av makar eller, om bostadsrätten avser bostadslägenhet, av dem på vilka lagen (1987:000) om sambors gemensamma hem — — — se prop. — — — i stadgarna.”

7. Rättshjälpslagen

9 §

”Vid allmän rättshjälp — — — se förslag i prop. 1986/87:86 — — — föranstaltat om,

7. bodelningsförrättare som har förordnats av domstol att verkställa bodelning med anledning av äktenskapsskillnad eller att verkställa sådan bodelning mellan sambor eller homosexuella sammanboende som förrättas av annan anledning än att den ena av dem har avlidit,
— — — se prop. — — — utredning av faderskap.”

8. Lagen om kallelse på okända borgenärer

2 §

”När bouppteckning — — — se förslag i prop. 1986/87:86 — — — okända borgenärer.

Bestämmelserna i första stycket om efterlevande make gäller också en sådan efterlevande som avses i lagen (1987:000) om sambors gemensamma hem, — — — se prop. — — — samma lag.”

9. Lagen om samäganderätt

”Vad i — — — se förslag i prop. 1986/87:86 — — — hörande fisket.

Beträffande egendomsförhållanden som rör makar, sambor, homosexu-

ella sammanboende, delägare i oskiftat dödsbo — — — se prop. — — — äger del.” Prop. 1986/87: 124

Till ovanstående förslag kan fogas följande kommentarer.

Någon ändring i lagen om handläggning av domstolsärenden behövs inte med den tillämpade tekniken. Givetvis blir också den föreslagna lagen om homosexuella sambor överflödig.

I texten har jag inte använt uttrycket ”homosexuella sambor”. Som framgår av departementschefens uttalande i specialmotiveringen till förslaget till lag om homosexuella sambor får ordet sambo i lagtext (normalt) anses peka ut en person som varaktigt bor tillsammans med någon av *annat* kön (se också prop. 1986/87: 1 s. 394 samt ordets användning i 11 § lagen 1985:571 om värdepappersmarknaden samt i 7 kap. 2 § och 8 kap. 7 § förslaget till lag om ekonomiska föreningar enligt prop. 1986/87:7). I syfte att ge begreppet stadga och därmed underlätta dess framtida användning i författningstexter utan risk för missförstånd bör man därför undvika att låta ordet syfta på homosexuella sammanlevande.

	Sid.
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	3
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 19 mars 1987 ...	9

Socialdepartementet

1 Inledning	10
2 Allmänna utgångspunkter	10
3 Arbetsmarknaden	14
4 Bostadsfrågor m. m.	15
5 Asylrätt för homosexuella m. m.	16
6 Ungdomsskolans samlevnadsundervisning	17
7 Högskoleutbildning	20
8 Forskning	22
9 Kulturfrågor	23
10 Informationsfrågor	24
11 Hälsofrågor	26
12 Stöd åt homosexuellas organisationer	27
13 Fortsatta åtgärder	29
14 Hemställan	30

Justitiedepartementet

1 Inledning	31
2 Allmän motivering	32
2.1 Diskrimineringsförbud i regeringsformen	32
2.2 Straffrättsliga frågor	34
2.2.1 Hets mot folkgrupp	34
2.2.2 Olaga diskriminering	35
2.2.3 Åtalsregeln vid förolämpning	38
2.2.4 Ikraftträdande	39
2.3 Familjerättsliga frågor	39
2.3.1 Vårdnad	39
2.3.2 Adoption	40
2.3.3 Äktenskap	41
2.3.4 Samlevnad mellan två personer av samma kön	42
2.3.5 Ikraftträdande	45
3 Upprättade lagförslag	45
4 Specialmotivering	45
4.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken	45
4.2 Förslaget till lag om homosexuella sambor	48
4.3 Förslaget till lag om ändring i lagen om sambors gemensamma hem	50
4.4 Förslaget till lag om ändring i lagen om ändring i ärvdabalken	50
4.5 Förslaget till lag om ändring i lagen om ändring i jordabalken	51
5 Hemställan	51

Bilaga 1: 1	Sammanfattning i betänkandet (SOU 1984: 63) Homosexuella och samhället	52
Bilaga 1: 2	Sammanställning av remissyttranden över betänkandet (SOU 1984: 63) Homosexuella och samhället	61
Bilaga 2: 1	Utredningens lagförslag	98
Bilaga 2: 2	Lagrådsremissens lagförslag	104
Bilaga 2: 3	Utdrag ur lagrådets protokoll den 10 mars 1987	110

